ОБЪ ЭТНОГРАФИЧЕСКОЙ ПОѢЗДКѢ

ПО

ЛИТВѢ И ЖМУДИ

ЛѢТОМЪ 1887 ГОДА.

ПРИВАТЪ-ДОЦЕНТА

Э. А. ВОЛЬТЕРА.

Читано въ засѣданіи Историко-Филологическаго Отдѣленія Императорской Академіи Наукъ, 20 Октября 1887 года.

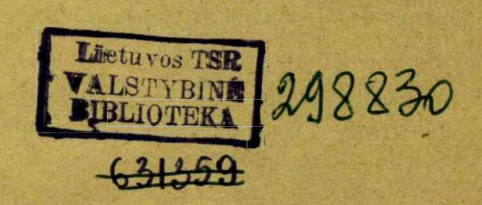
ПРИЛОЖЕНІЕ КЪ LVI-му ТОМУ ЗАПИСОКЪ ИМПЕР. АКАДЕМІИ НАУКЪ.
№ 5.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ, 1887.

ПРОДАЕТСЯ У КОМИСІОНЕРОВЪ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ:
И. Глазунова, въ С. П. Б. **Эггерса, и Комп.,** въ С. П. Б.
Н. Киммеля, въ Ригѣ.

Цѣна 80 коп.

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.
С.-Петербургъ, Декабрь 1887 года.
Непремѣнный Секретарь, Академикъ *К. Веселовскій.*

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
Вас. Остр., 9 лин., № 12.

ПРЕДИСЛОВІЕ.

Издавая нижеслѣдующій, предварительный отчетъ о четырехмѣсячномъ путешествіи своемъ, по Сѣверо-Западному краю, въ 1887 году и о нѣкоторыхъ разысканіяхъ 1886 года, я считаю пріятнымъ долгомъ высказать здѣсь свою искреннюю благодарность Его Преосвященству, епископу А. Барановскому за сообщеніе мнѣ драгоцѣнныхъ замѣтокъ, касающихся литовской діалектологіи, далѣе родственникамъ двухъ покойныхъ жмудскихъ литераторовъ, Волончевскаго и Довконта: г. В. Бересневичу, въ Покрожентахъ, и семейству Ковнацкихъ, въ Кивиляхъ.

Выписки изъ актовыхъ книгъ Россіенскаго и Шавельскаго земскихъ судовъ, хранящихся въ Виленскомъ Центральномъ Архивѣ, обязательно сдѣланы были достопочтеннымъ архиваріусомъ И. Я. Спрогисомъ и его помощникомъ г. Адамсономъ, за что и считаю нужнымъ выразить имъ здѣсь особую признательность.

Перепечатываніе[1]) нѣкоторыхъ памятниковъ литовской и ла-

1) Срв. Катихизисъ Н. Даукши, стр. XI, гдѣ перечислены всѣ латышскія и литовскія книги, переизданныя А. Бецценбергеромъ и другими заграницею до 1886 года. Въ новѣйшее время кромѣ того вышли 1) Undeudsche Psalmen und geistliche Lieder oder Gesenge etc. . . . Königsperg bey George Osterbergern. 1587. Neu herausgegeben von A. Bezzenberger und A. Bielenstein. Mitau—Hamburg. 1886; 2) Dispositio Imperfecti ad Optimum, herausgegeben von A. Bezzenberger (латышская грамматика 1732 года), вновь изданная въ «Königsberger Studien». Historisch-Philologische Untersuchungen. стр. 181—212.

тышской письменности 16 и 17 вѣковъ, дошедшихъ до насъ, то въ одномъ, то въ двухъ или трехъ экземплярахъ, вызвано настоящею научною потребностью уже оттого, что 1) словарь и грамматика русскихъ Литовцевъ до сихъ поръ неудовлетворительно разработаны, 2) и что бытъ Литовскаго племени какъ прошедшаго, такъ и настоящаго времени мало изслѣдованъ.

Въ виду этого, для меня особенно лестно, что мнѣ посчастливилось впервые ознакомить современныхъ филологовъ съ текстомъ литовской библіи, напечатанной въ 17 столѣтіи, въ Лондонѣ, для кальвинистскихъ приходовъ нашей Литвы, но считавшейся въ послѣднее время на всегда пропавшею. Ученый міръ, безъ сомнѣнія, вмѣстѣ со мною поблагодаритъ достойнаго ректора здѣшней римско-католической академіи, доктора богословія Симона за то, что онъ, какъ истинный почитатель строгой науки довѣрялъ такое «Unicum» Академику А. Кунику, который съ своей стороны счелъ необходимымъ подвергнуть критическому разбору всѣ извѣстія о происхожденіи перевода и о печатаніи литовской библіи (см. ниже стр. 139).

Э. Вольтеръ.

С.-Петербургъ. 15 декабря, 1887 года.

Во время моего путешествія, нынѣшнимъ лѣтомъ, по городамъ и волостямъ Тельшевскаго, Трокскаго, Кальварійскаго, Сейнскаго, Маріямпольскаго и Гродненскаго уѣздовъ мнѣ пришлось нерѣдко встрѣтиться съ Литовцами, любителями старопечатныхъ книгъ и хранителей литовскихъ рукописей. Главная и непосредственная задача моего путешествія заключалась въ изслѣдованіи литовскихъ древностей, юридическаго быта, этнографическихъ и лингвистическихъ особенностей жмудско-литовскаго народа. Отдаться же дѣлу собиранія литовскихъ книгъ 16 и 17 вѣковъ исключительно, не было возможности, такъ же какъ и нарочно заниматься разысканіемъ малоизвѣстныхъ рукописей нашего столѣтія по части литовской литературы, не было въ моихъ силахъ. Не смотря на такую сложность принятой мною задачи, всесторонняго изслѣдованія литовскаго племени, вслѣдствіе цѣлаго ряда счастливыхъ обстоятелъствъ и изысканной любезности мѣстныхъ жителей, привыкшихъ въ теченіе трехъ лѣтъ къ моимъ разъѣздамъ, и вслѣдствіе теплаго сочувствія самихъ Литовцевъ и Жмудиновъ, благодаря всѣмъ этимъ благопріятнымъ обстоятельствамъ, мнѣ доставались не только библіографическія рѣдкости, но также мнѣ передали и драгоцѣнныя литовскія рукописи Симона Довконта, какъ уже раньше (въ 1886 г.) я получилъ нѣкоторые неизданные труды покойнаго, жмудскаго епископа Матвѣя Волончевскаго. Объ этихъ библіографическихъ и рукописныхъ находкахъ подробнѣе разскажу въ нижеслѣдующихъ очеркахъ «изъ исторіи литовской письменности 16,

17 и 19 вѣковъ». Послѣ моего пріѣзда, уже въ С.-Петербургѣ, академикомъ А. А. Куникомъ для сравнительнаго изученія найденныхъ мною рѣдкихъ, литовскихъ книгъ предоставлено было пользоваться, въ его кабинетѣ, такъ называемой кальвинской библіею *Хилинскаго-Минвида.* Выписки и образцы литовской рѣчи діалектологически весьма разнохарактерныхъ, сочиненій Даукши, Довконта, Минвида, Волончевскаго и другихъ обязательно прилагаются къ этимъ литературнымъ очеркамъ.

Этнографическіе результаты моего, почти 4-х-мѣсячнаго, путешествія по сѣверо-западному краю состоятъ въ удачномъ разрѣшеніи нѣкоторыхъ вопросовъ изъ области исторической этнографіи и въ собираніи свѣдѣній по литовскимъ древностямъ 9-го и 14-го вѣковъ. Лингвистическія-же и лексическія данныя, собранныя мною напр. въ области дзекающихъ Литовцевъ Трокскаго, Гродненскаго, Сейнскаго и Кальварійскаго уѣздовъ, выясняютъ отношенія древней Судавіи и Дейновы къ Пруссамъ и подтверждаютъ выраженіе великаго князя Витовта, въ письмѣ къ королю Сигисмунду: «terra *Sudorum* sive Gettarum, quae mediat inter terram Lythwaniam et Prussiam». У Птолемея упоминаются три народности: *Γαλινδαί, καί Σουδηνοί, καί Σταυανοι,* подъ которыми подразумѣвать надо, по А. А. Кунику[1]), Галиндовъ (= Голядь), Судавовъ (= Ятвяговъ) и Жалавовъ. Въ современномъ литовскомъ языкѣ встрѣчаются формы Судаунікелисъ и Судайтисъ въ пѣсняхъ, записанныхъ гг. Вайчайтисомъ и Юшкевичемъ. Первая изъ нихъ обнародована была въ газетѣ «Аушра», за 1885 годъ, на стр. 244:

Neturiu nēko, nebijau nēko,
Turiu dwareli palivarkēlį —
Gavau bernelį Sudaunikēlį.
Asz pasiversczíau į gegužēlę,

1) Andr. Sjögren, Über die Wohnsitze und die Verhältnisse der Jatwägen. С.-Пб. 1858, стр. 160.

Tai asz nulēkcziau pas motynēlę,
Asz įsitupcziau į obelēlę,
Graźei kukůcziau, kaip geguźēlē.
Kukavau rytą, vēlai vakarą, —
Nēks neiszgirdo mano balselio,
Nē nesuprato ant alasēlio.
Vai tik iszgirdo sena mocziutē,
Po didį dvarą vaikszcziodama,
Savo sunelius budindama;
«Kelkit, sunelei, kelkit, jauniejie,
«Eikit paklausyt gegutēs balso,
«Gegutēs balso, girēs paukszteliо!»
Ejo brolelei gegutēs klausyti,
Emē szaudykles į baltas rankas.
— Dievuliui dēkui uź protuźēlį,
Ką palypējau į virszunēlę,
Butu nuszovę per geguźēlę,
Per geguźēlę, girēs paukszteli.

Слѣдуетъ еще прибавить, что, по сообщенію г. Басановича, въ Сувалкской губерніи, въ томъ же уѣздѣ, недалеко отъ Вижайни есть деревня и имѣніе «Sudaviškei» или «Sudauskai», по польски Sudowskie. И. А. Юшкевичъ въ 1867 году въ Приложеніи къ XII тому Зап. И. А. Н. на стр. 10-ой сообщилъ болѣе древнюю пѣсню о Судайтахъ, которую мы здѣсь перепечатаемъ оттого, что указанная статья теперь рѣдко на Литвѣ встрѣчается. Куні̡геліс, какъ мы ниже увидимъ, прямо передать нужно словомъ князь:

Ко тујеј, куні̡гėлі, судајчіо!	Что ты милый кунингъ, Судайчё!
Судајчіо, судајчıутė ле!	Судайчё, судайчıутеле!
Ілгај памıегėлі?	Долго спалъ?
Міėгą бемıегąтıем	Когда ты спалъ,
Ішкірто карεлıус,	Изрубили ратниковъ,
Ішпілė пілεлę.	Расхитили припасы.

Катро тау, кунįгėлi,	Чего тебѣ, милый кунингъ,
Даугiау пагаjлėjе?	Болѣе жалко?
Nе таjп гаjла ман пiлᵋлėс,	Не столь мнѣ жалко припасовъ,
Каj ман гаjла карᵋлiу.	Сколько мнѣ жалко ратниковъ.
Аш пiлᵋлę супiлсiу	Я припасы соберу
Двᵋjеjс, трᵋjеjс мᵋтᵋлеjс,	Въ два, въ три года,
О карᵋлiу небужаугiнсiу	А ратниковъ не выросчу
Nеj дᵋшiмтiс мᵋтᵋлу.	И въ десять лѣтъ.

Изъ *звуковыхъ чертъ* напоминаютъ *прусское нарѣчiе* слѣдующiя явленiя:

I. dj, tj въ литовскомъ языкѣ дзюковъ Тройскаго, Сейнскаго и Кальварiйскаго уѣзда въ dž и tš *не* переходятъ, а превращаются въ dz и ts, напр. *рecei* = petei = *рečei* = плеча (срв. прусск. plauti, легкiе = лит. plaůčei) или *żodzei* вм. žodžei = *zodei* (срв. прусск. *wediоne* вм. *wedžonė*, охота)[1].

II. Им. пад. ед. числа отъ словъ akmů (камень), sesů и т. д. въ Гродн., Сейнскомъ и Кальвар. у. гласитъ akmui или akmoi, sesui или sesuᵉi и т. д. — что напоминаетъ прусск. форму zmoy (homo) вм. zmů, лит. żmů[2].

Въ лексикологическомъ отношенiи интересны слова:

1) kunigīste = барщина (см. ниже);

2) angis, змѣй, въ Балберишкахъ, Пренахъ и друг. мѣстностяхъ Марiямпольск. уѣзда вмѣсто обыкновеннаго *giwāte*; срв. прусск. angis, Schlange, латышск. ōdze, цс. ѫжь. и миѳол. Jenże-baba = Яга-баба, латинск. anguis и т. д.

3) ġeľe, ġeľa, уменьшит. ġeľaľe цвѣточекъ: василекъ называется у Литовцевъ Марцинканск. прихода, Мерeчской и Олавской волостей Трокск. уѣзда и у Литовцевъ Сейнскаго и Кальвар. у. вообще ruġuġeľe, růgaġeľe.

---

1) См. C. Pauli, Preuss. Studien. Beiträge zur vergl. Sprachforschung, VI, стр. 455.

2) Ibid. Bd. VII, стр. 105. A. Brückner, Sprachliche Neubildungen im Litauischen: Archiv f. Slav. Philol. III (1879), стр. 266.

4) У Литовцевъ Соболянской вол., Гродненск. у. встрѣчаются названія мѣстностей: *Lat-ažeras* — Лот-озеро; срв. прусск. *locazar* или lonk-azir (Nesselmann, Thesaurus linguae prussicae, стр. 96); *Meľukai*: срв. прусск. *Milucken* Dorf, meluсke nomen viri.

5) Городъ Гродно у Литовцевъ Гродненскаго, Трокскаго, Сувалкскаго и Кальварійскаго уѣздовъ называется *Gardinas* или *Gardzinas*, напр. buwou Gardzinė я былъ въ Гроднѣ, važōšu Gardzinàn я поѣду въ Гродно. Слово Gardinas соотвѣтствуетъ вполнѣ русскому *Городенъ*; русское названіе этого города иногда приводится въ формѣ Гродна, что также невѣрно, какъ и Гродно. Gardinas - Городенъ указываютъ ясно на то, что въ этомъ словѣ замѣтно было полногласіе съ давнихъ временъ.

6) *bilot* говорить, nieka ne(at)biloja онъ ничего не отвѣтилъ, говорятъ въ *Лейпунахъ*, *Весее* и друг. мѣстахъ, обитаемыхъ дзюкающими Литовцами Сувалкской губерніи.

Другія *особенности* какъ *грамматики*, такъ и *лексикона* сообщены будутъ мною въ изданіяхъ Имп. Русскаго Географическаго Общества по свѣдѣніямъ, полученнымъ въ отвѣтъ на мою программу, составленную «для указанія особенностей говоровъ Литвы и Жмуди» въ маѣ мѣсяцѣ 1886 года и отпечатанную отдѣльной брошюркою вмѣстѣ съ двумя азбуками (русско- и латинско-литовской)[1]). Любопытно еще и то, что нѣкоторыя выраженія этихъ Дзюковъ, на которыхъ, какъ на мѣшанцевъ, Жмудины смотрятъ иногда съ презрѣніемъ, — болѣе оригинальныя, чѣмъ у остальныхъ Литовцевъ. На Жмуди по литовски не различается польское gałęz и sęk и передается однимъ словомъ *šaka*, у Ширвида же и вообще у Виленскихъ Литовцевъ sęk (въ деревѣ, въ полу) называется stawāris или stawaris въ различіе отъ *šaka* вѣтвь. Селезень называется не gaigałas, а sałazańis (= zalzinas. Шавельск. у.); доить корову = laidzīc karwė, sugūrić = разбить, kraūlinas тянется то же, что kraustītis (срв. о нѣкоторыхъ областныхъ словахъ этихъ мѣстностей катихизисъ Н. Даукши, стр. 95).

1) Всего 12 страницъ.

По обычному праву Литовцевъ я могъ собирать нѣкоторыя данныя, ясно указывающія на существованіе *большихъ семействъ*, и найдти *слѣды копнаго суда* у Литовцевъ Трокскаго уѣзда, въ обычаѣ крестьянъ — волостей Оранской, Нединговской, Меречской, Олавской, Бутрыманцкой и Езненской — всякія дѣла и споры, возникающіе въ одной и той же деревнѣ о потравѣ, о принадлежности пчелинаго роя и тому под., раньше чѣмъ ихъ передать на разборъ волостнаго суда, разбирать дома, въ деревнѣ *домашнимъ, свойскимъ судомъ* (savo sudu apsudīti), привлекая къ нему двухъ сосѣдей, стариковъ или лицъ, пользующихся довѣріемъ околотка, подъ предсѣдательствомъ старосты или другаго вліятельнаго крестьянина. Хорошіе хозяева и люди мирные обыкновенно такое домашнее рѣшеніе своего дѣла предпочитаютъ проволочкѣ (волокидѣ) его по судамъ, что кромѣ того обходится тяжущимся гораздо дешевле, чѣмъ волостной судъ, часто не состоявшійся и требующій не малаго израсходованія водки и траты времени, чувствительно отзывающейся особенно въ рабочую пору. Какъ извѣстно, изъ сообщеній И. Я. Спрогиса[1]), коповища, по документамъ актовой книги Трокскаго, подкоморскаго суда за 1585—1606 годы, назначались въ слѣдующихъ мѣстахъ упомянутаго уѣзда: въ селѣ Жижморскомъ, у Криванахъ; въ Бекштянахъ, селѣ Попортскомъ; на Вевью (нынѣ мѣстечко Евье); въ Красномъ селѣ пана Претоцкаго; въ Старыхъ Трокахъ, при кляшторѣ Мурованомъ; въ селѣ Сорокъ-Татарахъ; въ Рудникахъ; въ Полукню, надъ рѣчкою Лукною, за мостомъ, противѣ дома вознаго Петра Кудры; въ Лепунахъ, мѣстечку Волькеницкомъ; у Волькиникахъ; въ мѣстечку ее милости паней подскарбиноей Ганусискомъ (нынѣ Ганушишки); подъ Стравою, у корчмы пана Станислава Щасновича Стравинскаго, на *Олитьскомъ* гостинцу; въ *Сомилишкахъ* (нынѣ Сумелишки, по литовски Sameliškaj); у Бирулишкахъ, подъ Липами Держковыми; въ Ново-

1) Въ Сборникъ статей разъясняющихъ польское дѣло, изд. С. Шолковичемъ, II, Вильна 1887, стр. 109—131, въ статьѣ «О конныхъ судахъ».

садахъ, селѣ пана войского Троцкаго, пана Балцера Раецкаго[1]). Характеръ и распространеніе копнаго суда извѣстны изъ статьи Иванишева и уже приведенной выше замѣтки С. В. Шолковича. Домашній судъ или свойскій судъ Литовцевъ Трокскаго уѣзда не встрѣчается нигдѣ на Жмуди и Литвѣ Ковенской губерніи, за исключеніемъ двухъ деревень Бетигольской волости[2]), Давидони и Гудзюны, гдѣ однакоже теперь такой судъ стариковъ уже *не* практикуется, а былъ въ дѣйствіи десять лѣтъ тому назадъ.

Подробныя свѣдѣнія о литовскомъ обычномъ правѣ сообщены будутъ въ другомъ мѣстѣ по слѣдующимъ вопроснымъ пунктамъ:.

1) Что такое ушкурство? Что такое примаки-зятья? Какія совершаются, при принятіи въ домъ, сдѣлки, какіе возникаютъ споры?

2) Какія отношенія молодыхъ къ старикамъ? Какіе бываютъ стариковскіе надѣлы? Что такое каршинчус, ишимтининкас? Нѣтъ ли между крестьянами разсказовъ объ обычаѣ убивать стариковъ, везти ихъ зимою въ лѣсъ, чтобы они замерзли, и когда, и по какому поводу, вывелся такой обычай?

3) Какія существуютъ воззрѣнія народа о наслѣдствѣ? Есть ли стремленіе къ единовладѣнію, передается ли хозяйство младшему или старшему сыну?

4) Какъ смотритъ народъ на женщину и ея наслѣдственныя права? Есть ли разсказовъ о почитаніи всевѣдущихъ женщинъ? Получаетъ ли вдова для воспитанія дѣтей цѣлый участокъ или только часть его?

5) Всегда ли возвращается отцу приданое послѣ смерти бездѣтной жены — дочери?

6) Какіе были случаи споровъ о принадлежности роя? Какъ смотритъ народъ на бичулисовъ (битниковъ) или пчелиныхъ сябрей? Существуетъ ли повѣріе, что битники не должны судиться?

---

1) l. c. стр. 125 и 126.

2) Шавельскаго уѣзда, Ковенской губ.

7) Какія есть формы символической обиды (обрѣзываніемъ напр. лошадиныхъ хвостовъ)?

8) Какія отношенія существуютъ между (полными) хозяевами-крестьянами и ихъ работниками?

9) Есть ли добровольныя сдѣлки о вознагражденіи за прижитье ребенка внѣ брака (40—60 руб. или корову на молоко)?

Въ отвѣтъ на эти вопросы получены мною различныя уже отдѣльныя статьи и собраны болѣе 300 копій рѣшеній волостныхъ судовъ Ковенской и Виленской губерній.

Свѣдѣнія по *деревенской миѳологіи* собраны были по вопроснымъ пунктамъ, составленнымъ мною еще въ 1885 году и обнародованнымъ въ памятной книжкѣ Ковенской губерніи за 1887 годъ. Интересно между прочимъ, что до сихъ поръ въ Олитской волости, Кальварійскаго уѣзда говорятъ: kad tavì Dzëvaì, tegul′ távi Dzëvaì, чтобъ тебя боги, въ ругательномъ смыслѣ. Вода и огонь считаются святыми, напр. въ прибауткахъ šwenta ugnél′e reĩke përžegnot, святой огонь нужно крестомъ ознаменовать и благословить; šventas vandű vìskū nūmazgós, святая вода всё смоетъ! По сообщенію учителя Антона Ужуписа въ Удріѣ (волости того же уѣзда), уроженца Владиславовск. у., Сувалкск. губ., о неуваженіи огня существуетъ слѣдующее народное преданіе: Kuri^{e} ugni^{e}s ne pašenawoje, arba ant nakti^{e}s ne peržegnoje ir kuris daĩktas arba wi^{e}ta ugnej ne pasidabaje, tai ugnis iš peč′os išeĩno ir waikšč′oja po pastogemis, per kamina. O jeĩgu įn ta či^{e}sa, káda ugnis waikšč′oje, ni^{e}kas ne suriks ir ne periškādīs waikšč′ot, tai weł′ ugnis pareĩna įn peč′u ir małkos užsiďega; o jeĩgu kas iš žmońu suriks, tai užsiďaga stógas ir namaĩ súdego. Ugnis waikšč′oja, kaip dídelis kamu^{a}lis ritasi.

Въ литовскихъ, какъ и латышскихъ сказкахъ въ настоящее время часто встрѣчается миѳическая формула *борьбы Перкуна со зломъ* (Piktībe) или разсказъ о томъ, что Перкунъ во время грозы преслѣдуетъ и убиваетъ чорта. Чортъ спрячется отъ него подъ камнемъ, пнемъ и успѣшно спасается отъ него, когда подъ камнемъ находитъ кладъ какой нибудь или вообще деньги. Че-

ловѣку такой чортъ передъ грозою является въ различныхъ причудливыхъ формахъ, иногда, не смотря на жару передъ грозою, въ кожухѣ, который потомъ окажется собачьей шерстью. — На Жмуди есть не мало разсказовъ, въ которыхъ насмѣхаются надъ этой типичною боязливостью чорта передъ Перкуномъ, котораго прозываютъ безпокойнымъ человѣкомъ.

Древніе *Литовцы*, эти извѣстные *огнеклонники*, особенно почитали Перкуна, какъ Славяне Перуна. Во время моего путешествія такіе типичные разсказы про Перкуна и чорта, къ которымъ присоединяется, какъ помощникъ Перкуна, еще третье лицо «волшебный стрѣлокъ»: такія сказанія слышать можно было въ предѣлахъ каждой волости Литвы и Жмуди. Записать это сказаніе со всѣми варіантами, чтобы указать границы географическаго его распространенія, важно оттого, что такой матеріалъ намъ даетъ возможность провѣрить и комментировать извѣстія средневѣковыхъ писателей, иногда для насъ мало понятныя, (Срв. Журн. Мин. Нар. Просвѣщ. 1887 г., ч. CCLII, отд. 2, стр. 179—181[1]). Нѣкоторыя изъ нижеприведенныхъ сказокъ служили предметомъ реферата, сказаннаго мною о лето-литовской миѳологіи въ г. Митавѣ, въ латышскомъ литературномъ Обществѣ, 12-го іюня с. г.[2]). Богатство миѳическихъ свѣдѣній, представляющееся намъ въ сказаніяхъ и пѣсняхъ литовскаго и латышскаго племенъ, даетъ полное право не брезгать этимъ этнографическо-миѳическимъ матеріаломъ, напротивъ того, живой источникъ предпочитать нужно мертвому оттого, что извѣстія писателей, повѣствующихъ о Литвѣ и Прусахъ, часто сбивчивыя, темныя и неполныя.

Въ доказательство сказаннаго сообщаю нѣсколько сказокъ о Перкунѣ и чортѣ:

---

1) Въ статьѣ моей о сборникѣ латышскихъ сказокъ, изд. Ѳ. Трейландомъ въ Москвѣ.

2) Срв. Латышскую газету: Baltijas Wēstnesis 1887 г., № 130 и 131, гдѣ печатался подробный отчетъ о моей лекціи.

1. Человѣкъ, Раубисъ и Тринкутисъ-Брашкутисъ [1]).

Žmógus búwa bědnas ir pasitikes onsaj weĺnë. Kà tu, saka, žmogau, aini tãp smūtnãs. Kū, saka, ne būsu smutnũs, skólos túru, wo pininguų nëra. Saka, aš tau pažičõšu. Kipšokas saka: «aš tau kepeĺúša cëla pažičõšu». Unsaj dãwė jãm piĺna kepeĺuša. Kur aš tavĩ rãsu, kadà ta(v) atidótu. Saka, ateik č'on, sušauk: Raũbi, Raũbi atĩmkis pini gũs. Po kīk metu, kãp jau pasigaden onsaj, neš tũs pininguus; tãp uns ir šaũk: Raubĩje atĩmkis pinigũs. Tãp atsilĩpis kĩts, Raũbe nër, nūsper' Trinkútis, Braškútis, nebĩr saka ans. (Адамъ Сикусъ, Хвалойн.-Благовѣщ. вол., Шавельск. у.)

2. Человѣкъ, Дейвутисъ и Спиргутисъ.

Aja žmōgus žičote piningũs no weĺnõka. O tas weĺnúks búwa wardu Dèivutis. Ta (вм. tai) potãm tas žmógus klaũse saka: kad potãm ãtnešu piningũs, kan (-me) tawì rãsu. Weĺnúks saka, rãsi manì šĩtõa peĺke. Âtneš potãm ons tũs piningũs ir šaũke: Deivúte, Deivúte atímkis piningũs. Tà potãm tas ne atsilipe. Tei iš tréča kaŕta kãp ateĩs žmógus su piningàs, tàp atsilipe kĩts, Deivúte vītoa, saka: Deiva še jau nebiŕ, Spirgútis úžmũše. Spirgutis tas ĩra perkunija. (Записано отъ кр. Мечуса въ Хвалойнахъ, Благовѣщ. волости.)

3. Žmógus (vaŕdu Balukónis Šímas) āŕe; ir atãja in ji žmogus su báĺtais kalineĩs. Jis práše Balukoni (buwo šiltas laiks), kad subúdzītu, kãp užeĩs debesĩs. Kad pradëja grauść gráusmas, tadá

---

1) Былъ, жилъ бѣдный человѣкъ и встрѣтился онъ съ чортомъ. Что ты, говоритъ онъ, человѣкъ идешь такой *смутный*? Какъ мнѣ, отвѣчаетъ человѣкъ, не печальнымъ быть: долговъ есть, а денегъ нѣтъ. Говоритъ тогда чортъ, я тебѣ ссуду дамъ. И говоритъ этотъ *кипшокъ* (прозвище чорта), я тебѣ цѣлую шляпу одолжу. Вотъ онъ и далъ ему (денегъ) полную шляпу. Гдѣ я тебя (спрашивалъ мужикъ) найду, чтобы тебѣ свой долгъ отдать. Отвѣтилъ чортъ: прійди въ это мѣсто и кликни: Рауби, рауби! Возьми себѣ деньги свои! Черезъ нѣсколько лѣтъ, когда ему уже повезло, онъ и принесъ задолженныя деньги и крикнулъ: Рауби, возьми свои деньги. Отвѣтилъ тогда другой, «Рауба» уже нѣтъ, его убилъ «*Тринкутисъ*», «*Брашкутисъ*».

Balukónis nuwãjo ji budzíc; ir mãte, kad jis gúli ant kélmo, kāp jódas šuwá susiwēnójis. Tad ánas atsistójo nog jo, pērsižegnójo (suprãto, kad tur īr nečīsta sīła); ir šáve in jį (in ta wélna) Perkúnas ir kéłmas susīdeģe. Šimtu metu su wiršum tēp dárosi. (Нединговск. вол., Трокск. у.)

4. Kácinas woksì iliñdas buwa. Strelčus ãja ir prášas, kad pakavot ji. Strelčus iš mušketo šavo, iš viršaũs perkúnas úžmuše ir ūžūołe sudégina. (Записано въ Меречской вол., Трокск. у.)

Котенокъ влѣзъ въ дупло дерева и сидѣлъ тамъ. Пришелъ стрѣлокъ и котенокъ проситъ его «поховать» отъ приближающейся грозы. Но стрѣлокъ не вытерпѣлъ, выстрѣлилъ изъ своего ружья (мушкеты), сверху Перкунъ билъ и сжегъ дубъ.

5. Wēno dēno użeje debesīs su griàstiniu ir linóje pàmażi, tū tarpu strélčius išéjęs miadžióti ir nēko negáwęs grīža jau namó, bet dar pakéłes ákīs ing aúkšta pamãte ant šakós médžio tupenti nepažīstama, pukūta paúkšti; pacielawójęs ing áną šówe ir paúkštis nukrīto: ir teip tą paúkštį pajémęs ing namùs skubējo, bet ant kélo susitīko jį sénas žmogélis, ir práše īdant pardūtu jam tą paúkšti, ir siúlija jam pόri nabáju už to, bet nabáje nebúwo prásti, kaip jis sákè: jej, sako, pamatīsi dīdelį púlka paúkšču, taj šauk ir wīsus nušaúsi o, jaj ing mážaj šaúsi, taj ir počám poiškádīs; hándlu pabęges strélčius sugrīžo spakaīne namá (со словъ куніаса Вржезовскаго, уроженца Поневѣжскаго уѣзда, Ковенск. губ.)

У дейново-судавскихъ Литовцевъ или Дзюковъ Ошмянскаго, Лидскаго, Виленскаго и Трокскаго уѣздовъ миѳическія пѣсеньки встрѣчаются весьма рѣдко и поются преимущественно мальчиками, пастухами. (Нѣкоторые варіанты этой пѣсеньки читатель найти можетъ въ моемъ изданіи катихизиса Н. Даукши):

α) Debeséłi, pro šãłi,
Nunešk Gūdo paršáli,
Ja ne paršáli,
Tai ožáli (židzīna)[1].

1) = žindzina, въ шутку говорятъ židál'i (жидка).

Тучка, мимо (въ сторону)!
Отнеси поросёнка Гуда;
Если не поросёнка,
То козлёнка (или сосунка).

(Оранск. вол., Трокск. уѣзда, Вил. губ.)

β) Debesélʼes prū šáli, prū šāli
O saulʼáli kaitroj, uškaĭsk an(t)mums.

(Нашкунск. общ. Самелишской (Samеliškai) волости, Трокскаго уѣзда.)

γ) Pro šali, letùkas, pro šali!
Nūnešk, Grežále, paršáli:
Kad ne paršali, txi karwéli
Kad ne karwelį, to ažkéli!

(Зап. въ 1886, въ м. Евьѣ отъ Литовки изъ Кейтовишекъ, въ Трокск. у.)

Въ сторону (мимо иди), дождикъ, въ сторону!
Принеси, Грежяле (имярекъ), поросёнка;
Если не поросёнка, то корову,
Если не корову, то козлёнка.

δ) Saulʼúla, motúlʼa, pakaicík, pakaicík!
Tàwo máži waikélʼei sušálʼo, sušálʼo
An(t) akmenélū sedḗdami,
Aúkso abolūka turḗdami.
Солнышко, матушка погрѣй, погрѣй!
Твои малыя дѣточки замерзли, замерзли!
На камушкахъ сидя,
Золотое яблоко держа.

(Прелаи, Оранск. вол., Трокск. у.)

ε) Saulʼeka, močeka!
Wakaràn, wakaràn!

Солнышко, матушка!
Къ вечеру, къ вечеру! (клонись)!

Du pasrodzik tu man!	Покажись ты мнѣ двое(?)!
Saul'eka, močeka!	Солнышко, матушка!
Wakaràn, wakaràn!	Къ вечеру, къ вечеру!
Mażi waikai patałàn	Малыя дѣти въ постель,
Beŕńekai su dantukais akmenàn,	Хлопцы съ зубками на камень,
Mergistes su peil'uku bakanàn.	Дѣвочки съ ножикомъ за бохань [1]).

(Жирмундск. [2]) вол., Лидск. у., Вил. губ. (деревня Подворанцы.)

Изъ матеріаловъ по литовской народной поэзіи привожу здѣсь пѣсню о состояніи литовскаго крѣпостнаго, присланную С. Довконту, какъ жмудскому литератору (нѣкій Б. пишетъ: «piosenkę litewskę, którey nota żałosna barzo mi się podobała, przesyłam jako Literatowi Żmuydzkiemu») въ началѣ нашего столѣтія. Пѣсни наши о волѣ, печатанныя въ образцахъ русско-литовскихъ говоровъ [3]), въ нѣкоторой части польской прессы, встрѣчены были какъ народные стихи художенственнаго происхожденія. Нижеслѣдующія стихи о страданіяхъ литовскаго крѣпостнаго человѣка безъ сомнѣнія народныя — и, что довольно важно, записаны современникомъ.

Wos auszra uższwit, wysztas praded karkty,
O man wargdīniu reyk dyrpty, reyk warkty.
Szauki uriedas, mojūdams kurelu,
Pakinkik, wergia, jauty ar kumela.
Eynu i łauka, su prakaytu aru,
Wīnok priweyzda musza par nugara.
O nakty grynsztu, kiala akis klista,

---

1) т. е. бѣлорусск. *бохань* коврига, каравай хлѣба.

2) Литовцы, бывшаго Дейновскаго княжества называются въ Лидскомъ уѣздѣ, въ Жирмунахъ «Исоками», отъ «isai» = онъ вм. jis; въ Конявской волости «Jісоками« отъ слова «jis», «jisai» = онъ; Литовцевъ Александровской волости (около Мацкишекъ) прозываются «Bargei», т. е. Барти, Борти; можетъ быть то же самое, что *Бортеве* русскихъ лѣтописей.

3) Катихизисъ Н. Даукши, стр. 154—158. Приложеніе къ 53-му Т. Записокъ И. А. Н.

Tu kartu guľu, kada gaydis gīsta.
Nor deszimt dienu niedielo adbuwis,
Nupiowiaw rugius, wasaroju pyjwas,
Rup paty, waykay, nakty neužmigu.
Rudini pľawkiu ant eldžiu i Riga,
Prekiejey jawus atieme isz eldžiu,
Asz aľkans dunas kansne praszau, meldžiu.
Grynsztu pusplykis, szaltiey gawaw lyga,
Wiel pľauk, tu werge, su ranstas i Riga.
Girdiet karnioni wysy subauginty,
Pasaki, werge, reyk tewêsty ginty:
Numyi siediety, Wieszpatie, bepygu,
Muni suryszen nuwežy i Rigu.
Asz su aszaroms sausa dūna ryniu,
Muna pažintes tokie kayp galwiu.
Ponas tur auksa ant ranku, ant pyrsztu,
Asz be skatyka dabar badu myrsztu.
Wieszpatie Diewe, Wieszpatie Ciesoriu,
Argi par amžiu, tayp man bus nedoru?
Kam wakar giaray, szendyn dar giaresney,
Argi man wīnam kas karts bus piktesney?
«Meľuwkas» saka, iogiay žmones ligus,
Bajors be prekia, mužyks dydey pygus:
Ką ta darysiu, koľ sulauksiu smertia,
Wiltiey giwenty, reyk arieľka giarty.

Едва заря засвѣтаетъ, курицы начинаютъ *каркать*,
А мнѣ горемыкѣ, нужно работать, нужно бѣдовать.
Кричитъ *урядъ*, махая дубиною,
Запряги, холопъ, вола или клячу.
Иду я въ поле, пашу въ потѣ:
Всё-же смотрители бьютъ по спинѣ.
Ночью возвращаюсь, глаза дороги не различаютъ.
Ложусь спать тогда только, когда пѣтухи запоютъ.

Хоть бы десять дней я въ недѣлѣ отбылъ,
Рожь сжалъ и лѣтніе посѣвы,
Заботясь о женѣ и дѣтяхъ я ночью не сплю,
Осенью еще плыть нужно на баркахъ въ Ригу!
Купцы изъ барокъ получаютъ зерно,
Я же голодный, молю и прошу кусочка хлѣба.
Возвращусь полунагой, на холодѣ захвативши болѣзнь,
Но опять, ты холопъ, съ бревнами поѣзжай въ Ригу?
Слушайте, лапотники, всѣ вы запуганы,
Говорятъ, холопъ, нужно «ойчизну» защищать.
Дома сидѣть Господа, легко,
Меня же связаннаго везутъ въ Ригу.
Я со слезами сухой хлѣбъ глотаю,
Мое знаніе такое, какъ у скота.
Панъ на рукѣ, на *перстахъ* золото имѣетъ,
Я безъ копѣйки (скатика) теперь голодомъ умру.
Господи Боже, Государь Императоръ (Ціесоріус),
Развѣ вѣчно мнѣ такъ будетъ неладно:
Кому вчера было хорошо, тому сегодня еще лучше,
Развѣ одному мнѣ всё будетъ хуже каждый разъ?
«Меляўкас» говоритъ, что люди равны:
Бояринъ безъ цѣны, мужикъ очень дешевъ.
Что мнѣ дѣлать, пока смерти дождусь:
Надеждою жить, нужно «горѣлку» пить.

Заключая свой предварительный отчетъ, прибавляю только, что во время иногда кратковременныхъ пребываній въ различныхъ мѣстахъ нашей Литвы врядъ ли мнѣ удалось-бы такъ много собирать матеріаловъ по литовскому языку и письму, если не на каждомъ шагу встрѣчалъ бы какъ содѣйствіе самихъ обывателей,

такъ и теплое сочувствіе со стороны начальствующихъ лицъ, въ особенности Господина Генералъ-Губернатора Ивана Семеновича Каханова, гг. губернаторовъ Виленской, Ковенской и Сувальской губерній барона Николая Александровича Гревеница, Евгенія Александровича Куровскаго и Леонида Сергѣевича Стамерова, и также гг. попечителей Варшавскаго и Виленскаго учебнаго округа, Николая Александровича Сергіевскаго и Александра Львовича Апухтина. Особенную благодарность надлежитъ выразить еще тѣмъ лицамъ, которыя безвозмездно и щедро предоставили мнѣ свои матеріалы на многолѣтнее пользованіе.

ЛИТОВСКІЯ ДРЕВНОСТИ.

Patrum instituta non temere deserenda.

Литовскія древности и древнѣйшая исторія литовскаго народа, игравшаго столь важную роль въ судьбахъ западнорусскаго племени, остались мало изслѣдованными и научно освѣщенными оттого, что у насъ нѣтъ удовлетворительно полной этнографіи русской Литвы и оттого, что историкамъ этотъ оригинальный, изъ всѣхъ же нынѣ живущихъ нарѣчій относительно самый древній, индоевропейскій языкъ неизвѣстенъ вслѣдствіе отсутствія русскихъ учебниковъ по его грамматикѣ. Многіе смотрятъ на Литовцевъ 13—15 вѣковъ, какъ на дикарей и думаютъ, что жмудсколитовскій народъ въ то время подвинулся ни на шагъ впередъ, а остался въ прежней дикости и ничтожности. «Думать, что племя Литовское, говоритъ авторъ статьи «Сѣверо-западный край имперій» [1]), находится нынѣ въ состояніи упадка, что прежде было оно могучѣе и богаче жизнію, значитъ или чрезмѣрное легковѣріе къ баснямъ, или намѣренное, обдуманное упорство противъ истины. Несомнѣнная, документальная исторія знаетъ Литовцевъ не иначе, какъ дикарями». Начало литовской исторіи и всемирнаго его значенія объясняется тѣмъ же писателемъ слѣдующимъ образомъ: «Принято и принимается до сихъ поръ исто-

1) Въ Журн. Мин. Внутреннихъ Дѣлъ 1843, февр. кн. 2-ой, стр. 225.

рикамн, что внезапное возстаніе Литовцевъ было сколько съ одной стороны вызвано крайнимъ ослабленіемъ силъ русскихъ, столько съ другой вынуждено тяжкою бѣдою, неожиданно обрушившеюся на нихъ съ запада, въ лицѣ Рыцарей нѣмецкихъ. Въ самомъ дѣлѣ, два губительныя полчища, въ видѣ двухъ орденовъ, тевтоническаго и меченоснаго, *возмутили* вдругъ дикій покой ихъ кровавою проповѣдью, возвѣщавшею имъ, во имя евангелія, или конечное истребленіе или безусловное рабство. Бѣднымъ дикарямъ не оставалось другаго спасенія, кромѣ бѣгства. И вотъ они ринулись стремглавъ на Русь, которая въ то самое время была постигнута не менѣе губительнымъ нашествіемъ монгольскимъ, и потому не могли представить имъ должнаго сопротивленія»[1]). Въ самую блистательную эпоху новаго періода, который слыветъ въ исторіи литовскимъ, край сохранялъ физіономію вполнѣ русскую, въ немъ господствовало, какъ и прежде, всё русское: и *нравы* и *языкъ* и *вѣра*[2]) (!!). Разсмотрѣніе литво-русской литературы, особенно такъ называемыхъ литовскихъ лѣтописей, убѣждаетъ насъ въ иномъ мнѣніи, и подкрѣпляетъ убѣжденіе, что Литовцы послѣ Ягайлы одушевлялись сильнымъ національнымъ самосознаніемъ. Новѣйшіе историки Литвы В. Б. Антоновичъ и Н. Дашкевичъ въ своихъ разсужденіяхъ о первобытной литовской культурѣ также значительно расходятся.

В. Б. Антоновитъ[3]) убѣжденъ, что первобытная народная культура до 13-го вѣка мало ушла впередъ и что у Литовцевъ до этого времени не было даже «первыхъ началъ государственности, выразившейся у славянъ возникновеніемъ городовъ, т. е. центральныхъ пунктовъ земскаго единства въ территоріи каждаго племени, гдѣ обсуждались общественныя дѣла и откуда истекали рѣшенія, которымъ подчинялись тянувшіяся къ городамъ племена». Н. Дашкевичъ (въ своихъ замѣткахъ по исто-

1) l. c. стр. 229.

2) l. c. стр. 230.

3) Очеркъ исторіи Вел. Княжества Литовскаго до половины XV стол. Кіевъ, 1878, стр. 8.

ріи литовско-русскаго государства[1]), оспаривая это положеніе, высказываетъ мнѣніе, что едва ли всѣ литовскіе народы въ періодъ отъ IX-го до XII-го столѣтія стояли на одной культурной ступени; весьма вѣроятно, что между ними существовали различія въ общественномъ устройствѣ, какъ были различія этнографическія. Въ болотистыхъ и лѣсистыхъ мѣстахъ, трудно доступныхъ и находившихся въ удаленіи отъ торговыхъ дорогъ, первобытность, старина и грубость могли держаться дольше, чѣмъ напр. у Вислы и *моря*, гдѣ литовскія племена приходили въ болѣе или менѣе близкія соприкосновенія съ другими народами и подпадали вліянію ихъ образованности. Что касается городовъ, то Терветенъ въ землѣ Жемгалы упоминается въ началѣ XIII-го столѣтія.

Кажется, заключаетъ Н. Дашкевичъ на страницѣ 10-й свой разборъ этого положенія Антоновича, кажется, можно думать, что уже въ первой половинѣ XIII-го вѣка, если не ранѣе, у Литовцевъ началась постройка городовъ, и это не покажется невѣроятнымъ, если вспомнимъ, что уже тогда Литовцы были достаточно знакомы съ бытомъ болѣе просвѣщенныхъ сосѣдей и господствовавшій до того времени у Литовцевъ строй началъ измѣняться. Уже до половины XIII-го столѣтія въ Литвѣ замѣчаются зародыши политическаго сплоченія отдѣльныхъ поселеній и округовъ. Кадлубекъ, въ описаніи похода польскаго герцога Казиміра на Ятвяговъ (1192 г.), говоритъ объ этомъ литовскомъ племени: Городовъ же у нихъ нѣтъ; они, подобно дикимъ звѣрямъ, незнакомы съ городскими стѣнами. Странное противорѣчіе, если Поляки у этихъ *дикарей* (!) предавали пламени: храмы, мызы, села, возвышавшіяся зданія и житницы, наполненныя хлѣбомъ (fana, burgos, rogos, celsas aedium fabricas, cum spicariis horrea flammis involvunt[2]). Вѣроятнѣе то, что существующіе у различныхъ литовскихъ народовъ засѣки и укрѣп-

1) Кіевъ, 1885 г., стр. 8 и 9.
2) В. Б. Антоновичъ, l. c. стр. 8.

ленные лагери (castra et firma) Петра Дюсбурга, *тверди* и *грады* нашихъ русскихъ лѣтописей, замѣняли города съ каменными стѣнами и, составляя значительныя преграды даже меченосцамъ въ Курляндіи и Лифляндіи, служили вмѣстѣ съ тѣмъ опорами для зарождающейся государственности, особенно ближе къ морю и въ виду опасности, угрожающей со стороны болѣе цивилизованныхъ народовъ, Шведовъ и Нѣмцевъ. Эти тверди и грады литовскіе въ Курляндіи, Лифляндіи и Пруссіи сохранились во множествѣ сопокъ и городищъ, по литовски пиле, пилекальнас, носящихъ названія, упоминаемыя у разныхъ средневѣковыхъ писателей, въ лифляндской риѳмованной лѣтописи и въ актахъ ордена меченосцевъ и епископа рижскаго.

Вопросамъ о литовскихъ древностяхъ посвященъ отдѣльный трудъ литовскаго литератора С. Довконта (о которомъ ниже подробнѣе въ очеркахъ по исторіи литовской письменности), озаглавленный: «Budą Senowęs Letuwiû, Kalnienû ir Żâmajtiû». Петербургъ 1845 г. Въ этой книгѣ, къ сожалѣнію написанной на малоизвѣстномъ языкѣ и не на русскомъ или польскомъ, С. Довконтъ касается: 1) географическаго положенія страны и сельскаго быта; 2) миѳологіи и языческой религіи; 3) строя государственной жизни; 4) военнаго искусства; 5) торговли, и 6) монетнаго дѣла. Въ этомъ сочиненіи, какъ и въ другомъ, не изданномъ еще, оставшемся въ рукописи, подъ названіемъ «Istorije żiamajtiszka», этотъ образованный Литовецъ и даровитый писатель С. Довконтъ собралъ всѣ извѣстія средневѣковыхъ писателей, показанія источниковъ русскихъ, польскихъ, нѣмецкихъ, латинскихъ, греческихъ и скандинавскихъ о древнемъ бытѣ литовскаго народа. Цѣль его труда учить свой народъ, наслѣдствомъ старины не брезгать, и вмѣсто того, чтобы легкомысленно разрушать память прежнихъ поколѣній, сохранить остатки старины, уважать преданіе отцовъ и самосознательно усвоить себѣ начала новой государственной и общественной жизни подъ скипетромъ Россіи.

Другой жмудскій писатель М. Волончевскій также ка-

сался древнихъ жмудско-литовскихъ сопокъ и капищъ; въ одномъ неизданномъ трудѣ «Pasakoimas Antana tretinika» онъ приводитъ 70 такихъ горъ, имена которыхъ со словъ его и въ образецъ упомянутаго сочиненія, я здѣсь печатаю.

Lig sziolej Letuwoj tebiera szios piles.

1. Patemi pajuriej, supiłta ąnt kapu didios Kunigajksztienes *Birutas*, moters Dide Kunigajkszte Kiejstute o dide kunigajkszte Witauda motinas, kuri gime ir pauga netolij nu Pałąngos miestele.

2. *Bludkalnis* arba pile esąnti Darbienu parakwijoj, ties upalu Tynczu netolij nu Sęnku sodos.

3. *Plijnios* kałnas arba pile esąnti Żarienu parakwijoj, ties upi Minii, kurios jau pusę unduo iszarde.

4. *Piłale* Sałąntu parakwijoj, ties upi Sałąntu, netolij nu Barzdiu sodos. Po szonajs tos piles ira wersmie.

5. *Auka kałnas* arba pile, ąnt kuri senowej pagonis źemajtej degina aukas, taj ira apieras. Supiłta ira ties upalu Warlini wadinamu.

6. *Pile* Skuoda parakwijoj, ties upi Bartawu, pas sodą wadinamą Putkale.

7. *Pile* Telsziu parakwijoj ties dwaralu P. Gorskie, wadinamu Dziuginienaj.

8. *Medziogalis*, aukszcziausis źemajtiu kałnas, Kałtynienu parakwijoj, po kalnu ira szaltenej isz kuriu gaun pradę upalis Akmina.

9. *Pile* tejpogi Kałtynienu parakwijoj, ties upi Akminu, pas sodą Mejry wadinamą.

10. *Girzduta* pile dide, Pawąndene parakwijoj. Isz szalteniu po kałnu esąntiu gaun pradę upalis Kraźąnczius.

11. *Moterajtis* tejpogi Pawąndene parakwijoj, ties eżeralu, isz kurio gaun pradę upis Wenta.

12. *Szatrije* garsingas kałnas Łuokies parakwijoj.

13. *Pile* Kraźiu parakwijoj netolij nu sodos Kartiszkiu.

14. *Piłale* Nemakszcziu parakwijoj, ties upalu Balcziu, artij

sodos wadinamas Pabalczej. Pile jau arama; todiel pragajsz iłgajniu.

15. *Piłkalnis* Nemaksztiu parakwioj, ties upi Szeszuwu, pas dwarali wadinamą Widukle.

16. *Pile* Warniu parakwijoj, ties eżeru Łuksztu netolij nu Gielźiczių sodos.

17. *Pile* tarp Płungies ir Berżora, ties upi Bebrungu, netolij nu sodos wadinamas Uźupe.

18. *Galdinga* pile, ties upi Bebrungu, Plungies parakwijoj netolij nu sodos wadinamas Pruselej.

19. *Pile* Płungiej ties kapajs, pas upi Bebrungą. Kałną tąn jau ar źmones.

20. *Pile* Kałwarijos miestelej, szęndien wadinama kałnu Szwęnta Jona.

21. *Tweru kałnas*, ties kielu wedąntiu isz Tweru i Warnius, kałnas arba ta pile, apaugusi jau su medejs, uźłajkie daugiel kapcziu, rodąntiu cze buwą kares.

22. *Piles kałnas* deszinojej pusiej upes Wentas, pas pat miesteli Papiles, kałnas tas woz ne wisas jau ira iszarditas par undeni. Po jumi gal koźnas surinkti kijk tinkamas warłakausziu ir juras srajgiu, nors tas miestelis ira atstoj nu juras pas dwideszimti milu.

23. *Piles kałnas* kajriojej pusiej upes Wentos, szęndien apwerstas i kapus Papile parakwijes; nes ira pas tąn miesteli.

24. *Sałdus kałnas* netolij nu miesta Sziaulu; ąnt kuriuo giwen daugiel kirminu.

25. *Piłkalnis* ties upalu Erdzwilkiu, pas Erdzwiłka miesteli.

26. *Pile* Kurtuwienu miestelej, kurioj pirma kataliku bażniczele buwa pastatita. Szęndien ira apwersta i kapus.

27. *Pile* pas kapus Jurborka parakwijes.

28. *Pile* Kwiedajnes parakwijoj, kajriojej pusiej upes Juras, ąnt tuo kałnu lig sziolej rąnd żmones didius żijdus i kurius gal tris pirsztus ikiszti; todiel ir wadęn milźionu żijdajs.

29. *Pile* netolij nu Bejsagałas miestele, ąut pelkiej iszpiłta, wadinas dar senajsejs kapajs.

30. *Onkajm* ties upi Dubisu, Betigałas parakwijoj. Pile tąnkiej minawoima senu dienu rasztusi.

31. *Giedymina* kałnas Wielunos miestelej, supiłtas buk ąnt kapu Dide Kunigajkszte Giedymina.

32. *Upitas* pile iszpiłta bałoje.

33. *Pile* Kormiława parakwijoj, ties upi Wilij, pas sodzię Klebaniszki, tiktaj isz deszinies puses Wilijes.

34. *Piles kałnas*, apwerstas i kapinius Kupiszkies parakwijes, nes ira artij miestele Kupiszkies.

35. *Piles kałnas* artij miestele Letuwos Papilu wadinama?

36. *Aukmeris* pile miestelej, szęndien wadinami Wilkmergis, woz ne suwisu sugriuwusi. Iłgajniu nebteks jos.

37. *Piles kałnas* netolij nu miestele Szietu, ties sodzi Stagie wadinamu. Ąnt tuo kałnu ira unduo.

38. *Piles kałnas* Uźpole parapioj, pas uliczę wadinamą Szejminiszkiej.

39. *Pile kalnis* Sudejkiu parakwijoj, ties uliczes Rukle. Lig sziolej żmones tebipasako ąnt tuo kalnu senowiej apieras deginies.

40. *Pile kalnis* Sudejkiu parapioj, pas uliczę Natenaj.

41. *Pile* ties Wetejkiu uliczes, netolij nu baźniczes Pakalnie.

42. *Utenu pile*, supiłta Didem Kunigajksztiuj Utenesuj lijpąnt.

43. *Bracława pile* tarp dwiju eźeru, supiłta par wokitius ir maskolus karieje sugautus.

44. *Kiernawa pile* ties upi Neriu arba Wilii. Senowiej stalicze dide Letuwos kunigajkszte.

45. *Wilniaus pile* (Zamkowa góra). Wilnius paskiaus stalicze Dide Letuwos Kunigajkszte ir Karalaus.

46. *Wetz pile* Semigalioj, ties upi Daugawu arba Dzwinu, netolij nų miestele Kopyłowa.

47. *Piltine* Kurszy miestas ties, kuriuo ira ir kałnas.

48. *Węnty pile* Kurszi miestas pajuriej, wadinamas szęndien Windawa.

49. *Ożputis* miestas Kurszi wadinamas Azenpot. Tami ira kałnas, ąnt kuriuo buwa paskiaus klosztorius Bernadinu.

50. *Wetżpile* tarp dwiju katnu pas miesteli Altenburg wadinamą.

51. *Impilti* Łaukżiami parakwijoj.

52. *Pile* netolij nu Wijszwienu i kapus apwersta.

53. *Piłkalnis* (Pilkalen) Prususi nepartolij nu Gumbina.

54. *Piles kałnas* Łaukuwos parakwijoj, ties upalu pas sodzię Trajdej.

55. *Szwęntkalnis* Ławkuwos parakwijo, pas sodą Bilony.

56. *Diewitis kałnas*, Łaukuwos parakwijoj, pas eżerali Diewiti.

56. *Pile* pas ezera, kami ira ir dwaralis Paeźeris.

67. *Pile* Szydławos parakwijoj, pas dwarą Paszakarnis. Ira gret du kałnu.

68. *Piles kałnas* pas miesteli Sziawlenus.

67. *Pile Trakusi.*

68. *Pile* pas miesteli Byrsztanus Traku pawietoj.

69. *Pile* pas sodzię Lelany wadinamą, Traku pawietiej.

70. *Skuburla* kałnas Kaltynienu parakwijoj pas akmina.

Żinaus ne wisas piles te iszskajtes, tecziaus bus ju gana; nes kałnaj ir tukstąntij metu praslinkus tebniuksos. Żuwiedu karaliej Gustawuj Adolpiej ir Karaluj dwilektam i musu kąmpą isigriowus, ąnt tajs kałnajs Żuwiedaj turieje sawa sargibas. Daboje, kad żmones ąnt ju nesukiłtu; todiel żmones ir lig sziolej tebwadęn jus Żuwiedu kałnajs.

Такихъ горъ найдется на Литвѣ и Жмуди гораздо болѣе; много изъ нихъ, во время моихъ трехлѣтнихъ путешествій, осмотрѣно и измѣрено. Представляя ниже описаніе только двухъ изъ нихъ, я этимъ обращаю особенное вниманіе любителей западно-русской старины I) на древнюю столицу чудскаго племени Корси; II) на развалины Трокскаго замка.

I.

О мѣстонахожденіи главнаго града чудскихъ Куровъ (Корси), покореннаго Шведами въ 853 году.

Литва и Жмудь кромѣ самобытнаго языка, отличительныхъ особенностей этнографическаго быта, имѣютъ археологическія черты, стоющія вниманія, какъ образованныхъ жителей края, такъ и преимущественно ученыхъ исторіографовъ. Относительно Трокскихъ Литовцевъ выше замѣчено было, что первоначальное названіе Литовцевъ этой области, встрѣчающееся въ новѣйшее время еще въ народной пѣснѣ, извѣстно уже со временъ Птолемея. Далѣе установляется любопытный фактъ, что слово *kunigas*, въ значеніи баринъ, по сіе время сохраняется у *Дейновцевъ* (Лидскаго и Оммянскаго уѣздовъ) и у *Судавитовъ* Трокскаго, Кальварійскаго и Сейнскаго уѣздовъ въ оборотѣ *kunigisten eiċ* идти на барщину, *kunigistinikas* человѣкъ идущій на барщину. На балтійскомъ прибережьи соотвѣтственная форма кунігаса = барина, встрѣчается у Коровъ и у древнихъ Прусовъ, въ извѣстномъ сословіи «Kurische и Preussische Könige» и въ формахъ языка латышскаго *kungs* баринъ и пруск. «*konagīs* König». Въ восточной Литвѣ kunigas-баринъ, по объязательному сообщенію его преосвященства епископа А. Барановскаго въ Ковнѣ, встрѣчается въ пѣсенкѣ литовскихъ дѣтей, распѣваемой на берегахъ рѣки Швинты слѣдующимъ образомъ:

Ritoî, paritoî!	Завтра, послѣзавтра!
Ar bus gëdri dieną̊?	Будетъ-ли чистый день!
Kunigo rugus sėt[1]).	Барину рожь сѣять!

---

1) Срв. также Кат. Н. Даукши, стр. 165.

Слово это, подобно славянскимъ кънѧзь и кънѧгыни, конечно заимствовано не изъ нѣмецкаго, а изъ гостскаго языка: исторія этаго слова показываетъ намъ путь интереснаго культурнаго теченія въ балтійскихъ земляхъ найдревнѣйшаго времени.

Въ предѣлахъ нынѣшней Литвы, Тельшевскаго уѣзда и части Шавельскаго въ 9 вѣку послѣ Р .Х. сидѣли безъ сомнѣнія Коры (Корсь), племя чудское. Къ немногимъ источникамъ по исторіи балтійскаго прибережья, именно этого времени, принадлежитъ жизнь св. Ансгара († 865), составленное Римбертомъ, ученикомъ Ансгара и его преемникомъ въ архіепископствѣ Гамбургъ-Временъ. Въ 30 гл.[1]), повѣствуется подробно о походѣ шведскаго короля Олафа (и раньше Датчанъ) на племя Корсь и на ихъ города Зебургъ и Апулію. Если вѣрить повѣствователю и разсказчику-очевидцу, передавшему о подробностяхъ этого похода житіеписателю, то народы, живущіе въ Зебургѣ и Апуліи, были довольно богаты. Зебургъ имѣлъ 7000, Апулія 15,000 постояннаго войска (pugnatorum), что конечно немного преувеличено. Упомянуты въ «Vita Ansgarii» народъ «Cori» (Корсь) когда-то былъ данникомъ Шведовъ. Но впослѣдствіи свергнувъ шведское иго, они разбогатѣли такъ, что Датчанамъ захотѣлось на нихъ напасть и забирать ихъ богатства. Датское вторженіе было неудачно и кончилось разграбленіемъ самихъ нападающихъ въ пользу Коровъ, которые отъ нихъ достали богатую добычу, много серебра и золота. Король Олафъ же взялъ не только Зебургъ, но при помощи Бога христіанъ осажалъ Апулію такъ энергично, что жители апульскіе дали 30 заложниковъ и богатый выкупъ[2]). Въ 13 вѣкѣ слово Аппуле, какъ названіе мѣстности края «Ceclis», встрѣчается вмѣстѣ съ *Гондинга*, *Опусена*, *Скауда*, *Маседай*, извѣстными и въ наши дни мѣстностями, лежащими въ Тельшевскомъ уѣздѣ, въ предѣлахъ этнографической Литвы, когда-то можетъ быть и об-

1) Vita Anskarii, auctore Rimberto. Accedit Vita Rimberti. Hannoverae 1884. 8°. Recensuit G. Waitz.

2) Vitae Ansgarii l. c. стр. 61.

нимавшей часть ливо-корскаго племени, по крайней мѣрѣ въ мѣстахъ приморскихъ. Списокъ населенныхъ мѣстъ Курляндіи, отъ 5-го апрѣля 1253 года, приведенный въ актѣ о раздѣлѣ земель Коровъ (Корси) между епископомъ Генрихомъ и нѣмецкимъ орденомъ, обнимаетъ также и Тельшевскій уѣздъ нашихъ дней, подъ названіемъ области *Цеклисъ.* Въ этой области упоминаются (уже въ 13-мъ вѣкѣ!) 44 названія населенныхъ мѣстъ, градовъ и твердей. Одно изъ этихъ мѣстъ носитъ названіе *Аппуле.* Мѣстность же этого названія упоминается часто (съ начала 16-го вѣка до 1773 г. включительно) въ актовыхъ книгахъ россіенскаго земскаго суда[1]). Въ наше время *Апуле*, по литовски *Апоуле*, по русски *Опули*, есть названіе боярской усадьбы, нѣкоторыхъ крестьянскихъ дворовъ на землѣ имѣнія Луизенгофъ-Іоангофъ въ Шкудской волости, Тельшевскаго уѣзда.

На планѣ имѣнія Луизенгофъ кромѣ того упоминается *Апульская* корчма, нынѣ уже не существующая.

Предположеніе, что древній городъ *Апулія* Римберта-Ансгара искать нужно въ предѣлахъ именно нашего Тельшевскаго уѣзда, въ литовскихъ мѣстностяхъ, и что Зебургъ не что иное, какъ Либава, высказано было на литовскомъ языкѣ извѣстнымъ жмудскимъ литераторомъ и историкомъ С. Довконтомъ еще въ 1845 г., въ его «Budas Senowęs Lëtuwiû», гдѣ мы на стр. 246 читаемъ слѣдующее:

«Senowęs rasztusĭ rąndama yra, iog Żuwiedù karalós wardó Froto, kórius szendens Danajs waden, buk atejęs par Żàmajtĭû jurą metusĭ 853 gĭmós Kristusui karĭautì ĭ Żiamajtiù apigardą, kórioie buwuses pęnkes pilès. Wissó pirmô apgulęs paiurinę pĭlį Seeborg wadĭnamą (rasi Lĭjpoię) kórę buk 7000 Żiamajtiû wirû gynioiuses, kórius buk tas karalós nuwejkęs; bet kou jis yra só tó pĭlĭ daręs, niera paraszyta. Paskou nuĭrkławęs i kitos uppęs itaką arba oustą, korios wardo tejpat niera iraszyta, tĭnaj łaj-

---

1) Срв. нынѣ печатающійся географическій словарь Жмуди, по актовымъ книгамъ россіенскаго земскаго суда, составленный И. Я. Спрогисомъ.

wus sawo sótraukęs ąnt kraszto, pats buk źiamęs kélejs ejęs i ąntrą dīdesnę pīli Apoule wadīnamą, kóri buwusi par pęnkés dījnas kelonęs nu pajurio. Wījinouleka tuksztąncziû Żamajtiû gījnioiuses pilį Apoulę par 8 dījnás nepasidoudamis; nes dewintouię dījną nestengdamis buk pasidawusis Karalui ir pasijemusīs, grobi sógrījtą Żuwiedû źiamie pagrouźintī, donį jem po seno mokīetī ir nu kóźno pilonījs gaɫwos pusio swaro sīdabro doutī, óź tou, iog patius gywus palīko».

С. Довконтъ былъ уроженцемъ этихъ мѣстностей Опуле-Шкудъ, которыя онъ такъ просто и смѣло, можно сказать, не мудрствуя лукаво, отождествлялъ съ городомъ древнихъ Коровъ. Разсказъ объ Олафѣ цитируется имъ по изданію Mallet'а Les anciens Danois; à Genève 1790 г., chap. XIII, p. 313 и приводится для того, чтобы въ главѣ его сочиненія «Budas» о литовскихъ монетахъ (Lëtuwiû Piningaj) доказать существованіе литовскихъ денегъ уже въ 9-омъ вѣку: cze jaw regam, iog Lījtuwej Kalnienaj ir Źiamajtej dewintamīje ąmźióuie tórieiusis piningus īr swaró jus swierusis[1]).

Мнѣніе Довконта († 1864), въ свое время, ускользнуло отъ вниманія современниковъ такъ, что ученые изслѣдователи должны были вновь взяться за рѣшеніе этого и другихъ топографическихъ вопросовъ, столь запутанныхъ прежними издателями житія св. Ансгара. Новому разрѣшенію этого вопроса положилъ начало г. Куникъ, по случаю изслѣдованій о русской хронологіи. Зная, по собственному опыту, что объяснительныя примѣчанія, нѣкогда напечатанныя Дальманомъ, въ его изданіи житія Ансгара (въ Перцовыхъ Monument'ахъ), приводятъ читателей въ заблужденіе, онъ въ 1883 г. обратился въ нѣмецкую археографическую коммиссію съ вопросомъ, не угодно-ли ей

1) Подробнѣе приводится разсказъ о походѣ Шведовъ въ землю Коровъ въ сочиненіи, оставшемся въ рукописи, «Жмудск. исторія», гдѣ мы на стр. 9—12, въ § III находимъ подробное изложеніе извѣстій скандинавскихъ писателей о балтійскихъ народахъ, представленное нами въ приложеніи къ 4-му литературному очерку.

приготовлять новое критическое изданіе житія Ансгара. Просьба была принята весьма благосклонно. Результатомъ его хронологическихъ розысканій, по части такъ называемой Chronologia Ansgariana, былъ рядъ замѣчаній, исключительносо ставленныхъ для облегченія труда будущихъ издателей, что̀ и побудило Вайца и Ваттенбаха напечатать эти соображенія въ Forschungen zur deutschen Geschichte. Göttingen, 1884. Band 24, стр. 191—196.

О походѣ Шведовъ на Корсь и осадѣ града Апуліи, въ 30-ой главѣ упомянутаго житія, читаемъ слѣдующее:

«И не слѣдуетъ, кажется, также умолчать о томъ, какъ послѣ этого путешествія (2-й поѣздки св. Ансгара въ Швецію) Шведамъ Божья милость открылась. Племя нѣкое, далеко (longe) отъ нихъ (отъ Шведовъ) живущее, называемое Корами, прежде было подданнымъ Шведамъ. Но тогда уже долгое время (jam diu) прошло съ тѣхъ поръ, какъ они взбунтовались и иго шведское съ себя свергли. Наконецъ Датчане, зная всё это, въ то время, когда уже епископъ Ансгаръ въ Швеціи находился, собрали множество кораблей и пріѣхали въ ихъ сторону (т. е. Корси), желая и имущество ихъ для себя грабить (взять) и ихъ себѣ подчинять. Въ царствѣ Корскомъ было пять градовъ (civitates). Когда народонаселеніе, живущее въ этихъ областяхъ, узнало о прибытіи Датчанъ, то оно сплотилось и начало мужественно сопротивляться и своё защищать. И одержали они надъ непріятелями не только побѣду, но и половину датскаго войска въ сраженіи убили, и половину кораблей разграбили и добыли себѣ отъ Датчанъ серебра и золота и вообще богатую добычу (spolia). Король Олафъ же и народъ шведскій, узнавъ объ этомъ, вздумали ту славу пріобрѣсть, что они въ силахъ совершить то, чего не смогли Датчане. И оттого, что племя Корсь раньше была ихъ данникомъ, Шведы собрали неисчисленное войско (innumerabilis exercitus) и отправились въ ту сторону и въ самомъ началѣ, неожиданно разграбили и разорили до тла городъ, тамъ находящійся, съ 7000 человѣкъ вооруженныхъ, именемъ Зебургъ (Seeburg). Вслѣдствіе того, воодушевленные самоувѣ-

ренностью, они оставили свои корабли и совершивши скорый походъ въ пять дней (iter quinque dierum) пришли, кичась молодецкою отвагою (effero corde), къ другому граду тѣхъ-же (ipsorum) Куровъ, который назывался *Апулiа* (Apulia). Въ городѣ семъ было 15,000 ратниковъ (hominum bellatorum)».

«Когда они такимъ образомъ туда пришли, тѣ уже заперлись въ градѣ семъ. Непрiятели тогда снаружи начали противъ городъ воевать, а осажденные внутри стали мужественно противоборствовать; внутри защищались, а стоящiе внѣ города нападали. Такимъ образомъ прошло дней восемь такъ, что каждый день съ утра до вечера постоянно сражались, и многiе пали съ той и съ другой стороны, однако ни одна сторона не одержала побѣды. Но вотъ въ девятый день, шведская рать, изнуренная продолжительнымъ кровопролитiемъ, стала смущаться, и боязливо только о томъ думали, какимъ образомъ оттуда уйти. «Здѣсь они говорили, мы ничего не сдѣлаемъ и наши корабли далеки отъ насъ». Ибо, какъ мы выше говорили, до того порта, гдѣ стояли ихъ корабли, было ходьбы пять дней. Когда они, такимъ образомъ, слишкомъ тревожились различными обстоятельствами и не знали, что дѣлать, то порѣшили испросить черезъ жребiй, намѣрены-ли ихъ боги имъ помочь такъ, чтобы они или одержали побѣду, или ушли-бы оттуда въ живыхъ. Бросивши такимъ образомъ жребiй, они не могли найти ни одного изъ боговъ, который бы хотѣлъ имъ помогать. Когда это извѣстiе было провозглашено народу, въ лагерѣ поднялись неописанные вопли и стоны, и вся мужественность въ нихъ упала. «Чтó», говорили они, «мы несчастные будемъ дѣлать? Боги отъ насъ отклонились, и никто изъ нихъ намъ не помогаетъ. Куда мы побѣгимъ? Вотъ, наши корабли далеки (longius) отъ насъ и когда мы пустимся въ побѣгъ, они насъ будутъ преслѣдовать и всѣхъ насъ истреблять, какая же намъ остается еще надежда»? Когда они такимъ образомъ въ крайней нуждѣ очутились, нѣкоторые купцы, которые помнили ученiя и наставленiя епископа, стали имъ совѣтовать: «Богъ христiанскiй», говорили они, «часто помогаетъ тѣмъ, кто къ нему

обращается и онъ самая могущественная помощь. Будемте испытать, хочетъ-ли онъ быть съ нами, и принесемте послушною душою ему жертвы, которыя ему нравятся». Такимъ образомъ, слушаясь умолительныхъ просьбъ всѣхъ (воиновъ), бросили жребій и нашли, что Христосъ хочетъ имъ помогать. Когда это извѣстіе было всенародно оглашено и всѣ объ этомъ узнали, тогда сердца всѣхъ вдругъ переполнились такимъ мужествомъ, что они тотчасъ хотѣли безъ страха приступить къ взятію города. «Чего», говорили они, «намъ теперь бояться, чего опасаться? Христось съ нами; будемте сражаться и вести себя настоящими воинами, никто не можетъ намъ противостоять. И побѣда будетъ на нашей сторонѣ, такъ какъ мы имѣемъ помощь въ самомъ могущественномъ изъ боговъ». И такъ всѣ вновь сплотились и отправились въ веселомъ и молодецкомъ настроеніи духа на взятіе города. Но, когда они стали вокругъ града и хотѣли приступить къ бою, то со стороны осажденныхъ, внутри города, послѣдовала просьба, дать имъ возможность войти въ переговоры. Когда шведскій король на это изъявилъ согласіе, то они говорили: «намъ уже миръ болѣе по душѣ, нежели война, и мы хотимъ заключить съ вами договоръ. И, во первыхъ, всё, что мы пріобрѣли прошлаго года[1]) добычею отъ Датчанъ, золото и оружія, мы дадимъ вамъ въ подарокъ, какъ ручательство мира. Во вторыхъ, за каждаго человѣка, находящагося въ семъ градѣ, мы предлагаемъ вамъ полфунта серебра (dimidiam libram) и сверхъ того мы будемъ вамъ платить прежнюю дань, и представляя заложниковъ, хотимъ мы съ настоящаго времени быть подвергнутыми вашему владычеству, и быть данниками вашими, такъ же, какъ въ прежнее время». Но, когда это предложеніе было сдѣлано, воинственный духъ юношей не могъ успокоиться, напротивъ того они еще болѣе взкичились: безъ страху, съ большою храбростью желали только боя, обѣщаясь уничтожить оружіемъ и градъ и все, въ немъ находящееся имущество, а самихъ горожанъ увести въ не-

1) Т. е. въ 852-мъ году.

волю. Но король и вельможи были разумнѣе, рукобитіемъ заключили договоръ (foedus). И собравъ несчетныя богатства и 30 заложниковъ Шведы радостно возвратились во свояси.

Послѣ, когда договоръ между ними былъ заключенъ, Шведы восхваляли всѣми силами Христа, всемогущество Господа нашего и величіе его, и провозглашали, что онъ воистину высшій надъ всѣми богами, и тотчасъ стали обстоятельно совѣщаться, какъ бы обѣтоваться тому, черезъ котораго они одержали такую побѣду. Вотъ ихъ научили присутсвующіе христіанскіе купцы, что Христу Господу угоденъ былъ бы такой обѣтъ: когда они возвратятся во свояси и дома пробудутъ семь дней, то должны слѣдующія за тѣмъ семь дней всѣ вмѣстѣ говѣть (a carne abstinerent), а потомъ, когда пройдутъ сорокъ дней, то они должны въ слѣдующіе 40 дней въ единодушномъ собраніи опять соблюдать постъ (воздержаніе отъ мяса, a carne abstinentiam). Все это и было исполнено, всѣ присутствующіе обѣтъ этотъ выполнили охотно. А послѣ того многіе стали изъ уваженія и любви къ Христу придерживаться тѣхъ же обѣтовъ, которые соблюдаются Христіанами, и подаянія (elemosinis) дать нѣкоторымъ нищимъ. И такимъ образомъ, вышеупомянутый священникъ Эримбертъ[1]), всѣми терпимый, сталъ свободно имъ проповѣдовать о Богѣ, и такъ какъ всѣ восхваляли могущество Христа, то съ тѣхъ поръ божественная религія стала безпрепятственно въ тѣхъ мѣстахъ распространяться.

Въ изданіи г. Вайца на стр. 60-ой замѣчается объ имени Зебургъ (Seeburg, по шведски Sjöborg): «Seleburg esse putant in Semigallia ad Dunam fluviam, unde primi Semigalliae et Curlandiae episcopi dicti Selonenses. Sed improvisus adventus, et ipsa nominis a mari repetita deformatio ore advenarum, non bene quadrant in locum tam remotum a mare»; и къ слову Апулія (Apulia), на стр. 61-ой: Haud dubie Pilten in Curlandia ad Win-

1) Ставленикъ на мѣсто Ансгара, который вмѣстѣ съ нимъ, въ 852 году, пріѣхалъ въ Швецію и тамъ остался, чтобы продолжать его миссіонерскую дѣятельность.

davam fluvium D(ahlmann). Sed cf. Kunik «Forschungen XXIV», qui locum Appule vel Ampule in chartis a. 1253 (Bunge, Livländ. Urkundenbuch I, p. 327. 335) nominatum, sed nunc destructum, intelligi posse censet».

Академикъ А. А. Куникъ въ 1883 г. предпологалъ, что твердь Зебургъ есть древне-сакскій переводъ чудско-корскаго названія мѣстности (какъ напр. Nöteborg-Орѣшекъ не что иное какъ шведскій переводъ финскаго названія крѣпости Шлюссельбургъ), но оставилъ вопросъ нерѣшеннымъ, въ какой курляндской гавани Шведы оставили свои корабли, когда они отправились въ Апулію.

Приводя Appule и варіантъ къ этой формѣ Ampule, г. Куникъ заключаетъ свое предположеніе о мѣстоположеніи Апуліи слѣдующими словами: «Коротко сказать, Ампуле-Аппуле вѣроятно лежитъ недалеко отъ границы Курляндіи въ Ковенской губерніи»[1]).

Вслѣдствіе письма Академика Куника, Курляндское Общество любителей литературы и художествъ тепло заинтересовалась этимъ извѣстіемъ о первомъ появленіи имени Коровъ и ихъ главныхъ градовъ въ исторіи, и въ его «Sitzungsberichte» за 1883 и 1884 гг. секретарь Общества Юл. Дёрингъ помѣстилъ нѣсколько статей по этому вопросу. По его мнѣнію, Апулія лежала при стеченіи Вардавы и Виндавы. Что однакожъ вызвало силь-

---

1) Welche der beiden Formen ist die ältere und die richtigere, Ampule oder Appule? Vielleicht haben beide ihre Berechtigung. Da Apulia als die Hauptburg oder der Hauptring der Kuren erscheint, so möchte man auch den tschudischen Ursprung dieses Namens zulassen. — Die Gesellschaft, in welcher Appule in der Urkunde von 1253 auftritt, hat meiner Ansicht nach ein mehr altlettisches, als tschudisches Gepräge. Freilich haben die Wohnsitze der Kuren sich tiefer in das Binnenland hinein erstreckt, als man früher glaubte, und einzelne kurische Ortsnamen könnten sich hier und da in Samogitien erhalten haben. Die Landschaft Ceclis war ein Grenzland, und Grenzländer wurden gerade in jenen Gegenden so exemplarisch verwüstet und entvölkert, dass es nicht Wunder nehmen kann, wenn man von den in Ceclis gelegenen und in verschiedenen Urkunden erwähnten Ortschaften einstweilen kaum die eine oder andere wieder auffinden kann. *Kurz, Ampule = Appule dürfte im Gouv. Kowno unweit der Grenze gelegen haben* (Forschungen, 195—196).

ное сомнѣніе пастора Биленштейна[1]), получившаго отъ Шкудскаго пастора В. Ливенталя и сосѣдняго Грамзденскаго Штегемана извѣстіе, что *по сіе время въ 10 верстахъ отъ м. Шкудъ въ Илоки, близъ деревни Шарки, противъ имѣнія Луизенгофъ существуетъ деревня «Appule» - Опуле*, гдѣ также мѣстными жителями показывается прекрасная сопка (ein hübscher Burgberg). Юл. Дёрингъ, справляясь по картамъ Генеральнаго штаба, 3-верстнаго масштаба, возразилъ на это, что въ этихъ мѣстностяхъ врядъ-ли мѣста для тверди-крѣпости съ 15,000 воинами, не считая дѣтей и женъ корскихъ, и что достовѣрность разсказа Римберта этимъ отождествленіемъ подвергается сильному сомнѣнію[2]).

Находясь минувшимъ лѣтомъ, въ іюнѣ мѣсяцѣ, въ кругу любителей латышскаго языка и литературы, я, по предложенію А. Биленштейна, отправился вмѣстѣ съ Ю. Дёрингомъ прямо въ Шкуды-Апулію, чтобы на мѣстѣ, путемъ подробныхъ топографическихъ изслѣдованій, разрѣшить этотъ любопытный вопросъ о болѣе 1000-лѣтней исторіи града Корси, называемаго *Опуле*. Оказалось: 1) что давно уже литовскій писатель С. Довконтъ отождествлялъ Римбертову Апулію съ Опуле его родины (см. стр. 27); 2) подъ названіемъ *Опуле* подразумѣвается цѣлый рядъ урочищъ, отчасти выше приведенныхъ; и что въ древнихъ актахъ 16—18 вѣковъ область большаго имѣнія очерщается довольно ясно; 3) что въ центрѣ этой области, занимаемой Апульскими урочищами, находится дѣйствительно городище, называемое по литовски, какъ всѣ сопки, пилис-калнс (pìliskalns, по мѣстному произношенію). На этомъ пиликальнѣ, имѣющемъ до 500 шаговъ въ окружности, показывается мѣсто стараго колодца (šulinỹs), который будто-бы былъ желѣзными стѣнами выложенъ. Если бросишь камень туда, то зазвонитъ металлическимъ звономъ, а пока камень до дна доходитъ, не мало времени нужно.

1) См. A. Bielenstein: Antwort auf die Frage, wo lag Rimbert's Apulia? (Rigasche Zeitung, 1886 г., № 20).

2) Rig. Zeitung, 1886 г., № 38.

По другимъ разсказамъ, на этой горѣ стояла церковь, которая разрушена была Шведами. Въ долинѣ, распространяющейся на подножьѣ этой замковой горы, течетъ шумящій ручей Лоуба и съ той стороны Лоубы и долины возвышается другая гора, на которой стоятъ постройки однодворца Петрулевича. Этотъ дворъ называется Опуле, а пилискалнисъ нашъ, по литовскому выраженію, лежитъ «ужу Лоуба», за Лубою. Кромѣ того по дорогѣ отъ городища до имѣнія Луизенгофа есть вторая мѣстность Опульская, деревня Опули, въ которой теперь живутъ новые поселенцы, Латыши Весиль, Жагеръ и Малуке. На городищѣ нашли разные предметы древности: саблю, ложку и т. д. 4) Въ актовыхъ книгахъ россіенскаго земскаго суда *Опуле* или *Ополе* упоминается съ 1575 года. Въ 1600 г. подъ № 14,616, въ актѣ 219-мъ, стр. 404—466 есть продажная запись земянина Лавра Варѳоломеевича Кгедбутойтиса на половину жямайтскаго имѣнія его, Тельшевской волости, *Опуле* и *Милейкишки*, которая продается за 39 копъ грошъ литовскихъ и 5 бочекъ жита жямайтскому земянину Ивану Станиславовичу Опульскому. Въ актѣ отъ 1601, № 14,617, N. 172, упоминаются три поля жямайтскаго имѣнія Опуле: *Милейкишки*; за рѣкою *Шатею*; *Кальюседеймасъ*. Другіе болѣе любопытные акты прилагаются ниже, какъ матеріалъ по исторической топографіи города Апоуле.

I.

Изъ актовой крѣпостной книги Россіенскаго земскаго суда за 1575 годъ, хранящейся въ Виленскомъ Центральномъ Архивѣ подъ № 14575, актъ 28-ой, л. 55—56.

Лета Божего нароженья тисеча пятьсотъ семдесятъ пятого, месеца генвара семого дня, въ пятницу. На рокохъ судовыхъ земскихъ... ставши очевисто земенинъ господарскій, повету Троцкого, панъ Станиславъ Брезинскій показовалъ и покладалъ выписъ кгродскій Жомойтскій... который выписъ такъ ся въ собе маеть: Выписъ съ книгъ кгродскихъ вряду староства Жомойтского. Лета Божего нароженья тисеча пятьсотъ семдесятого, мца іюля двадцать второго дня ... постановившися обличне на враде кгродскомъ земенинъ господарскій волости *Кгрустенской* Войтехъ Яновичъ ... листъ свой вызнаный ... показовалъ, просячи за то, абыхмо тотъ листъ .. до книгъ кгродскихъ вписати велели, который ихъ

листъ его слово отъ слова такъ се въ собе маеть: Я Войтехъ Яновичъ земенинъ з. Ж., волости *Кгрустенской* посполъ зъ жоною своею Ядвигою Болтромеевною вызнаваемъ ... што мы взявши ... у земенина грдского повету Троцкого пана Станислава Брезинского, зятя нашого, пятьдесятъ и чотыры копы грошей личбы и монеты литовской ... закупили есмо землю *близкость* свою, прозываемую *Ополю*, у земянки грдской з. Ж. волости Кгрустенской Зофіи Мицковны Якубовой, которую она мела посполъ зъ детьми своими записаную отъ первшого мужа своего небожчика Балтромея Кгедбудойтя, которую землю водлугъ описа ее и детей ее мели есмо держать, почовши отъ року *1574*, а где бы на тотъ рокъ тое земли *Опольское* неоткупили, тогды мели есмо до другихъ семи годъ держати и уживати; поки бы тежъ и на тотъ рокъ выще мененый тое земли не откупили описаласе она сама и зъ детьми своими намъ въ листе своемъ, же мы, по вытью оныхъ роковъ, будемъ вольны тую землю *Опольскую* кому хотечи спустить и якимъ кольвекъ обычаемъ завести. А такъ мы имены верху мененые, немаючи чымъ тыхъ пенезей пети десятъ и чотырохъ копъ грошей зятю своему Станиславу Брезинскому заплатити и отдати, ино въ той пети десятъ и чотырехъ копахъ грошей тую землю *Опольскую* ему поступаемъ и .... и маетъ тую землю Опольскую Станиславъ Брезинскій ... держать уживать ажъ до отданья пенезей 54 копъ грошей до оныхъ роковъ вышей мененыхъ. И где бы она сама або дети ее у зятя моего Станислава Брезинскаго тое земли *Опольское* на тые роки не откупили и пенезей не отдали, воленъ будетъ зять мой Станиславъ Брезинскій справуючи и водле листовъ и твердостей намъ отъ нее даныхъ, тую землю отдать, продать, задать, заменить, отписать .... А я самъ, жона, дети и потомки мои въ тую землю зятю моему Станиславу Брезинскому въ 54 копахъ гр. зоставленую ничого мети ... не маемъ. А естли бы я самъ, жона, дети, потомки мои ... хотели бы Станислава Брезинскаго ... вытискати ... таковый каждый виненъ будетъ господарю королю его милости вины заплатити дванадцать рублевъ грошей, а его милости пану старосте Жомойтскому шесть рублевъ грошей, а стороне ображеной такожъ шесть рублевъ грошей и вси шкоды и наклады ... И на томъ я Войтехъ Яновичъ далъ есми тотъ листъ мой зятю моему Станиславу Брезинскому подъ моею печатью ..... *Писанъ* въ *Ополяхъ*, лета Божего нароженья *тисеча пятьсотъ шестьдесятъ осмого*, месеца *Сентебра осмого* дня.

Этотъ документъ явленъ вторично во II книгѣ *Россіенскаго земскаго суда*, *№ 14576*, актъ *27*, л. *53—4*.

II.

Изъ тойже книги (№ 14575), актъ 246, л. 414—515.

Лета Божего нароженья 1575-ого, месеца Генвара чотырнадцатого дня, у пятницу. На рокохъ земскихъ судовыхъ ... постановившисе очевисто бояринъ господарскій земли Жомойтской, волости Кгрустенской Валентинъ Балтромеевичъ оповедалъ ... ижъ дей маючи свою пильную

потребу зъ боярку господарскою волости Кгрустенское Зофіею Мицковну а зъ братомъ моимъ Лавриномъ Балтромеевичомъ доставили есмо спольне боярину господарскому з. Ж. Войтеху Яновичу *именичко* нашое отчизное *Опольское*, лежачое у волости *Кгрустенской*, въ петидесятъ копахъ грошей ... якосмы спольне дали листъ нашъ заставный на тое *именичко Опольское* Войтеху Яновичу ... Якожъ Войтехъ маючи одъ насъ тую вольность на листе зоставнымъ одъ насъ описаный, кому хотечи зоставити ... где жъ тотъ же Войтехъ Яновичъ зоставилъ ... тое *именичко* наше вышей описаное зятю своему Станиславу Брезинскому....

Который листъ слово отъ слова такъ ся въ собе маеть: Я Валентинъ Балтромеевичъ — бояринъ господарскій з. Ж., волости Кгрустенское чиню явно ... ижъ которое *именейцо* свое властное отчизное *въ земли Жомойтской* у волости *Кгрустенской* лежачое, называемое *Ополи* я Валентинъ и зъ бояркою господарскою волости Кгрустенское Зофіею Мицковною — мачохою моею и зъ сыномъ ее властнымъ зъ братомъ моимъ Лавриномъ Балтромеевичомъ зоставили есмо ... боярину господарскому з. Ж. волости *Кгрустенское* Войтеху Яновичу, на што оному Войтеху и листъ свой вызнаны ... дали. .... А такъ тотъ Войтехъ Яновичъ ... тое жъ *именейцо* нашое, у насъ закупленое, зятю своему Станиславу Брезинскому въ тыхъ же петидесятъ копахъ грошъ литовскихъ зоставилъ ... про то я Валентинъ Балтромеевичъ сознавамъ и утверждаю то, ижъ тое именейцу мое ... *Опольское* ... тотъ Станиславъ Брезинскій ... маеть ... держати уживати редити справовати и подлугъ воли своей володати ....

Писанъ вп *Неморкштахъ*, году отъ нароженья сына Божего *тисеча пять сотъ семьдесятъ пятого*, мц҃а *Генвара дванадцатого* дня ...

III.

Изъ актовой крѣпостной книги Россіенскаго земскаго суда за 1578 годъ, № 14576, актъ 28-ой, л. 54—56.

Лета Божего нароженья тисеча пятьсотъ семьдесятъ осмого, мц҃а Мая двадцать шостого дня, у понеделокъ. На рокохъ земскихъ судовыхъ ... ставши очевисто земенинъ господарскій повету Троцкого Станиславъ Брезинскій .. покладалъ выписъ Кградскій Жомойтскій .... который жъ выписъ слово отъ слова такъ се въ собе маеть: Выписъ съ книгъ кгродскихъ, вряду староства Жомойтского. Лета Божего нароженья 1570-го, мц҃а Іюля 22-го дня. Передо мною Павломъ Станиславовичомъ Кгруздемъ — судьею Кгродскимъ Жомойтскимъ .... постановившися обличне ... Войтехъ Яновичъ ... листъ свой записный ... передъ нами показывалъ ... который листъ слово отъ слова такъ ся въ собе маеть: Я Войтехъ Яновичъ — бояринъ господарскій земли Жомойской, волости *Кгрустенской* весполокъ зъ жоною моею вызнаваемъ ... што ижъ мел ... дочку нашую Полонію отдаючи въ малженство светое за шляхетного Станислава Брезинского ... тому зятю нашому Станиславу и дотце нашой Полоніи даю дарую и поступую третюю часть *именейца* моего отчизного у волости Кгрустенской *въ Опуляхъ*, водлугъ выделенья

ровного дела кгрунту земли отчизное, ку тому дому прилеглое, то есть поль всякихъ и сеножатей, гаевъ, лесовъ и всякихъ зарослей, кустовья, ставовъ, рекъ и речокъ, подданыхъ и земль, служобъ и подачокъ ихъ всякихъ, хоромъ, будованья домового и гуменного, челеди невольное всякая и иншое маетности коней свирепъ, быдла рогатого . . . . . того всего третюю часть . . . имъ самимъ и ихъ детямъ и потомъ будучимъ наследкомъ ихъ на вечность даю, дарую, записую. . . . . .

Писанъ въ Опуляхъ, лета Божего нароженя *тисеча пятьсотъ семьдесятъ семого*, мца *Сенътября семьнадъцатого* дня.

IV *).

Изъ актовой книги Россіенскаго земскаго суда за 1578—1579 г., хранящейся въ Виленскомъ Центральномъ Архивѣ подъ № 14577, актъ № 49, л. 89.

Году от нароженя сына Божего тисеча пятсотъ семьдесят осмого мца Октября четвертого дня, у суботу. На рокох судовых земских водлуг статуту на завтрей по светомъ Михале святя римского осенного припалыхъ . . . постановившыся очевисто бояринъ гдрьский (господарьскій) земли Жомойтской, волости Кгрустенской *Вителис Микутович* поспол з сынми своими *Шепутем* а *Урбанемъ Вителевичи* . . . лист свой вызнаный . . перед нами показывали, просечи за то, обыхмы его утвержаючи до книгъ земских вписати дали. Который ж лист их словами и литеры *польскими* писаны на *русски* езыкъ так се в собе маеть: Я Вителис Микутович — боярин его кролевской млти, з влости Кгрустенской, поспол зъ сынми своими Щепутемъ а Урбанемъ Вителевичи вызнаваемъ сами на себе тымъ нашимъ властнымъ листем, кому текго потреба ведет бендзе, ижъ мы верху помененые припущили невестку нашую, сына а брата нашекго, бывшую Барбарою *Спикгиновною* и мужа ее Авкустына *Вителевича* до части сына и брата нашекго небощика Щефана Вителевича, ктора на некго часть мела припасть, ктора есть в отделе спокойнымъ а ровнымъ деле от нас нашекго кгрунту власнекго а кгрунту отчизнекго *в Уполях* (вуполы) лежунцекго ве влости *Кгрустенскей*, то ест шосту чест делу нашекго, ктору земе в обрембе маюнцъ з блискими, а с кревными нашыми сумежными текго обрембу з Войтехемъ Яновичемъ, а Станиславемъ Валентыновичемъ, Станиславемъ Брезинскимъ до ровнекго а слушнекго розділу в ыменю нашимъ *Опольскимъ* (ѡпоскимъ) лежунцымъ (в) влости Кгрустенскей и описуемъ и имъ подаруемъ зъ дочкою брата нашекго небощика Щефана Вителевича Полонию в име (киме) певней *в копах грошей литовских шестнасте*, а мы то отдавши тую суму волно бенде намъ або блискимъ нашымъ тих кгрунтов уживат

---

*) Примѣчаніе. Въ этомъ и во всѣхъ слѣдующихъ документахъ строго соблюдено правописаніе подлинника, а въ первыхъ трехъ актахъ переписчикомъ допущено было нѣкоторое отступленіе въ виду сближенія съ правописаніемъ настоящаго времени.

окромъ жаднекго права и позваня кгродскекго и земскекго, пакли быхмы верху поменепое нашую невестку Барбару и мужа ее Авъкустына Витковича и дочку брата нашекго якпм колвек обычаемъ вытискали або кгвалтемъ от них отнимали, мами имъ заплатит *коп тридесте и две* на пана старосте Жомоитскекго винни копъ дванасте, а на пана подстаростекго коп шест; то заплативши и имъ досыт учынивши, то мамы близкимъ нашимъ окупит, и на то дали теи нашы лист под нашыми печенчями и близких нашыхъ Войтеха Яновича а пана Якуба Мартиновича— вознекго Телшовскекго, пана Станислава Брезинскекго, Юря *Бутайтя*— бояръ влости Кгрустенской и на наше прошене учинили све властне печенчи приложили. Дата в *Ополях* а҃ ф҃ о҃ г҃ месюнца Ноябра еі дня. У того листу притисненых печатей шесть. А такъ мы выслухавъши того добровольного оповеданья и вызнаня самого Вителя и сыновъ его на то вчиненого и листу его перед нами покладаного за прозбою их велели есмо то до книг земъских записати.

V.

Изъ актовой книги Россіенскаго земскаго суда за 1585 годъ, № 14584, актъ 68, л. 120—121.

Году от нароженя Сына Божего тисеча пят сот осмъдесят пятого, мц҃а Октебра осмого дня. На рокох земских судовых... ставшы очевисто возные гд҃рские земли Жомоитской, одинъ — волости *Вешвянской* Юри Яцкович, а другой возный волости Телшовской — Миколай Петрович, вызнане свое возновское учинили, иж дня нинешного, в дате вышей писаного, земяне гд҃рские земли Жомоитской, волости *Кгрустенской* Станислав Валентинович *Опулскій* припозвал был позвы земскими Жомоитскими на роки, в том позве описаные земян господарьски хъ земли Жомоитской Станислава Якубовича Брезинского а Войтеха Яновича *Опульского* о некоторые листы твердости и привиля Витолтове и потвержене его кролевской мс҃ти короля Жикгимонта, так теж о кгрунты *имени Опулского*, купленые и закупленые, и о неякие прибавки; а другими позвы земяне государские земли Жомоитской Валентын а Лаврин Балтромеевичи вышей мененого Стэнислава Брезинского припозвали были о неякое *именейцо отчизное*, *называемое Опулское* на тые ж теперешные роки вышей описаные, о чом ширей на тых обоих позвех жалоба их описана и доложона ест, также тежь вышей речоный Станислав Брезинский припозвал был на роки придущие о три кролей припадывaючые вышей мененого Станислава Валентиновича *Опульского*, о третюю част кгрунтов *именейца* Балтромеевского *Опулского*, о чом ширей и на том позве жалоба Станислава Брезинского описана была. А так они перед ними возными и людми добрыми, невступуючы в право, угодливым обычаем погодилисе тымъ способом, иж вышей мененый Станислав *Опулский*, Валентын а Лаврин Балтромеевичи не мают на вышей мененых Станиславе Брезинском а Войтеху Яновичу *Опулском* того всего водлуг позву своего и яко се вышей описалосе, повторе поискивати и того взно-

вляти, але о то все вечными часы молчати мают. Также теж и Станислав Брезинский на Станиславе Валентиновичу *Ополским* также повторе попскивати и того взновляти не мает, але водлуг позву своего и речи помененой вечне молчати мает. А естли бы который с них пропомневшы тое угоды межы себе вчиненое, о штож колвек о реч в позвех помененую, позвы один другого припозвали и повторали, тогды они перед ними ж возными о такую ж реч в том позве поновленую подвезалисе на уряд земский Жомоитский вины дванадцет рублев грошей платити, а стороне другую дванадцат рублев грошей, и вси шкоды и наклады кроѣ жадного права доводу и присеги телесной, толко на слово речене стороны жалобной заплатити и нагородити, не вступуючы в право. Также теж они подвезали перед ними возными межи собою кгрунты земленые, лежачые в земли *Жомоитской*, у волости *Телшовской в Кговдыках, и у волости Кгрустенской до того ж имени Опулского приналежачые*, вышей речоные Станислав Валентинович *Опулский*, Станислав Брезинский а Войтех Янович *Опулский* сполне правом отыскивати и отыскавшы в ровный дел поделити. А естли бы теж не хотели сполне того правом доходити и дошодшы ровно поделити, тогды повезалисе тые ж вины платити вышей описаные. Которое сознане возных ест до книг земских записано...

VI.

Изъ актовой книги Россіенскаго земскаго суда за 1586 г., № 14584, актъ 40-ой, л. 86—87.

Году отъ нароженя Сына Божего тисеча пят сот осмъдесятъ шостого, месеца Генвара двадцат осмого дня. На рокохъ земъскихъ судовыхъ ... покладалъ, земенинъ господарьский земъли Жомоитской *Алекшей* Петрович через земенина господарьского земъли Жомоитской пана Станислава Брезинского тестамент земенина господарьского земъли Жомоитской, волости Кгрустенской Станислава Валентиновича *Опульского* (ѡпульского) ... который ж тестамент слово от слова так се в собе мает: W imie Oyca y Sina y Ducha swiętego Amen. ... Ja Stanisław Walętinowicz Opulski — ziemianin yego kroliewskiey m̃czi ziemie Zmoczkiey wloszczy Grusczięskiey wyznawam sam własnie tym moim teraznieyszczym ostateczuym testamentem, yz ia... wydawaiąc corką swą Yadwigą w małzenski stan za slachetnego *Alexszego* Piotrowicza... opysuye y tym na wieczuoscz daie y daruye zieczciowi swemu ziemieninu ziemie *Zmoiczkiey*, panu Alexszemu Piotrowiczu y corcze swey Yadwidze Stanisławownie *ymienicza* swego własnego, lezączego w ziemy *Zmoiczkiey*, we włoszczi *Gruzczięskiey* w *Opulach* czwartą częscz gruntow wszeliakich... Takze tez opisuie małzonce swey *Orszulie Yezdownie* te try częsczi ymienicza swego zwysz pomienionego *Opulskiego* do zywocze yei, takze bydlo rogate y nerogate ... A po iey zywoczie, to iesth małzonki moiey, ma to wszythko spadiwacz na syny moie na Yana a Adama Stanisławowiczow... Pisan w *Opolach* tysiąc pięcseth osmdziesiąth piątego roku, miesiąca Grudnia cztirnastego dnia...

У тего тестаменту печатей притисненыхъ пят...

VII.

Изъ актовой книги Россіенскаго земскаго суда за 1589—90 годъ, № 14589, актъ 371, л. 295—296.

Году от нароженя Сына Божего тисеча пят сот осмъдесят девятого, мца Июля второго дня. На рокох земских судовых ... жаловал и оповедал земенин грскій земли Жомоитское, волости Росенской *Амъброжей Щастновичъ* о томъ иж дей году от нароженя Сына Божего а ф осмъдесят девятого мца Июня, двадцат шостого дня служебник земенина грдкого земли *Жомойтское* волости, *Кгрустенской* пана Станислава Стефановича Тарнавскаго на име Миколай Чеповичъ, прозываемы Микицки и подданые его села *Шаркев*, на име *Ясюлис Петрелейтис*, Петръ *Юркгелайтис*, а Щеп *Мажутайтис* и з иншими многими людми ... нашодши квалтовне на власный кгрунт подданого его, седячого в ымεню *Опулскимъ* (ѡпулскимъ) прозываемый *Рачи* на имя *Макя Кудитайтя*, пасучи быдло дотце его *Ганне Макиевне* и при ним матку Барбару Якубовну *Макиевну* бес винне киймп збили и пограбили быдла их рогатого четверо ...

Которое ж оповедане ... до книгъ земских записано.

VIII.

Изъ актовой книги Россіенскаго земскаго суда за 1592 годъ № 14595, актъ 183, л. 316—317.

Году от нароженя Сына Божого, тисеча пят сот девет десят второго, месеца Октябра двадцат шостого дня. На рокох земских судовых ... постановившися очевисто ... земенин и земянка господарьские, земли Жомоитской Станислав Якубович *Брезинский* и з малжонкою своею Полониею Войтеховною *Опульского* (ѡпульского) ... покладали лист свой, доброволный запис ... который лист их слово в слово так се в собе мает: Я Станислав Якубович *Брезинскій* — земенин грский земли Жомоитской, а я Полония Войтеховъна *Опулского* (ѡпулского) — малжонка звыш речоного пана Станислава Брезинского, чыним явно ... што мы особы звыш речоные ... дочкам нашимъ ... Кристине Брезинской и малжонку ее а зятю нашому пану Амброжею Щасновичу и другой дотце нашой Ганне Брезинской даем даруем ... по животе нашом ... записуем имене нашое властное ... лежачое в земли Жомоитской, у волости *Телшовской*, называемое *Опулское* (ѡпулское) з будованемъ всяких дворных и гуменных, с челедю дворною неволною, с пашнею дворною ... с поддаными тяглыми и данными зъ их кгрунтами и маетностями ... зъ селищы, з навозы ... з лесы, з гаи, зъ сеножатми, с пущою, з озеры, з реками великими и малыми, з ставы, з млыни и сажовками, з ловы звериными, пташими и рыбными ... Которое ж тое имене нашое ... *Опулское* (ѡпулское) ... по животе нашом нас обеюхъ особъ в томъ листе поме-

неных тые дочки наши Кристина, а Ганна Станиславовны Брезинского ... мают, межи собою на полы в ровны дел окром дому великого ... который особливе ... даруем и записуем дочце нашой Кристине и малжонку ее ...

Писан в Росейнях, году от нароженя Сына Божого тисеча пять сотъ деветьдесят второго, мц҃а Октября двадцат четвертого дня ...

IX.

Изъ актовой книги Россіенскаго земскаго суда за 1581—1599 г., № 14582, актъ 206-ой, л. 342—343.

Году от нароженя Сына Божого тисеча пятсот девет десят девятого, месеца Октебра, девятого дня. На рокох земских судовых ... постановившыся очевисто ... Юры Щефановичъ а Малхер Уръбановичъ Вителевича .. покладали лист свой добровольный вечистый продажный ... который ... слово от слова так се в собе мает: Я Юры Щефанович а я Малхер Уръбанович Вителевича—земяне господарьские земли Жомоитское, волости *Тельшовское* вызнаваемъ ... што ж мы .. маючи ... ниву кгрунтов оромых з сеножатю и с трохою хворосту, зарослого сполную, межы собою нероздеенную, лежачую в земли *Жомоитской*, у *волости Тельшовской* прозываемую *Кални*, въ полю *Опульском*, до именейца нашого властного отчизного, в земли Жомоитской, у волости Тельшовской лежачого, прозываемого *Опуле* припалежачую, на тры бочки жита сееня и на два воза сена кошеня, которая лежит в певных границах, то ест однымъ боком до кгрунту пана Станислава Брезинского, а другим боком до кгрунту те ж нашого сполного, концом одным до кгрунту земенина господарьского земли Жомоитское, волости Тельшовское пана Адама Станиславовича Опульского, а другим конъцом кончысе через ставок пана Станислава Брезинского, который заняты на его властной сеножати водою тое нивы нашое сполное залила и заходит на воз сена кошеня подле самое границы велможного его мл҃ти пана Яна Кароля Ходкевича — кграби зе Шклова и Мышы па Быхове, старосты Жомоитского, волости Кгрустенской села прозываемого *Юхнайтевъ* так яко се тая нива въ долгости и в шырокости сама в собе в пожитках и в обиходех своих здавна мела и тепер мает ... тую ниву .. и з сеножатю; будучы на тот час пилно потребны пнзей продали есмо ею земенину господарскому земли Жомоитское пану Станиславу Брезинскому за .. дванадцат коп грошей литовских, вечне се зпее вырекаючы. А што теж дед наш небожчык *Вителисъ Микутайтис* продал кгрунту земленого отчызны своей тогож *именейца Опульского* на розных местцах земенину господарскому з. Жомоитское пану Станиславу Брезинскому за пят коп грошей литовских, на што и листъ свой далъ под датою его году тисеча пят сот семдесят семого, мц҃а Септебра тридцатого дня, ... а по нем отец мой, Малхера, небожчык *Урбан Вителойтис*, теж будучы потребен пенезей також продал кгрунту земленого отчызны своей тогож именейца *Опулского* ниву одну на бочку жита сееня, сеножати на пят

возов сена кошеня, а на двух местцах в двух режах ниву на шест бочок солянок жита сеення за .. шест коп грош литовских тому ж пану Станисълаву Брезинскому, на што и лист свой дал под датою тисеча пят сот осмьдесят четвертого, месеца Мая пятого дня .. Которые тые листы звышъ помененые отдеда нашого и от отца моего, Малхера, даные во всем при зуполной моцы зоставуем и заховуемъ и .. утвержаем, и мает он пан Станислав Брезинский сам, жона, дети и потомки его тую продажу нашу сполную так теж продажу деда нашого и отца моего, Малхера, небожчыка Уръбана держати, уживати, володати, орати, пахати и вси пожытки на себе брати, отдати, продати, даровати, заменити, записати и ку своему наилепшому пожитку оборочати ....

Писанъ въ *Опуляхъ*, году от нароженя Сына Божого тисеча пят сот девят десят девятого, месеца Июля дванадцатого дня....... Pieczętarz thego listu vstnie vproszony od Jerzego Stephanowicza y od Malchera Vrbanowicza *Witelaycìow* do tego listu pieczęc swą przycisnął y ręką swą podpisał Stanisław Tarnowski....

X.

Изъ актовой книги Россіенскаго земскаго суда за 1608 г., № 14632, актъ 92-ой, л. 145—147.

Году от нароженья Сына Божого тисеча шесть сот осмого месеца, Іюня девятого дня.

На рокох земъских судовых ... постановившысе очевисто земенин гдрский земли Жомоицской пан *Адамъ* Станиславович *Опулский* покладал и устнымъ стверженьемъ своим сознал листъ свой доброволный вечыстый делчый ... даный земенину гдрскому земли Жомоицской пану *Яну* Станиславовичу Опулскому — брату своему ... который листъ свой ... просил нас враду, абыхмо тот листъ его до книгъ земских Жомоицских уписать велели. Который виисуючы яко с початку и до конца в слово в слово такъ се в собе маеть: Я Адамъ Станиславовичъ Опулский — земенин гдрский земли Жомоицское сознаваю и чыню явно ведомо симъ листомъ доброволнымъ вечыстымъ делчымъ, ижъ я ... приступившы до згоды и милости братерской з братом моим рожонымъ земениномъ гдрскимъ земъли Жомоицской паном Яномъ Станиславовичомъ Опулскимъ учинили есмо зъ собою делъ ровный вечыстый в ыменью нашомъ ойчыстомъ в земли Жомоицской, у волости Тельшовской лежачомъ, названого *Опуле*, по небожщику отцу нашомъ пану Станиславу Опулскимъ спалое, межы собою на *пол* розбераючы поделилихъ мосе деломъ ровнымъ вечыстымъ, яко в будованю хоромъ домовых и гуменных, такъ в речах рухомых, стадомъ коней, быдломъ рогатымъ и нерогатымъ, зъбожемъ вскимъ молочоным и в полю засеенымъ, сады овощовыми и хмелними, в прудах, в сажовках и в кгрунтехъ вских оромых и неоромыхъ, в лесехъ, в гаех, в зарослях, в дубех, бартях, в сеножатях и во всих приналежностях, а меновите: *першая штука* кгрунту названого *Калнасъ*, в долзъ кончысе до села *Скудского*, называемого *Кавколики*, в которой штуце пану Яну

Опулскому досталасе половица тое штуки, а другая половича мне Адаму; *другая* штука называюма *Пелка*, которая такожъ кончысе до того села Кавколиков, в той штуце досталосе пану брату Яну половица, а другая половича мне Адаму, от *Лавка Кгала*; *третя* штука *Ланъка Кгаласъ* кончысе концом до стены Юхнайтевъ, а бокомъ от стены Кавколиковъ, в той штуце досталосе половица пану брату моему пану Яну, а половица от стены Кавколиковъ мне Адаму; *четвертая* штука названая *Попелкис* кончысе концомъ до стены села Юхнайтевъ, в той штуце досталасе половича мне Адаму, а другая половица пану Яну брату моему; *пятая* штука через домъ мой Адама названая *Велдома Седеимас*, тая штука вся досталасе мне Адаму, в которой штуце суть два дубы, а у них барти семь, тые дубы и барти досталисе пану брату моему пану Яну и ему тые барцы и з дубами зоставають при нымъ вечьне; *шостая* штука *над рекою Шатею в Роцлавкю*, тая штука вся досталасе мне Адаму; *семая* штука названая *Трейнелис* кончысе до стены села Юхнайгювъ, тогды отъ той стены досталасе половица до реки *Шоти* в поперогъ мне Адаму, а другая половича пану Яну брату моему з бартями тремя; *осмая* штука в томъ же полю *Рачлавкисъ* з сеножатми кончысе до стены села Юхнайтевь, тая штука вся досталасе пану Яну брату моему; *девятая* штука *Кганикла Режысъ* досталасе мне Адаму половица от дому моего Адама, а другая половича пану брату Яну; *десятая* штука *Лужасъ Пева*, тую штуку поперогъ розделилихмо на осмъ штукъ, с которых на первей пану Яну дасталосе штука от Режи Кганиклас, другая штука мне Адаму Ополскому досталасе, на которой и подданый мой Адама домомъ седить, третея штука пану Яну брату моему, четвертая мне Адаму от брата моего Яна и такъ до конца розобралихмо на ровные части; *одинадцатая* штука *Калвя Седеимасъ*, в той се на первей достала половица в дол мне Адаму, а другая пану Яну; *дванадцатая* штука *Ланку Кгаласъ* от реки Лубы, в той штуце половица досталасе пану Яну брату моему от реки Лубы, а другая половица мне Адаму; *тринадцатая* штука *Нумъкгавдзе*, в той штуце половица мне Адаму, а другая пану Яну; *чотырнадцатая* штука *Трейнелиса*, тая вся штука досталасе на часть пана Яна; *петьнадцатая* штука *Лендимасъ*, в той штуце досталосе половица пану Яну, а другая половица мне Адаму; *в Судах* моркги чотыри, с тых досталосе на часть пана Яна два отъ *городища* бокомъ, а другие два бокомъ от стены Кавколиковъ мне Адаму. Которые тые верху писаные меновите кгрунты и сеножати яко се поменило панъ Янъ Опулский, брат мой рожоный со мною Адамомъ Опулскимъ уживати вечными часы маемъ, яко властною отчызною своею волномъ мафунку своемъ водлугъ воли и уподобаня своею частью своею ровпою на пожитокъ свой оборочати. . . . . . И на томъ я Адамъ Станиславовичъ Опулский далъ есми сесъ мой листъ доброволный брату моему рожоному пану Яну Станиславовичу Опулскому под моею властною печатю и с подписомъ руки моей и к тому под печатми и с подписами рукъ людей добрых оде мне устне упрошоных земян гр҃скпх земъли Жомоицское пана Себестияна Яцкевича, пана Амброжея Шымоновича Довкгяла а пана Жикгимонта Довъкгяла. *Писанъ* в *Опулях* лета от нароженья Сына Божого *тисеча шесть сот осмого*, мц҃а *Мая* первого дня. У того листу . . .

XI.

Изъ актовой книги Россіенскаго земскаго суда за 1608 г., № 14632, актъ 93., л. 147—150.

Году от нароженья Сына Божого тисеча шесть сот осмого, месеца Июня девятого дня.

На рокох земских судовых водлуг статуту на завтрей, по святе Троицы свята рымъского припалых ... постановившысе очевисто земенинъ гдрский земли Жомоицской Янъ Станиславович *Опулский* оповедавши покладал *листъ* свой доброволный *делчый* вечыстый заменину грскому земли Жомоицской пану Адаму Станиславовичу Опулскому — брату своему рожоному даный,... который тот листъ вписуючы до книгъ слово от слова такъ се в собе маеть: Я Янъ Станиславовичъ Опулский — земенинъ грский земъли Жомоицъской сознаваю и чыню ведомо сим листомъ моимъ доброволнымъ вечыстымъ делчымъ, ижъ я Янъ Станиславович Опулский приступившы до згоды и милости братерской з братом моим рожонымъ земениномъ гдрским земъли Жомоицской паном Адамомъ Станиславовичомъ Опулским учынили есмо собою дел ровный вечыстий в ыменью нашомъ ойчыстомъ в земли Жомоицской, у волости Тельшовской лежачом, названом *Опуле*, по небощыку отцу нашом пану Станиславу Опулскомъ спалое межы собою на пол розбераючи поделилихмосе деломъ ровнымъ вечыстим ... а меновите: *первая* штука кгрунту названая *Калнас* в долз кончысе до стены села Скудского, называемого Кавколики, в которой штуце мне Яну досталосе половица той штуки, а другая половица брату моему пану Адаму; *другая* штука называема *Пелка*, которая також кончысе до того жъ села Кавколиковъ, в той штуце мне Яну досталасе половица, а другая половица брату моему от Лавкакгалас; *третея* штука *Лавка Кгалас* кончысе концомъ до стены Юхнайтевъ, а бокомъ от стены Кавколиковъ, в той штуце досталосе пану брату моему Адаму от стены Кавколиковъ, а мне Яну другая половица; *четвертая* штука называема *Попелкис* кончысе конъцомъ до стены села Юхнайтевъ, в той штуце мне се Яну достала половица, а другая пану брату моему; *пятая* штука, через домъ пана брата моего Адама, названая *Велдома Седеимасъ*, та штука вся досталасе пану брату моему Адаму, в которой штуце сут два дуба, а в них барти семъ, тые дубы и барти мне Яну волные зоставоють вечне; *шостая* штука над *рекою Шатею* в *Рочлавкю* и та вся досталасе пану брату Адаму; *семая* штука названая *Трейнелисъ* кончысе до стены села Юхнайтевъ, тогды от той стены досталасе пану Адаму половица до реки *Шоти* в *поперогъ*, а другая половича мне Яну з бартями тремя; *осмая* штука в том же полю *Рачлавкис* з сеножатми кончысе до стены села Юхнайтевъ, та вся досталасе мне Яну; *девятая* штука *Кганикла Режис* досталасе ему пану Адаму половица от дому его пана Адама, а другая половица мне Яну; *десятая* штука *Лужас Пива*, тую штуку поперог розделилихмо на штукъ осмъ, с которых на первей мне Яну от Режы Кганиклас досталасе штука одна, другая пану брату моему, на которой и подданый его Адама домомъ се-

дит, третея штука мне Яну, четвертая пану Адаму и так до конца розобралихмо; *одинадцатая* штука *Калвя Седеимасъ*, в той се первей достала половича в долзъ пану Адаму, а другая мне Яну; *дванадцатая* штука *Ланку Кгалас* от реки Лубы, в той се достала половица мне Яну от реки Лубы, а другая ему пану Адаму; *тринадцатая* штука *Нумкгавде*, в той се достала половица пану Адаму, а другая мне Яну; *чотырнадцатая* штука *Трейнелис*, та вся досталасе мне Яну; *петнадцатая* штука *Лендимасъ*, в той штуце досталасе половица мне Яну, а другая пану Адаму; в *Судах* моркги чотыре, с тых се достали два мне Яну от *городища* бокомъ, а другие два бокомъ от стены Кавколиковъ Адаму. Которые тые вси верху писаные меновите кгрунты и сеножати, як се поменило, пан Адамъ брат мой рожоный зо мною Яном ужывати вечными часы моемъ яко властною отчызною своею волном мафунку своим водлуг воли и уподобаня своего часть свою ровную на пожытокъ свой оборочити ..... И на то я Янъ Станиславович Опулский дал есми сесъ мой листъ доброволный брату моему пану Адаму Станиславовичу Опулскому ..... *Писанъ* в *Опулях* году от нароженья сына Божего *тисеча шест сот осмого*, мца *Мая первого дня.* ....

XII.

Изъ актовой крѣпостной книги Шавельскаго земскаго суда за 1774 г., № 14962, стр. 1035—1038.

Akt zapisu rozgraniczącego między W. J. panem Schwarchoffem — porucznikem J. K. mci, y panem Mateuszem Łukowiczem.

Roku tysiąc siedmset siedmdziesiąt czwartego miesiąca Augusta trzeciego dnia.

Coram actis urzędu ziemskiego Xięstwa Zmudzkiego repartycyi Telszewskiey przede mną Ludwikiem Piłsudskim — pisarzem ziemskim y pułkownikiem Xięstwa Zmudzkiego comparendo personaliter ime pan Mateusz Łukowicz ten zapis rozgraniezny .. ad acta terrestria Telsensia podał, in eum tenorem pisany: Roku 1773°, miesiąca Junij, 15go dnia. Rozgraniczenie dobr *Opul* w Xięstwie Zmudzkim, w powiecie Telszewskim sytuowanych, między W. imc. panem Frydrychem Augustem Schwarchoffem — porucznikiem J. K. mci z jedney, a imc panem Mateuszem Łukowiczem z drugiey strony, z opisaniem kopcow ad mentem ugodliwego oraz dzielczego między stronami stałego zapisu przeze mnie Ignacego z *Burnela Rajuniec* — przysięgłego powiatu Upitskiego komornika in praesentia tychże stron uczynione. Cuius tenor sequitur estque talis: Poczyna się pięta granicy obrębu imc pana Mateusza Łukowicza od rzeki Łuby przy scianie hrabstwa Szkudzkiego od wsi Kawkolikow, gdzie od rzeki uszedłszy sznurow włocznych cztery, pręt jeden kopiec starodawny graniczący wies Kawkoliki po lewey, a obręb imc pana Łukowicza po prawey stronie, od ktorego korpca eadem linea recta uszedłszy kopcami sznurow włocznych dwadziescie siedm, pręt jeden, pręcikow pięc kopiec rogowy teraz odnowiony między Kawkoli-

kami Juchnayciami y obrębem imći pana Łukowicza, na ktorym kopcu zachylasię sciana ad angulum rectum po zachyleniu uszedłszy sznurow dwa włocznych, prętow osm, pręcikow cztery kopiec powodowy ad praesens consentientibus partibus odnowiony, rozgraniczący po prawey obręb imć pana Łukowicza, po lewey grunta wsi Juchnayciow; od tego kopca eadem recta linea uszedłszy sznurow włocznych pięc kopiec nowo usypany za zazwoleniem z obu stron graniczących nad stawem J. pana Łukowicza od tego kopca in eadem linea recta uszedłszy sznurow włocznych trzy prętow trzy pręcikow cztery kopiec rogowy miedzy gruntami wsi Opulow w. i. pana Frydrycha Augusta Schwarchoffa — porucznika J. K. mći y obrębem J. pana Mateusza Łukowicza nowo przezemnie teraz consentientibus omnibus partibus usypany, w ktory to kopcu znaki graniczne kamienie węgle y żużle kowalskie, od którego kopca zachyla się sciana ad angulum acutum, na ktorey o sznur jeden kopiec powodowy dzielący po lewey grunta wsi Opulow, po prawem (prawey) i pana Mateusza Łukowicza od tego kopca idąc eadem linea recta kopcow pięc po sznurow włocznych pięc, w ktorych znaki podobnesz pierwszym. Daley tąż scianą uszedłszy sznurow włocznych dwa, prętow siedm kopiec nad rzeką Łubą nowo usypany z znakami temi samemi, od ktorego do rzeki Łuby prętow pięc, pręcikow szese, ławek pięc. Graniczy tedy obręb i. p. Mateusza Łukowicza bokiem jednym ze wsią Kawkolikami, na ktorym sznurow trzydziescie ieden, prętow dwa, pręcikow pięc; drugim bokiem ze wsią Opulami wynosi dłużyny sznurow włocznych dwadziescie dziewięc, prętow dwa, pręcikow szesc, ławek pięc; koncem iednym ze wsią Juchnayciami, drugim do rzeki Łuby. Ktòre to rozgraniczenie ad mentem ugodliwego oraz dzielczego zapisu przeze mnie komornika uczynione y obwodnica exacte sporządzona oraz podpisem ręki mey własney stwierdziwszy partibus requirentibus wydałem. Datum roku, mca y dnia ut supra w *Opulach.* U tego zapisu podpis i. p. komornika temi słowy: Ignacy z *Burnela Gajunca* — przysięgły p-tu Upitskiego komornik m. p. (manu propria) ....

XIII.

Изъ актовой книги Шавельскаго земскаго суда за 1774 годъ, № 14962, стр. 1049—1052.

Przyznanie zapisu ugodliwego oraz dzielczego między W. J. panem Schwartchoffem — porucznikiem J. K. mći y panem Mateuszem Łukowiczem zaszłégo.

Roku tysiąc siedmset siedmdziesiąt czwartego, miesiąca Augusta trzeciego dnia.

Coram actis urzędu ziemskiego X-ttwa Z-mgo repartycyi Telszewskiey comparentes personaliter J. panowie Frydrych August Schwartchoff — porucznik J. K. Mći z iedney, Matheusz Łukowicz z drugiey strony ten zapis wieczysto ugodliwy oraz dzielczy ... przyznali ... y stwierdzili, in haec verba pisany: My Frydrych August Schwartchoff — porucznik J. K. mći z iedney, a Mateusz Łukowicz z drugiey strony wiadomo czyniemy ... iz

co my ... maiąc *dobra Opule* nazwane, w *Xięstwie Zmudzkim*, w *Powiecie Telszewskim* situowane od nie małego czasu w possessyi swoiey pro sorte sua należące, w *szachownicach*, tak w gruntach iako też sianożęciach y lasach zostaiące, doskonałe miedzy sobą uczynilismy *pomiarkowanie:* Ja Frydrych August Schwartchoff ... według sonancyi dokumentow ... przypadłą częsc z całosci dobr *Opul* na osobę J. mci pana Mateusza Łukowicza, idque włok dwie morgow dwanascie, prętow kwadratowych osmnascie, prencikow cztery y ławek pięc przy iednym mieyscu w obrębie przez w. i. pana Ignacego *Rajunca* — przysięgłego powiatu Upitskiego komornika odmierżoną y osobliwą obwodnicą ograniczoną pomienionemu J. panu Mateuszowi Łukowiczowi oddzieliłem y w wieczną possessyą y dzierżenie postąpiłem, zadney salwy, regressu y pretensyi do takowey częsci in quantitate wyż specifikowaney, tak z dokumentow okazuiącychsię do pioro, iako też na potym okazac się mogących, mnie y sukcessorom moim nie zachowuiąc, żadnych nowych akcyi rozpoczynac niemam y sukcessorowie moi nie powinni będą, a mianowicie summę kop dwiescie za prawem zastawnym od ich mośćiow panow Jana Zacharyasza y Piotra *Gaudykow Opulskich*, braci inter se rodzonych, predecessorow i. pana Mateusza Łukowicza iey mci pani Annie z Brzezinskich Balcerowey *Reksciowey* pod rokiem 1625 miesiąca Marca 3 dnia danym, mnie ad praesens należącą na interessowaniesię w. i. panow przyiacioł daruię y wiecznie ustępuię, tak same prawo zastawne, iako tez dekreta Trybunalskie o tę summę na ich mosciow panow Opulskich ad instantiam i. ppw Reksciow otrzymane kassuię, annihiluię y z xiąg eliminowac pozwalam. Econverso ia Mateusz Łukowicz ... zadnych nowych pretensyi wczynac y zagranicę obrębu moiego z ninieyszego umiarkowania oznaczoną y kopcami przez wyz mianowanego Imci pana komornika ograniczoną przestepowac y wdzieracsię niemam y sukcessorowie moi nie powinni będą, a praecipue uznawaiąc osobliwą dobroc y łaskę dla mnie w. i. pana Frydricha Augusta Schwartchoffa — porucznika iego Krolewskiey mosci w darowaniu mi summy kapitalney kop 200 y wskazow sądowych, maiąc takoż od ich mcw panow Bartłomeja Adamowicza *Opulskiego* y *Witelewiczow* kawał gruntu nie mierzony w cenie 100 złotych polskich wiecznoscią pod rokiem 1645 miesiąca Januaryi, 17 dnia ad rationem głowczyzny za zabicie i mci pana Piotra Janowicza *Opulskiego* sobie dostały y należący w i. panu Schwartchoffowi y Sukcessorom i. mci wiecznie ustępuie y następcom moim żadnego wstępu nie zachowuię. Co zyscie y dotrzymac pod zaręką talarow bitych pięciu sett et sub poenis trium lucrorum ab utrisque obowiązuiemy się. — ...

Pisan w *Opulach*, roku tysiąc siedmsett siedmdziesiąt trzeciego, miesiąca Junij piętnastego dnia.

Наконецъ считаю нужнымъ замѣтить, что мой бывшій спутникъ г. Дёрингъ теперь, вѣроятно, окончательно отказался отъ своего прежняго мнѣнія касательно мѣстоположенія града Апуліи. Планы, составленные имъ при мнѣ объ апульской сопкѣ и

окружающихъ его урочищахъ, обнародованы будутъ, по всей вѣроятности, еще въ 1887 году въ Ежегодникѣ Курляндскаго Общ. Любителей Художества и Литературы. Академикъ Куникъ въ настоящее время присоединился къ тому мнѣнію, что Зебургъ лежалъ или на берегу Балтійскаго моря, близъ г. Либавы нашего времени, или на берегу Нидеръ-Бартавскаго озера, около Либавы. Онъ также убѣжденъ, что именно съ этого пункта (который, по А. Биленштейну, отстоитъ, по обыкновенной дорогѣ, около 63 верстъ) Шведы предприняли свой походъ въ Апулію. Но Шведы безъ сомнѣнія не шли прямой дорогою, а должны были обойти обширные лѣса и болота, что̀ значительно мѣшало ихъ скорому движенію, причемъ они походъ свой совершили, взявши съ собою также и провіантъ. При такихъ обстоятельствахъ пришлось имъ въ теченіе пяти дней проложить вовсе не торную дорогу въ растояніи вѣроятно болѣе чѣмъ 63 верстъ. О грамотахъ же 1253 года, въ которыхъ упоминается названіе *Апуле*, г. Куникъ предоставилъ мнѣ слѣдующую замѣтку, которую обнародовать для разъясненія этого интереснаго вопроса считаю пріятнымъ долгомъ.

«При раздѣлѣ *населенныхъ* мѣстностей (terrae incultae) между нѣмецкимъ орденомъ и Генрихомъ, епископомъ Курляндіи, въ 1253 году первому досталось въ области Цеклисъ (Ceclis) много мѣстностей, изъ которыхъ въ каждой, изъ четырехъ грамотъ, въ началѣ называются: *Гандингенъ*, *Аппуле*, *Скоденъ*. Уже изъ того, что эти три мѣстности въ перечнѣ твердей, отданныхъ ордену, приводятся подъ рядъ, заключить можно, что градъ Апуле долженъ находиться близъ Шкудъ-Скоденъ (по литовски Скоуда). Мѣстность Апоуле, нашихъ дней, отстоитъ отъ Шкудъ дѣйствительно только 10 верстъ. Ни одна изъ этихъ раздѣльныхъ грамотъ сохранилась въ оригиналѣ. Одна изъ нихъ приводится въ перечнѣ грамотъ, сохранившихся въ орденскомъ архивѣ, но изъ Митавы архивъ этотъ Шведами вывезенъ былъ въ 1621 году и вѣроятно въ Швеціи и пропало [срв. Бунге, Livl. Urkundenbuch, VI, Nachträge, p. 1, 14 (ad 281)]. Копіи съ

этихъ актовъ (№ 1, 2, 4) сохранились въ довольно древней формѣ, а самые акты составлены были въ г. Гольдингенѣ. Вотъ краткій перечень этихъ четырехъ копій:

1) Планъ раздѣла земель между епископомъ и орденомъ отъ 5-го апрѣля (Nonas aprilis) 1253 года, составленный Генрихомъ, сохранился въ Кенигсбергскомъ архивѣ въ копіи, сдѣланной еще, какъ предполагаютъ, въ 14-мъ вѣкѣ. Эта копія печатана была Напьерскимъ въ «Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Ehst- u. Kurlands». Томъ VI (Riga, 1851), на стр. 235, и у Бунге, Livl. Urk.-Buch, I, № 249, слб. 327 (срв. его же регесты тамъ же, стр. 71, № 281).

2) Противень (Gegenurkunde) геррмейстера (dominus magister) Эбергарда фонъ Зейне[1]), отъ 4-го апрѣля 1253 года. Грамоту эту открылъ Кальмейеръ въ книгѣ Попенскихъ копій[2]). Въ ней встрѣчается форма «Аппуле» (Appule). Копія эта еще не напечатана.

3) Грамота епископа Генриха о раздѣлѣ, совершенномъ формально на основаніи вышеозначеннаго проекта, отъ 20-го іюля 1253 года. Она дошла до насъ единственно въ переводѣ, сдѣланномъ, какъ предполагаютъ, въ 14-мъ вѣкѣ на нижненѣмецкомъ языкѣ. Она сохраняется въ Курляндскомъ музеѣ, въ г. Митавѣ, и печатана у Напьерскаго въ 1849 г. въ «Mittheilungen», томъ IV, стр. 385, и у Бунге, Urkundenb. I, слб. 334, № 253 (срв. Regesten, стр. 73, № 286). Въ этой копіи названія этихъ трехъ мѣстностей гласятъ: Gandinghen, Ampule, Scoden.

4) Латинскій противень (Gegenurkunde) геррмейстера Эбергарда фонъ Зейне, отъ 20-го іюля 1253 г. Эта копія находится въ Попенской книгѣ (см. «Mittheilungen», IV, стр. 503). Здѣсь встрѣчается форма Аппуле (Appule).

Такъ какъ форма *Appule* встрѣчается не только въ двухъ гра-

---

1) Срв. Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Alterthumskunde zu Riga, 1875, стр. 37.

2) См. Mittheilungen, IV, стр. 503.

мотахъ отъ 4 и 5 апрѣля 1253 года, но также, что особенно замѣчательно, и въ Попенской копіи латинскаго оригинальнаго акта отъ 20-го іюля, то предпологать можно, что Ampule въ нѣмецкомъ переводѣ ошибка переписчика. Въ это заблужденіе ввели переписчика, можетъ быть, названія Ampillen (или Empilten), Ambоten и друг. Послѣднія имена безъ сомнѣнія происходятъ изъ лето-литовскаго языка. Есть ли Апуле, названіе одного изъ главныхъ градовъ племени Корси, чудскаго происхожденія, не смотря на то, что оно встрѣчается въ области современной Литвы, — вопросъ нерѣшенный. Для его разрѣшенія необходимо провѣрить вновь всѣ названія населенныхъ мѣстностей, встрѣчающіяся въ 4-хъ вышеуказанныхъ документахъ и въ грамотѣ отъ 4-го апрѣля 1253 года, печатанной у Бунге, l. c. № 248, слб. 322 (срв. Mittheilungen, IV, стр. 503)».

II.

Развалины Трокскаго замка.

На развалины Трокскаго замка вниманіе археологовъ и любителей литво-русской старины обращено было уже нѣсколько разъ. Въ 1860 году явилась статья В. В—аго въ Иллюстраціи (томъ VI, № 126 и 127). О Трокахъ говорится въ Атенеѣ Крашевскаго за 1841 годъ, томѣ V-мъ, отд. 3, стр. 157 до 181, гдѣ Винцентій Смоковскій обнародовалъ свои «Wspomnienie Trok» вмѣстѣ съ таблицею рисунковъ, изображающихъ тогда еще лучше сохранившіеся фрески Трокскаго замка всего 12, изъ которыхъ теперь едва различать можно три. Замокъ, развалины котораго виднѣются еще въ наше время на островѣ озера *Гальве*, основанъ, какъ извѣстно, великимъ княземъ Кейстутомъ «и ѣздечи князю Кейстутію од Трокъ (т. е. Старыхъ

Трокъ) за милю, ы сподобалося ему мейсце весьма подобно, межы озеръ, и онъ тамъ поселился, ы городъ заложилъ, ы нарече имя ему новые Троки, ы перенесетъ столецъ свой на новые Троки з старыхъ Трокъ [1])».

Замокъ этотъ былъ строенъ въ готическомъ стилѣ, какъ показываютъ развалины круглыхъ башенъ. На другомъ, сосѣднемъ, островѣ великій князь литовскій Витовтъ, въ 1418 году, выстроилъ часовню (божницу) для третьей своей жены Юліянны, княгини Гольшанской. Часовня эта посвящена была святому Юрію. Нынѣ разчищенное мѣсто фундамента и каменнаго пола ясно показываетъ слѣды этой постройки и недавно только, благодаря пожертвованію помѣщика Ч., поставленъ на этомъ островѣ крестъ изъ дубоваго дерева.

На третьемъ островѣ, арендуемомъ караимомъ С—, растутъ отличные огурцы, которыми только и славится этотъ нѣкогда знаменитый «столецъ» великокняжескій, теперь же уѣздный городъ, отличающійся впрочемъ также и рѣдкою на Литвѣ чистотою своихъ улицъ. Г. Трокъ легко доступенъ, по желѣзной дорогѣ доѣхать нужно до станціи Ландваровы, а оттуда 10 верстъ еще на лошадяхъ. Руины Трокскаго замка посѣщаются не малымъ числомъ любителей старины, которые вмѣстѣ съ тѣмъ молятся чудотворной иконѣ Божьей Матери Трокскаго католическаго фарнаго косцёла. Какъ извѣстно, икона эта, подарокъ греческаго императора Мануила, по великимъ праздникамъ украшается золотою короною, чудесной филиграновой работы византійскаго стиля. Вторая золотая корона прислана была въ 1778 году, во время коронаціи ея, при епископѣ Бржезостовскимъ. Вторая работа эффектнѣе, массивнѣе, но въ художественной тонкости работы далеко уступаетъ первой. Никто однакоже изъ пріѣзжающихъ любителей никогда не задалъ себя мыслью, какъ бы сохранить столь драгоцѣнныя руины Трокскаго

---

1) T. Narbutt, Pomniki do Dziejow Litewskich (Лѣтописецъ Быховца). Wilno, 1846, стр. 18.

замка для будущихъ поколѣній. Замокъ на островѣ ежегодно все болѣе рушится и особенно зимою, когда по льду онъ доступенъ для любителей каменнаго матеріала, растаскаются отвалившіеся кирпичи — но гораздо болѣе конечно дѣйствуетъ погода, которая намъ со временъ Смоковскаго уничтожила уже девять фресковъ вполнѣ.

Замокъ этотъ видѣлъ французскій путешественникъ Жильбертъ де Ланоа, который въ 1413, 1414 и 1421 годахъ былъ на Литвѣ, и на обратномъ пути въ Пруссію въ 1414 г. заѣхалъ въ Троки. Литва его времени характеризуется короткими словами: «Et ont ung langaige à part eux; et ont les hommes leurs cheveulz longs et espars sur leurs espaules, mais les femmes sont a ornées simplement aucques à la coustume de Picardie». (И имѣютъ они языкъ свой особенный и носятъ волоса свои длинные и распущенные черезъ плеча; женщины же украшены просто почти на манеръ костюма нашей Пикардіи[1]). Этотъ костюмъ Трокскихъ Литвинокъ, нерѣдко замѣчательныхъ красавицъ, сохранился и до сихъ поръ, особенно въ принѣманскихъ волостяхъ, въ незамысловатой національной одеждѣ, состоящей изъ самотканнаго сукна, обнаруживающаго въ составленіи и выборѣ цвѣтовъ этихъ пестрядей иногда не мало вкуса крестьянокъ-ткачихъ[2]). О городѣ Трокахъ и его двухъ замкахъ, замкѣ на сушѣ и на островѣ, говоритъ упомянутый выше путешественникъ затѣмъ слѣдующее: «au départir de le Wilne, pour m'en retourner en Prusse, m'en alay parmy le royaume de Létau, le chemin qui

1) Gilbert de Lannoy et ses voyages en 1413, 1414 et 1421, commentés en français et en polonais par J. Lelewel. Bruxelles, 1844. § 57. Новое изданіе вышло подъ заглавіемъ: Oeuvres de Ghillebert de Lannoy. Publiées pas Ch. Potvin. Louvain 1878. 8°.

2) Срв. Виленск. Вѣстникъ 1887 г., № 125, гдѣ рѣчь идетъ объ образцахъ волокнистыхъ издѣлій крестьянокъ Ковенской губерніи и сказано, что наши литвинки и жмудинки обладаютъ не только богатою фантазіею и наблюдательностью, но и извѣстнымъ вкусомъ при выборѣ цвѣтовъ. Ткацкія работы крестьянокъ въ принѣманскихъ волостяхъ Трокскаго у. и отчасти, въ Сувалкской губерніи, въ богатствѣ образцовъ близко подходятъ къ издѣліямъ Ковенской губерніи.

s'ensieut: premier a une très grosse ville en Létau, nommée *Trancquenne*, malement maisonnée de maisons toutes de bois, et non point fermée.

Et y a deux chasteaulz, dont l'un est moult viel, fait tout de bois et de cloyes de terre placquies, et est ce viel chastel assis sur ung costé d'un lacq, mais d'autre part siet en plaine terre. Et l'autre chastel est en la moyenne d'un autre lacq, au trait d'un canon près du viel chastel, lequel est tout neuf, *fait de bricque à la manière de France*». Развалины этого замка «изъ кирпичей на французскій маперъ» подробно и поэтично описаны извѣстнымъ литво-польскимъ поэтомъ, авторомъ стиховъ «Маргерова гора», Вл. Сырокомлею-Кондратовичемъ въ его «Wycieczki po Litwie w promieniach od Wilna»[1]).

Замокъ построенъ былъ во формѣ прямоугольника и поражаетъ своими размѣрами. Самая длинная сторона имѣетъ 40, самая краткая 25 саженъ. Круглые бастіоны выступаютъ значительно впередъ, за линію внѣшнихъ стѣнъ. Одна изъ этихъ трехъ круглыхъ башенъ возвышается значительно: прежде можно было по ступенькамъ нынѣ разрушенной лѣстницы вскарабкаться вверхъ. Четвертый бастіонъ — четырехугольный, показываетъ рано-готическій характеръ стиля этой постройки à la manière de France. Зданіе замка возвышалось въ два этажа: въ одномъ помѣщались жилые покои и склады, другой служилъ для обороны отъ непріятелей. Снаружи замокъ обнаруживаетъ красные кирпичи и дикія камни, внутри нѣкогда замѣтна была штукатурка. На этихъ бѣленыхъ стѣнахъ Смоковскій, въ 1822 году, замѣтилъ и срисовалъ 12 фресковъ, теперь надъ дверями различать можно едва три или четыре остатка прежней стѣнной живописи, соотвѣтствующей приблизительно №№ 2, 3, 8 и развѣ 7 у Смоковскаго. Въ 1869 году, по А. Окулевичу[2]) въ одной изъ оконныхъ амбразуръ видны были три фрески: одна

1) 1857 г., стр. 90—122.

2) Вѣстникъ западной Россіи, изд. К. Говорскимъ Вильна, 1869. Томъ III, книжка IX, стр. 97—119.

изъ нихъ представляетъ мужчину, сидящаго на тронѣ, а передъ нимъ стоящую женщину и о чемъ то живо разсуждающую; другая изображаетъ также мужчину съ обращеннымъ къ зрителямъ лицемъ, держащаго въ одной что-то въ родѣ меча, а въ другой какую-то хартію. Въ группѣ, составляющей третюю фреску едва замѣтны фигуры князя и бьющаго челомъ ему народа [1]). По А. Коревѣ, замокъ Кейстута былъ въ свое время «лучшимъ произведеніемъ инженернаго искусства, какъ по выбору мѣста, такъ и по искуственному къ нему примѣненію сильныхъ твердынь, которыхъ слѣды до сихъ поръ свидѣтельствуютъ, какъ о прочности матеріаловъ, употребленныхъ для постройки, такъ равно и объ искусствѣ строителя» [2]). Въ главномъ строеніи обращаютъ на себя еще вниманіе значительное число углубленій конусообразной формы, которыя были нечто иное, какъ подпольныя комнаты, гдѣ помѣщались узники. Предположеніе свое А. Корева объясняетъ тѣмъ, что замокъ построенъ былъ во вкусѣ и по системѣ замковъ средневѣковой Европы, въ которыхъ обыкновенно устраивались такъ называемые *ублiеты*, для помѣщенія плѣнныхъ и преступниковъ [3]).

Древній замокъ (очень старый, строенный изъ дерева, по словамъ Жильберта де Лануа) стоялъ на берегу озера. Въ настоящее время виднѣются четыре башни четырехугольныхъ и одинъ столбъ, на которомъ аистъ вьетъ свое гнѣздо. Въ одной башнѣ помѣщается нынѣ конюшня, въ другой живутъ филины и ужы, третья и четвертая завалены мусоромъ. Внутри сего стараго замка возвышается такъ называемая *доминиканская* горка, любимая прогулка Трочанъ. Форма этой послѣдней горы, повидимому искуственно насыпанной, измѣняется сильно оттого, что она, для удобства гуляющихъ здѣсь жителей, обводится дорожками и украшается земляными диванами. Эта горка, можетъ быть

---

1) l. c. стр. 108.

2) Матеріалы для географіи и статистики Россіи, собранные офицерами Ген. Штаба. Виленск. губ. С.-Петербургъ, 1861 г., стр. 797.

3) Стр. 795.

составляетъ, древнѣйшую часть трокскихъ укрѣпленій, она насыпана вѣроятно не для монастыря, а скорѣе всего сохранилась съ тѣхъ временъ, когда Литовцы еще ограничивались возведеніемъ земляныхъ укрѣпленій, называемыхъ на этомъ языкѣ пилискалнас (сопкою).

Кондратовичъ-Сырокомля заключаетъ свой очеркъ слѣдующими словами: «Runął zamek, śpią jego bohaterowie, minęły wieki bohatérów — przeszłość świeci martwym szkieletem. Tylko jedna i ta sama fala, zawsze żywa, zawsze ruchoma, od kilkuset lat, podmywa jeden i ten samy kamień — nieraz przed wieki oblany krwią swoich i wrogów»[1]).

Волны озера Гальвы еще и теперь подмываютъ одинъ и тотъ же замокъ, и, какъ и прежде, вода этого озера представляетъ дивный темнозеленый цвѣтъ, котораго нигдѣ на Жмуди и Литвѣ, кромѣ здѣсь, не встрѣтишь. Преданій о Трокахъ, его озерѣ, его замкахъ и прежнихъ чудесахъ Витольдова времени въ простонародьѣ не слышно; исторія Трокъ обнаруживается только при чтеніи древнихъ лѣтописей и актовъ; образованные обитатели сѣверо-западнаго края этими памятниками славной старины безъ сомнѣнія могутъ гордиться, но и должны думать о томъ, какъ эти древности сохранить и спасать отъ дальнѣйшаго разрушенія. Patrum instituta non temere deserenda.

---

1) l. c. стр. 122.

КЪ ИСТОРІИ ЛИТОВСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ.

(Литературные очерки.)

1. Постилла Н. Даукши 1599 года.

Въ нашемъ изданіи катихизиса Н. Даукши, въ введеніи на стр. XVII-ой сказано, что на Литвѣ уже въ 16-мъ вѣкѣ католическое духовенство учило простой народъ сопровождать молитвами и пѣснями на родномъ языкѣ непонятное ему богослуженіе и что оно его снабжало, хотя и скудно, литовскими книгами религіозно-нравственнаго содержанія. Н. Даукша былъ не только первый просвѣтитель литовско-жмудскаго народа, но и первый литовскій писатель, который сознательно старался дать своему народу вполнѣ органическое и самостоятельное правописаніе. Съ этою цѣлью онъ вездѣ передаетъ спеціально литовскіе звуки особенными знаками, въ польско-латинскомъ шрифтѣ не встрѣчающимися, или же обозначающими другое произношеніе. Послѣ Даукши всѣ литовско-жмудскіе литераторы (исключая только С. Довконта, братьевъ Юшкевичей и А. Барановскаго въ нашемъ столѣтіи) писали по литовски, примѣняясь болѣе или менѣе къ польскому письму и правописанію. Въ графикѣ же книгъ Н. Даукши мы встрѣчаемъ всякіе знаки: нѣмецкіе и даже чешскіе. Со словъ Симона Довконта мы предпологали (l. c. стр. XIII), что Н. Даукша издалъ, кромѣ катихизиса и постиллы, еще и третье сочиненіе «Омиліи». Минувшимъ лѣтомъ мнѣ удалось въ Шкудской воло-

сти, въ Тельшевскомъ уѣздѣ, въ деревнѣ Кивиляхъ познакомиться, у родственниковъ покойнаго жмудскаго писателя С. Довконта, съ ненапечатанными трудами этого рѣдкаго труженика и найти, въ его богатой (по части литовской исторіи) библіотекѣ, экземпляръ постиллы Н. Даукши безъ заглавнаго листа и предисловія, и также безъ любопытнаго послѣсловія о различіи говоровъ и особенностяхъ рѣчи ковенскихъ барочниковъ «витенинкай», плавающихъ на длинныхъ своихъ рѣчныхъ судахъ по рѣкѣ Нѣману и произносящихъ bat вм. bet. Экземпляръ С. Довконта неполонъ и его рукою сдѣланы и приклеены разныя приписки и выписки изъ другаго болѣе полнаго экземпляра. Печатанные листы кончаются на стр. 611-ой, затѣмъ слѣдуетъ рукописная вставка и еще печатанныя страницы 616—619 Экземпляръ, о которомъ здѣсь говорится, кончается второю проповѣдью «ant dienos użgimimo Mergos Marios», на день рождества Богородицы Дѣвы Маріи. Въ началѣ книги есть листъ съ посвященіемъ постиллы епископу Мелхіору Гедройцу и латинскою эпиграммою вмѣстѣ съ литовскимъ переводомъ, подписаннымъ Вацлавомъ Лабуновскимъ.

Tempore labantur magnorum Pergama regum
Tempore dispereunt, stemmata clara ducum —
Grandia consumit, diuturnum marmora tempus
Tempore pyramides roboraque alta ruunt,
At tua laus, Praesul, virtus, pietasque, fidesque
Est nulla prorsus de moritura die.
Cur? quia sacra tuae curasti pabula plebi
Nescit honor quorum gloria lausque mori.

По литовски:

Amżeis nupuła didźiu Karalu miestai
Amżeis pragaiszta brangus patnękłai Kariowedziu
Didziůs suêda ilgi ůmźei marmurus,
Amżeis ir piramidas ir aukszti ązułai gruna

Bet tâwa gârbe, Wiskupe, gamta nobaznumas ir wiera,
Neragáus smerties ant âmziu.
Kodrįn? néssa żmôniemus tawômus szwentą pâtiekei pênę,
Kurio szłowe, gârbe ir girimas ne môka numirt.
(Wacławas Łabunauskis)

О гербѣ Гедройца сказано:

In Stemma Illustrissimi ac Reverendissimi Domini D. Melchioris Gedroici Episcopi, Samogitiae etc. est rosa stemma, tuum, Praesul dignissime; in hortis multos quae flores utilitate praeit. Et merito, nam tu Patriae, quae commoda portas et Litauum bene gens et Samogita docet.

Постилла Н. Даукши начинается съ проповѣди на первое воскресенье адвента, какъ показываетъ нижеслѣдующая выписка, стр. 1—3. На стр. же 361-ой этой-же книги, въ проповѣди на 22-ое воскресенье послѣ Троицы (см. ниже вторую выписку) мы читаемъ: Kásgi ręgis taw' iei tatái ne didis ſmârkumas? Bęt' biiáus, iog yra tokių tarp' mûſų tûli, ir dábar piktéſnių ir ſmárkęſniu. Nes' ką ape tûs tariſimę, kurie ne tiektái artimiemus atłáiſt ne nóri, bęt' wos żódelū pażeiſti, brólui ſawam' kakłą átima, и т. д. — т. е. встрѣчаются тѣ слова (см. стр. XIII, Катих. Н. Даукши), которыя цитируетъ С. Довконтъ, якобы изъ Омилій 1588 года. Предположеніе Л. Гейтлера о существованіи третьяго сочиненія Н. Даукши, основанное на словахъ С. Довконта, не вѣроятно. С. Довконтъ пользовался своимъ неполнымъ экземпляромъ постиллы 1599 г., безъ заглавнаго листа, и цитировалъ приведенное мѣсто, по имѣющейся теперь у насъ книгѣ въ ложномъ, но естественномъ предположеніи, что у него въ библіотекѣ есть постилла 1588 года.

Постилла Н. Даукши, болѣе объемистѣе, чѣмъ катихизисъ 1595 года, отчасти исчерпана (см. l. c. стр. 63) Д. Суткевичемъ для лексикологіи. Но грамматически это новое сочиненіе Даукши пока не описано. Богатый матеріалъ для историческаго словаря литовскаго языка и исторіи духовно-христіанской тер-

минологіи можетъ быть извлекаемъ только при сравнительномъ изученіи постиллы вмѣстѣ съ такъ называемою, кальвинской библіею Хилинскаго-Минвида 1663 года, представившейся мнѣ, послѣ моего пріѣзда въ С.-Петербургъ, въ кабинетѣ академика А. А. Куника и найденною къ великой радости всѣхъ любителей литовскаго языка и письма такъ просто, неожиданно и вслѣдствіе весьма счастливыхъ обстоятельствъ не въ Лондонѣ, въ «British Museum», а на Васильевскомъ островѣ, въ библіотекѣ духовной католической Академіи. Въ нижеслѣдующемъ представляются образцы орѳографіи и языка обоихъ сочиненій.

Изъ Постиллы 1599 года.

Ant Pirmos Nedelos Adwento S. Ewangelia ape Adwenta, táy yrá, ape ataiimą Wieβpaties Chriſtaus, ir yioiimą ąnt Karaliſtes ſawos. Katehuſsiep Dwieiu Deβymtu Pirmoi Cap.

Marci 11. Lucæ 15. A Nuo metu: Kaḋ ártinoś Jeroſolimoṕ, ir atâio inġ Bétphage, kâłnoṕ aliwų: taḋ Jéſus núſiunte du mókitiniu, biłódamąs iiémus: Eîkite inġ miestéli, kuris yrá prieβ ius: ir zôtaġ râſsite aſiliczią pririβtą, ir aſiłaity ſu iá, atriβe̱ atweſkitẽ mañ iůś. O iẽi iúmus kas ką taris, paſsakikitẽ, iog ių Wieβpats priwâło: ir tůiau pałáis iůs. O tai wiſsa tikoś, idąnṫ iβpilditus, kas tarîta yrá

Iſaiæ. 62. Zacha: 9. Joan: 12. per Prânaβą biłanti: Paſsakîkite dúktẽri Sióno: βitái Karâlus tá-was eiṫ tawi rômus ir ſédis ąnṫ aſsilîcżios, ir aſsiłáiczio ſunáus paiůgẽmos. Nuẽie̱ tada mókitinei, padâre káip ſiémus búwo inſáke̱s Jeſus, ir átwẽde aſſiliczią ir aſsiłáiti, ir vżdéio ąnt ių rubús ſawús, ir vżſodino ij ąnt ių. O miniá dide kłóio rubúś ſawús ąnt

Geneio. Pſal. 117. kẽlo. O kiti wel kapôio βakás nůġ mẽdżių, ir kłóio ąnt kiẽlo: o minios kuriós pirma êio, ir páſkui ſẽkie, βâuke biłôtdamos: Hoſânna ſůnui Dowido. Pałáimintas, kuris éit inġ wârdą Wieβpatiés, Hoſánna ąnt aukβtibių.

IZGVLDIMAS.

Bażnîczia S. Krikßcionißka, mótina mų̂ſų miéłoi, wiſſûs wêikałus Wießpatiés Chriſtaus, kuriûś cziá ant tó paſáulo darit téikeś, del' iżgânimo muſų, ne̊ pakąka râßtais tularôpais, ſákimais, molawônemis, ir wirßutinemis ceremoniomis priwadżiót ąnt atminimo ſunúmus ſawiémus, kaip ißtikimói apżiedûtine io: bat ir wiſſûs mętús, têip ßwąkei kartomis ſawomis, ir ßwętemis, kiekwienám' me̊tui pridęranczi omis iżſkirſte, idąnt ir łecziáuſias atmint gałétû, kaip dàuġ gęro ême nûg Wießpatiés ſáwo. O ioġ tarp wiſſų gerîbių Diewo, kuriás túrime̊ ßirdimi tikét ąnt nutęiſinimo, o naſráis iżpazint ąnt iżgânimo, didże̊uſia yra, ataiîmas ąnt to paſáulo, ir įkûninimas Wießpatįés ir iżge̊łbetoio mûſų Jéſaus Chriſtaús; todrînaġ nûġ tos nédêlós Bażnįczia mętús ſawûſius pradęſt', ir dįeną Vżgimimo iżgęłbetoio (2) ſáwo ſu didżiú Triumphú, ſu łįkſmumú, ir dżeugſmú apwáikßczioie̊. Bat pirm' neġ atáis top, idąnt tû ge̊ręus pazopóſtitumbimés ąnt priemimo Wießpatiés ſawo muſúmp atączio: ßitái tą puſkętwirtós nedélos pirm' kalédų (kaip gawęnią pirm' Węlîkų) kuriás wadínamę Adwentú, tai yrá, ataiimas Wießpatiés: kuriosê míni múmus, anás kârßtas małdás, ir úżdęktus geidimús Téwų Szwęntûių, ſe̊no żôkano: kaip iie trôßko, łâuke, gêide to ataiímo Meſióße̊us ſáwo ßaukdami: Rorate coeli desuper etc. Idąt dągus, ir dębęſes nułaiſtų ſu raſsá, arba ſu lietumí tą têiſuii, o idant atdaritus żęme, ir pagimdítų iiemus iżgęlbetoiį. Kuriûs żodżiús dażnái Bazniczioia, míni tû mętú ßwęntú: idąnt pamatîtumbimę, kaip tái géidzamas Wießpáts, ir iżganitoie̊s turi atâit muſúmp ſu wiſsomis dowanomís ir gerîbemis ſawomis: O kaip naudįgas ir priwalįgas paſáului ataiimas io ßwęntas. Ką ge̊re̊us dábar pamatiſsime̊ iżġ Ewangeliios ßwęntós ßios dienós, kad' priklauſiſsimeś, kokſái tatái Karâlus ióia muſump, ir kaip turime̊ pazopôſtitis ąnt atáiimo io.

Kas tai eſt Adwentas, ir apc ceremoniasio.

Grażei.

Rom. 10.

Iſaiæ 45.

I.

Adwentas keturopas.

KEtwẽrióp ą tad ataiímą io raßtẽ rąndamẽ, kurís Zẽklinaś per tas kęturęs nędélas Adwénto ßweto. Pirmaſis aißkús ir rẽgimas atáimas ąnt to paſsâulo żmogîſteiẽ io. Antras ſłapús iṅg dûßią krikβczióniβką per małónę. Tręczęs téipaiau nężinomas, prieġ mirimui kiekwiéno. Kętwírtas weľ áißkús, ir ręgimas, ąnt ſûdo paſkuczęuſio, kad' atáis ſûditų giwų ir miruſių. O kaiṗ kẽtwirtá nędêla Adwęnto, niékad' nę pabaigẽś: teipaię ir páſtaras atäiimas Wießpatiés Chriſtuſo, gało niékada nęturés teip ąnt prażuwimo piktiémus, kaiṗ ąnt iżgânimo teisiémus. Taczẽu wienók Bażnįczia krikßczióniβká tû wiſsú mẽtu, daugẽuſei tû du Adwęntú rẽgimûiu, pírmąii ir paſkutíni ſunúmus ſawiémus mini: kuriûsẽ tû kitú du widutiniú, ir nęręgimûiu vżrakínaś. Néſſą todrin' Chriſtus ąnt to paſsáûlo atáio kunẽ, idąnt musímṗ per małónę giwęnt gałétu. Teipóġ weł' po numirímui, kiékwiéno éit ſûdas paſkutínis. Teiṗ joġ du pirmûiu Adwęntú dídį miełaßirdúmą Diéwo prieß mus rôdżia, o du paſkutiniú, teisîbe io aprẽiß kiẽ. Ape pirmaių Adwęntą yrá Ewangeliiá ßios dienós, kurioíẽ mumus aprâßo Prânaſſás tûiau ir ſu Ewangeliſtá, kokſai tái do Karâlus ióia muſumṗ, ir kokía tai yrá karalîſtẽ io. Nes nórint Wießpats Chriſtús bûdawo iau ir pirma tó, dażnái mięſtẽ Jerúsalem: bat czẽ tû mẽtú iôia tikrái ąnt karalíſtes ſawós: teiṗ nęt wiſsi iżpażint múſsiio, ioġ Meſiôßius iau atâio, ąnt to paſaulo: ir ioġ tas pats ẽſt Jeſus. Neſſą tû budų atâio, kaiṗ ių mumus aprâße Zachariioßius Prânaßas. Ir ąnt tó buwo atâies, idąnt tęnái taisîtų atpirkímą muſų, tai yrá, idąnt ſmârku mirímą vż mús nukéłęs, ir patís ąnt krîżẽus Diewui Têwui afierawóiaſi, ißlûſûtų mus iżġ ſmârkios węrgîſtes nûdemes, mirimo, pẽkłos, ir ámżino prakeikímoio: o idąnt mus ſudẽrintų ſu Díewu Téwu, ir padarîtų mus ſunumis Diéwo, ir apturétų mumus téwainimą karalîſtes amżinôś.

Summa Ewángelios.

Kłáusíkiġ iau dabar kokſái tái Karâlus, o kaiṗ ių mums Prânaſsas aprâße: Sakîkite, tieġ, dúktẽriú Síono, tái ęſt, iß-

Aprašimas káraliſtes W. Chriſtuſso. Zach. 9.

tikimômus żmonémus manómus, ßitai Karâlus táwaſis, eit tau rômus, sedis ąnt aſslîczios ir kumęłélo ios, iųgu iau nuwaldîtos. Arba kaip ßwieſẽus tamímpiġ ií Prânaßiep ſkâitomẽ: Lįnkſmįkiś łabái duktę Siono, klîkauk dúktê Jerozólimo: nęſſą Karâłus táwaſis eít tau tẽiſus: ir iżgânąſis, o íiſsái bus grinas, ſedis ąnt aſsilîczios, ir ąnt kúmẽłelo ios.

O meilįgi tai, palįkſminąiie żôdżei: Szitái tieġ Karâlus táwaſis: anás kurís nůg ąmżių giwẽno nę priẽięmoį ßwiesíbei, taſſái kurío ne wienas pirm' to ręgét nęgałêio: taſſái ßitái núżęgę tawẽſp, priieme żmogíſtę tawą, ir ſtoiós tau wiſśamẽ patógumi, ißêmus nůdemęs: teip ioġ iaunu priweizdétis io, ir prikłausítis, ir pałitétiś gałí. Szitai awinêlis Diewo (3) kuris ßwéicze nůdemẽs to paſáulo. Iſzguldimas żodżiu Prána-ßo Baruch. 3- Joann. 1.

Проповѣдь на 22 воскресенье послѣ Св. Троицы. (Матѳ. гл. 18). стр. 358—363.

Nedelos XXII po S. Traycei, Ewangeliá ape Karálu Rokundós kłauſanti. Mat: 18. Cap.

ANuo metu: Sáke Jeſus mokitiniamus ſawíemus ßitą prieżodi. Patôgi yra karalîſte dągáus żmógui karâlui, kuris norêio rokúndos det' ſu tarnáis ſawáis. O kaḋ pradêio det' (aną) rokúndą, átwêde iam' wieną kuris búwo ſkełaś déßimti túkſtanczių, taléntų. Ir kaḋ ne turêió ků vżmokêtų, liepe ii Wie-(359) ßpatiś io pardůt', ir móteri io, ir ſûnus ir wiſsa ką turêio ir vżmokét'. Ir parpůłes tárnas ąnſái, praße ii tarîdamas: turék' pakintêiimą ąnt' manęs, ir wiſsa vżmokêſsių taw. Ir pagaiłęies Wießpatis tárno anó, ißłáido ii ir ſkôła iam' atłáido. Ißêięs taḋ târnas anſái rądo wiéną iżġ burſinîkų ſawų, kuris iam ſkêłêió ßimta gráßių. Ir nutwêręs ſmáuge ii biłódamas atadůk ką ſkêli. Ir parpůłęs burſinikas io méłde ii biłôdamas: pakinték' man' ir wiſsa vżmokêſsiu taw'. O iiſsái ne norêio, bet' nuêio ir imméte ii ſaitůſna, kółei vżmoketų ſkółą. Taḋ rêgêdami burſinîkai io, kas tikoś. Nulûdo łabái,

ir atâię, pafsâke Wiéßpati fawám' wiffa kas tikos. Tad pawadino ii Wießpatis io, ir tąre iam': tarné piktáfis, wiffą aną fkołą atłáidżiau taw', ioġ mełdéi manė: argu kad ne priwałú búwo, idąnt' ir tu fumiltúmbeis ąnt' burfinîko táwo, kaip ir aß ąnt' tawęs fumilaus? Ir apnirtęs Wießpatis io indawe ii búdelamus ik' kołei vżmokêtų wiffą fkołą: Téipaġ ir Tėwas mánas dąguiéiis padáris' iumus, iei notłáifite kiekwiénas brolui fawám', iżg ßirdų fawų.

IZGULDIMAS.

Szios dienôs epiftoloi' rágina mus Pówiłas S. idąnt' butúmbime wifsi widuriůfe W. Jefaus Chriftaus: nórimegu idąnt' ir mes, ir darbai mûfų butų meiłumis Diéwui. Ir tů mętú ęffmé ißtiefós widuriůfę io, kád túrime geidimús ßirdį ir affectús io, tai ęft' kad wáikßczioiamę méiłeié io, kaip ir mus Chriftus pamiłêio: ir kad faw', bedrái kałtés atłaidżiamê, kaip ir W. Chriftus atłaido mumus. Idántiġ tad wífsomis sîłomis tęftúmbimeś tofp meiłefp, bedrósp, ir atłeidimop wiénas ąntram': idąnt' butúmbimę bę pażeidós, nęt ik' diénas W. Chriftaus: dêft ßitái mumus po akim Bażnįcża Diéwo tamé priéżodiie, pirmą pawáizdą méiłes ir fufimilimo Diéwo, ó páfkui fmárkų ißkarôiimą zmógaus ne meiłaMatth. 6. ßirdingo. Kaś' wiffą trâukiafi ir eit' pęktosp małdósp pótęriuie, kur bîłomę. Atłáifk' múmus múfų kałtés, kaip ir męs atłáidziame kałtiémus mûfų. Bęt' pamatikime kiek' wiéną dáli, to tatái prieżodzio, idąnt' tů geréus wiffą fupraft' gałêtumbime.

I.

Pirm' tas karálus, kuris norêio rokúndos darit' fu tarnáis fawáis, patis W. Diéwas yra. Tarnái Wießpatiés to lîgiei wifsi żmónes; ir iżġ ßaliés pádârimo ir iżġ ßaliés atpirkimo, ir iżg ßaliés to ioġ yra pawadinti wifsi ąnt' dárbo winiczion io. Bęt' kaip męs wifsi ęffmé tů tarnú, kuris búwo fkełąs karâlui dęßimtį túkftanczių taléntų fidábro. Néffą wifsi nufidêiomę pêrżągiodami

túkſtąntį kártų déßimtį prisâkimų io: ir priwâłome wiſsi małônes Rom: 3.
io S. kad ne eſt ne wiénas Diewiép teiſumi, nei kudikęlis wiénós die-(**360**)nós. O kás piktéſnio ioĝ ne túrįme iż kur vżmokét'. Nes' ioĝ nuſidêiomę prieß ßitą, kuris yra ne ißmeſtůimas, ir pacziós wel nůdemes yra ne ſuſkáitomos, dėliĝ to ir mûſų káłte ſtóieś bę Iob. 4.
gâło: ioĝ ios ąnt ámżių ißmôkitiś ne gâlime, negu bus małôneś ir ſuſimilimo Diéwo.

Dárimas ſkaiczéus yra sûdas Wießpatiés, nes wiſsi túrimę ſtowét' ſóſtiep io, ir důt' ſkáiczių wel' iżĝ kiek' wiéno żódżio túßczio. O tas ſkaiczús cze ąnt' to paſáulo pradêſtiś kad mus Wießpatís tęſia paſsiſakimop nůdemių, krútindamas ir palitédamas tůłais bůdais ſiéłą mûſų, iau įkwepimú, iau wel' żodżiu ſawú: kad mus ßirdiésp wêda, kad mus graudina, idąnt' pażintúmbimeś idąnt' iauſtúmbime, iżĝ kur iżpůłeme, kur pirma buwome[1]), kur nugúlime o kaná páſkui intêkt' túrime. Bęt' tôii rokúnda dabár pabáikſis ąnt' anó sûdo paſkutínîo, kad wiſsi ſtóſsimeś sóſtiep W. Chriſtaus, idąnt' kiekwiénas parnęßtų ſawą áłgą vż tatái ką cze kûne dáre, noŕ pikta, noŕ gêra. Nes túrime Wiéßpati tokį kuris niéko gêro bę mokeßczio, o niéko pikto bę korôiimo nôpłáis.

Kadąĝ tad Wießpatis ſu mumis rokawót' pradés, kad lieps mus pardůt' ir ſu móterimis ir ſu waikáis, ir ſu wiſsú turtú mûſų, o vżmokét' ſaw'. Kamé rôdżes iżgąſtis sûdo Diéwo, ir anié báiſųs dekrétai ant' nuſidêiųſių żmonių ſenéi padarîti, ir baiſi ſentęntiá rûſtibes ir paſkundinimo ámżino. Ir kad butų tąie ſententiá Chriſtus vżrakines ſawa priéżodį, tikrái múſiię butúmbime impult' inĝ nuſiminimą bę pâdukſio ir bę paßałpós wiſsókios. Nèſsą ſkółá tacziůĝ múmus ąnt' kakłų drîbſo, o sûdo Diéwo ne wiénas ne gali nųwęngt.

Bęt' mûſų teip notliko tas Wießpatis małônuſis, bęt' múmus łabiáus patis kêłą parôde, káip iąmp małônę ir miełaßirdúmą gautúmbimę. Nes' kłauſik' ką toláus priéżodiie biło: půłes ties iů anſái târnas méłde ių teip biłôdamas Wießpatié, pakinték' man',

1) Какъ читать нужно вм. buwone.

o aß taw' tatái wiſſa vżmokéſiu. Tatáiġ tieſos bûdos ingiįmo malônes ir atłaidimo. Nes' pabekt' nera kur, vżgintis ne dêra ißkałbinêtis ne padés, paſłéptis ne patôgu. O teiṗ ne gal' kitáiṗ tiektái pult', tiektái máżintiś, nůdemes iżpażint', iżſakit' nůpůlus ſawús, pażintis ſkołóſṗ, ir apimtiś ią mokęt' ir nużemintą máłdą padarit'
Lucæ. 3. o geiſt' atłaidimo: żadédamas daugéſnió ſkołų ne pridedinét, ir gęréus gęráis darbáis praßôkuſiąſias nůdemes vżmokêt'. Nes' taſſái nóri wiſſo vżmokét', kuris paſkui apżadéſis ne tiektái dau-
Rom. 6. giáus ne nuſidét', bęt' łabiáus darit' węrtus waiſiús gailéiimo: o kaipo dauġ pírma Diéwą pážeidei, teipo dáuġ páſkui to růpintiś kaipo iam' įſitekétumbei: o kaip iżdawinêiei ſąnarius ąnt'
I. Cor: II Epiſt: 8. tarnâwimô neteiſúmui, teipo wel' iůs iżdawinet' ąnt' tarnáwimo teiſibei. Ir łabái todrinaġ mus teipo W. Diéwas nulúdiia ir karôia, idąnt apellawótumbime miełaßirdúmoṗ io, ir kaipo Pówiłas S. biło, Joġ kada mus Diéwas ſúdiie, taḋ mus karôįe, idąnt' mûſų ſu paſáúlu ne pażudîtú. Nes' kaiṗ Auguſtînas paſsáke, niéko nera nełáimęſnio ąnt' pałaimos nuſidêdąncziųių, nes tokiús Diéwas łáiko ąnt' ámżinų kanczių.

Weizdekiġ cze gęrái, koki yra gerîbę W. Diéwo táwo, ioġ iiſsái ręgédamas ſkolinîką aną ſkółoie teiṗ łabái apſkiłusį ſusimîłe ąnt' io, ir pałáido ių wáłnai, ir ſkołą aną atlaido iam'. O wiſsagalįſis ir meiłaßirdi Wießpatié, kaipóġ tawé ne gárbint', kaipóġ tawé ne miłét', o tu teiṗ geras ęſsi, ioġ nera ſkaicziáus nei męſto miélaßirdúmui tawam', párôdei cze ßwieſei dóſnúmą táwą, ioġ daugiáſn' wiſſadós důſi, neġ tawé kas praßit' gâli. Nes' ßitái ir taſsái tárnas, tiektái pałukêiimo o praiłginimo práße, bęt' ape ſkołós wiſsós atłaidimą tikrái niékaḋ praßît' butų negûndęſi: o tu iżġ tawós îpaczios małônes ir gerúmo, Wiſsą iam atłaidęi. O vż teiṗ didę ſkółą niéko kito ne geidi nůġ io, tięktái idąnt' iis' átmindamas ąnt tawós gerîbes, turętų wel' ſuſimilimą ąnt' artimûių ſawų (**361**).

II.

Bet' kaś tikoś? atłáido Wießpatis tárnui aną ſkôła wiſsą: ne tiektái idąnt' mielaßirdúmą io pażintų ir ſakîtu, bęt' ir drin' to, idąnt' iiſsái wel' téipaieġ prieß kitús mielaßirdúmą rôditų. Bęt' iiſsái vżmîrßes tą gerîbę, kurią dabár éme nůġ W. ſáwo, wieton' mielaßirdúmo tapes eſt' ſmârkumi, o ne kam' ſwętimám' arba ne pażîſtamam', bêt' tikrám' burſinîkui ſawam': o idąnt' ape ką didżio ne gaila butų, bęt' ape kęlis áukſinus: nórint' iam' tûkſtantį tûkſtanczių atláide. O kas dábar ſųkęſnio, ioġ ne tiéktái żódżeis ſkółą atgaúdinêei: bęt' ſu didżiu rûſtawimu ir ſmárkumu: troßkiną, múßa, nôwiie, ir wos ne núdiria káilo ârtimo ſáwo. O nieko ne pakrútinaś táiſiau żodżeis, kuréis patis dabár mielaßirdûmą gáwo. O ne tiektai idąnt' iam' wiſsą atłáiſt' turêtų, bęt' iam' ne nôri ir pałukêt', ir liepia iį ſaw' bę atgûldimo mokêt'. Ant' gâło żmógų, nużémintai méldżiąntį, neſumiltináis ſaitûſna indęſt', ir tenái io nôri pûdit, teip' iłgái, nęt' iam' vżmokêtų ik' mażeuſiam' pęnįgêlui.

Kásgi ręgis taú iei tatái nedidis ſmârkumas? Bęt' biiáus, ioġ yra tokių tarp' mûſų tûli, ir dabár piktéſnių, ir ſmárkęſniu. Nes' ką ape tůs tarîſimę, kurie ne tiektái artimiemus atláiſt' ne nôri, bęt' wos żodelū pażeiſti, brólui ſawam' kakłą átima*, nórint' iiemus W. Díewas ne wieną kártą kanczias pékłos ir amżinas atłáido, o ne tiektái atłaido, bęt' per ſmârkų mirimą wientûrczio o mielauſio ſunáus ſawo ir brąġiauſiu krauiú io nůdemes ių numazgôio ir nutrîne. Hei drin' mieláuſio Diéwo, iauſkimeś ir dabôkimeś, o ne brąginkimeś teip' łabái ſu atłaidimú, kad mus kas įnáutis. Neſsáġ mûmus drin to W. Diewas nůdemes atłáidżia, idąnt' wel' ir męs kałtęs mûſu atłaidinétumbime. Ką idąnt' tů geréus darîtumbim', môkia mus cze, ioġ mûmus ártimas tiektai dęßimtį áukſinų kâłtas, idąnt' mûmus wel' neżináu ką padarîtų prieß tatái, ką mûmus Diewas ſęptinęs dęßimtiś kârtų ßimtą túk-

*) Мой курсивъ. В.

ſtanczių áukſinų atłáido. Nes' įei múmus teipo daug atłáiſta, kái-pag ne gêdimeś ne norét' teip' mážo kìtiémus atłáiſt'? Bęt' iei atłaidinét' ir mielaßirdúmo ne turéſsime tad múmus taiag tikſis, kas' tam' târnui ſmârkiam' tikoś. Ant' kurio apruſtineś Wießpatis pádawe ių macin' budełamus, nęt' wiſsą ſkôłą vżmokêtų: o ioġ ios ąnt' âmżiu vżmokét' ne gałés, todrinag ąnt' ámżių aną kán-czią kentét' turi. Téipag ir ąnt' mûſų tikrái ápnirs, ir nůdemes pirm' atłaiſtąſes ne mażeus ąnt' mûſų karós, kaip butų ių wel' niekad notłáides. Kamę idąnt' nieko ne abęiotumbimę Chriſtus pati tieſą ßwieſei ir aißkéi bîło. Téipag iumus padaris Téwas ma-nas dąguięiis, iei notłáiſite kiekwienas brolui ſawám iżg ßirdies ſawós nůdemių ių ir prażęgimų ių.

Weizdékig, iog tas' tárnas ne tódrin' páżudîtas, idąnt' inti-kéiimo ne turêtų, bęt' iog mielaßirdúmo ne turêio, ir ne parôde prieß ártimą. Néſsą ßeßi dáiktai yra, kurie pigái Diewiep iß-
Pſal: 30. práßo nůdemių atłaidimą. Pirmas iżtięſôs gailéiimas, kaip' pa-
Matt. 18. raßîta, iog ßirdies grâudżios ir nużêmintos tú Diewę ne panie-
I Petr: 4. kinſsi. Antras yra małdá kaip paſsâke. Aß wįsą ſkołą atłaidżiau
Lucæ 7. Eccle. 8. taw' todrin' iog manę praßéi. Tręczes yra méiłe. Nes' teip' vżdé-
Iob. 3, 2. gia daugumą nůdemių, ir Magdalęnai daug nůdemių atłaiſta,
Cor: 4. todrin' iog daug numiłêįo. Ketwîrtas yrá iałmużná ir mielaßir-
Lucæ 6. dingi darbai. Néſsa kaip' wąndů gęſia karßtą úgnį, teip' iał-mużná ſtembia prieß nůdemes. Péktas yra krîżiųs kąntrei iżkeſtas, ir kaipo paraßîta. Tu Wießpatie mętú prieſpaudos nůdemes múmus atłáidi. Pôwiłas S. bîło. Joġ tôii trumpá ir łegwá prieſpauda, kad ią kąntrei kénczіamę ſtębúklingai ir ne iżbiłótinai múmûs gárbe dáro. Széſtas yra abîdą atłaidimas. Atłáiſkitę ir bus iumus at-łáiſta (**362**).

III.

O tadąg dábar kas teip kiétas, ir ſmârkus bus, idąnt' abîdos nórint' didzéuſios artimiémus ſawiémus atłáiſt' ne turêtų, turê-damas teip daug prieżaſtu top? Pirm' ſwiéſią[1]) wálą ir įſakimą W. Diéwo ſawo, kuris' tatái teip dáżnai ir top łabái rágina, ir

teiṗ didę âłgą żáda: ioġ iei trúputį atłáiſi, iiſsái wel' taw′ teiṗ daug atłáis. O kuriſgi prakiię̨s teiṗ paſiútęs bus, idąnt' ne wêlitų, atłáiſt' wiéną áukſiną ſkołós ſawós, idąnt' iam' ąnt' tos wiétos ßeßis kartús ßimtą tukſtanczių áukſinų ſkołós io tikrái atłaiſtų? Mat: 6. 18. Mar: 11.
Bęt' teiṗ dauġ yra iłgaſis[2]) pęnįngų prieß déßimtį tukſtanczių taléntų, kiek yra áukſinas prieß ßeßis kartús ßimtų tûkſtanczių áukſinų. Kas' iéigi tâwęs ne pakrútina teiṗ dide naudá te pakrútini tawę dide żałá, ir teiṗ ſmárkųs korôiimas, kuris' páſkui tatái eit'. Nes' iei tu artimám notłáiſi, taḋ ir taw′ Diéwas notłéis, ir geréus tawé indûs búdelamus ąnt' kanczių, nêt' wiſsa vżmôkéſsi. Néſſą sûdas bę miełaßirdúmá bus tam' kuris' ne dáre miełaßirdųmo. Ne norékiġ tad' átakiot' abîdos ſawós ąnt' artimų ſawų. Atmink' ioġ W. Diéwas įsâke. Laiſk ąnt' manęs átakes: o aß atadûſiu kiekwiénam' teiſingái. Atmink' ioġ ir tu Diéwui daugiú kâłtas ir priwałéi didżio miełaßirdúmo. Nes' kaḋ gęrai aprokawôtiś norêtumbime: ir dabôtiś, ką dárbų, ką biłą̇, ku rę̨gêiimų girdéiimu, dûmoïimu, ir apłaidimú kiek' diénós nuſideme, ne żinán eitumbime kaḋ miegôtų bę kurio talénto. Iacob: 2. Iaco: 2.

O cze iau niékam' netinka anié ißkałbinéiimai atakingu ir ſmarkîųių żmonių. Nes' iei man' paſſakîſsi, ioġ taw′ didés abidós padare, taḋ taczeu, nórint' didżeuſios butų, niéko ne wêikia, tiektai iłgąių penigų o tos abîdos, kurés tu Diéwui padaréi, teiṗ dides yrá, kaiṗ dęßimtis tûkſtanczių talentų, kaiṗ cze W. Chriſtus brągint' téikeś. Nes taſſái kuris' tawé pážeide, taḋ żmogus żmogų pażeide, betaiġ tu pażeidei W. Diéwą áugßczeuſiąių apſųkįſi, iżgirsi ſaw′ nûġ W. aną żódį. O piktaſis ir pranarúſis tarné, aß taw′

1) Читай ſzwiéſia.

2) iłgaſis — древнелитовская монета. На стр. 380—386 тойже постиллы, въ проповѣди на день Св. Николая, о 19 гл. евангелія Луки, «apę iłguoſius iżdalitus tarṗ tarnų»: Н. Даукша *долгія* равняетъ съ гривнами «dáwe iiemus, déßimtį iłgųių arba griwnų». Литовскій долгій напоминаетъ конечно новгородскую долгую, долгею: срв. Русколивонскіе акты, 1868 г., стр. 54 «отъ бѣрковьска дати ему *долгая*», отъ рубля дати ему *долгая*», и въ грамотѣ 1309 г. «отъ тіуна по двѣ *долгеи*». По нѣмецки эта новгородская монета называется «Dolghen».

atłáidżeu máną wiſſą ſkołą, o ne kártą, nei du, bęt' tąkei: o tu ſaw' abîdas ſawás teip łabái brągini? o to ne dabóiieſi kokęs tu man' abidás nepaláudamas darái?

O ięi paſſakîſsi; atłaidżeu kârtą, du, tris, iau iam' wel' to-
Matt: 8. laus kentėt' ne galú. Tadág ąnt' to W. Chriſtus Pétrui, maż pirm' tos Ewangeliós atſake: iog ne tiektai ſeptînis kartús, tai yra tiek' kârtų kiek' tawę pážeide. O kû didęſnes' gerîbes nûg tawęs éme, kuris' tawé pážeide, tû turi daugéus dżeugtis', ióg tamé eſsi pátôgumi Diéwui Téwui tawám', kuris' lîtų ir ſaułe ſawą nułáidżia teip ąnt' piktų, kaip ąnt' gęrų.

Betaig dábar tarîſsi, idąnt' tatái ne téiſus dáiktas, idąnt' żałós kurią padâre taw', vżmokét' ne turêtų. Ant' to atſakáu taw', iog kad tu iam' abîdą atłáiſi, o rûſtibę nûßirdżéi numeſsi, nei norêſsi átakių iam' darit' abîdos ſawós nei żódżeis nei dárbáis, tad mokęſcių gali minę is'. Nórint' toli gęriaſn' búwo, iei yra dáiktas gálįmas, wis' o wis' atłáiſt.

Tariſsi: tataigi iau atłâidżiu, bęt' iau nûg to, idąnt' turęczio ſu iû gérą pakâių, ne nórių ſu iû turét' ne wieno wéikało, o tadąg, tai yra, nûßirdżéi atłaiſt'? O idąnt' tu palautúmbei ąnt' to idąntig téipaieg Diéwas atłaiſtų, o taczéu ape tawé żinot' ne nórêio? todrînag idąnt' niekú ne werſtúmbei, pridêio Wießpatis ißkeis żódżeis: iog mus búdelamus padûs, kaip ir tą nełáimį tárną ne miełaßirdî, iei artimiémus mûſų notłáisime iżg ßirdies tikrós.

Genеſ: 42. Bęt' kurié iżg tikrós ßirdiés artimiémus atłaidżia, tie iiemus
Exod. 32. gerái dáro, kaip Jóſephas, kuris brôlus ſawus, kurié ių búwo ne-wâlon' pęrdawę, łabai numiłêio, ir gauſei ir aprępnai dowanôio. Méldżes vż iûs kaip Móiżes, kuris' vż tûs, nûg kúrių abidás ir pá-kłapas bę ſkaiczéus kęnte, teip' Diéwui méldeś: Wießpatie, arba iiemus atłáiſk' ßitą nûdemę: arba manę (**363**) ißtêpk' iżg knįgų
Actor: 17. giwâtos amżinós. Kaip Stęphônas S. méldes' vż vzżudîtoius ſawús,
Rom. 9. biłôdamas. Wiéßpatie ne norékig iiemus tatái vż nûdemę turét'. Arba kaip ir Pówiłas S. kuris' nórint' nûg żydų tûintimpós łabái daug kęnte: o taczeu norêio bút' del' ių átkirſtas nûg Chriſtaus.

Tiegi wiſsi búwo źmónes kaip ir mês, idąnt' ne wiénas ne iſskál-binêtųś, kaip nekurie bę diéwo tiesós dáro, kad iiemus primęna Chriſtų Wiéſspatį ąnt' krîżeus vż krizewótoius ſawús Diéwa Téwą práſsąntį: ioġ iiſsài búwo Diéwas, o neł'ętas żmógus, o ne dabôies nełáimiei, ioġ tû pátįs gáudoś. Nes' ięi iiſſái bûdamas Diéwú, teip nuźêminos' drįn' tawę́s: tu dûlkę o pełané, ne nużêmiſies drin' io, idąnt' drin' méil'es io, atłaiſtúmbei artimám' ſawâm' nuſi-déiimą io? Jei iiſsái bûdamas Diewú, atłáidó żmogui, tu bûdamas żmógúmi ne atłáiſi lîgiam' ſaw'? kuris' ertés toli daugeſn' nuſi-dêies, o neġ taſſai kuris' tawé páżeide.

O iei kam' súku rêgiś tą tatái affèktą rûſtibes ir nopîkąntos pérgął'et': kaipoġ bę małônes ir padéiimo Diéwo niéko negâlime: patékekimes' Wieſspatiéſp ſawop, méłżdamiés ir vż priéſakius ſa-wus: ir patįs vż ſawé idąnt' múmus wiſsiémus teiktųs dût' dwáſią ſąndaros, méil'ęs ir pakâiaus: idąnt' rûſtibes ir iſskoróiimo io ſmárkaus nuwę́gt' gał'étumbime, o miełaſsirdîſtesp io iſskaktúm-bime. Amen.

2. Библія Минвида.

Л. И. Реза († 1840) въ своей исторіи литовской библіи (Geschichte der litthauischen Bibel, ein Beytrag zur Religionsgeschichte der Nordischen Völker. Königsberg 1816), стр. 22 и 23 говоритъ о библіи кейданскихъ кальвиновъ 1660 года слѣдующее: «Въ то время, когда въ прусской Литвѣ возжелали видѣть библію напечатанной, евангелическія общины въ Замогитіи, въ Ковнѣ, Вильнѣ, Кейданахъ и другихъ мѣстахъ, по инициіативѣ Великаго канцлера Литвы, велѣли въ Лондонѣ въ 1660 году печатать библію. С. Б. Хилинскій былъ составитель этаго труда, который считаться вообще долженъ *первой* печатанной библіей, если исключать развѣ псалтыря Резы. Ибо, какъ уже 100 лѣтъ раньше, протестантскія общины Великаго Княжества Литовскаго снабжались черезъ канцлера и воеводу виленскаго Николая Радивила польской библіею (на его иждивеніи въ Брестѣ,

въ 1563 году таковая вышла въ свѣтъ), такъ теперь они имѣли счастье божественную эту книгу получить на литовскомъ языкѣ. Переводъ этотъ въ прусскихъ земляхъ однакоже извѣстностью никогда не пользовался. Онъ былъ для насъ (прусскихъ Литовцевъ) безъ значенія, такъ какъ онъ составленъ на чужомъ діалектѣ и заключаетъ въ себѣ много словъ, для насъ непонятныхъ. Въ немъ именно преобладаетъ замогитское или (!) восточно-литовское нарѣчіе, съ польскимъ языкомъ значительно перемѣшанное. Д. Квандтъ, въ предисловіи къ прусско-литовской библіи 1735 года, для сравненія привелъ нѣсколько мѣстъ изъ ветхаго завѣта, по Лондонскому изданію. Также онъ и сообщаетъ, что ему экземпляръ этой весьма рѣдкой, кальвинской библіи достался только послѣ долгихъ разысканій; по его словамъ, она доведена только до псалмовъ, такъ что нельзя знать, доведена ли она дѣйствительно до конца»[1]... Въ Журналѣ Мин. Народн. Просвѣщ. за 1887 годъ, авг. кн., стр. 407 и 408, я уже сообщилъ ученымъ любителямъ литовской письменности, что въ Краковѣ объ этой библіографической рѣдкости г. Маврикій Станкевичъ, въ своихъ этюдахъ библіографическихъ по литовской литературѣ, пришелъ къ весьма остроумнымъ догадкамъ и нѣкоторымъ новымъ результатамъ. Оказывается, что С. Б. Хилинскій только назначенъ былъ первымъ корректоромъ кальвинской библіи, и растратилъ въ Англіи деньги синода, отпускаемые на ея напечатаніе. Вторымъ корректоромъ и редакторомъ былъ молодой кандидатъ богословія Минвидъ. Переводъ составленъ цѣлой комиссіею, состоящей изъ 8-и лицъ, изъ которыхъ называются поименно Юрій Скродзкій и Иванъ Боржимовскій. Печатаніе библіи дѣйствительно доведено до конца не было, по недостатку средствъ, которыя собирать было невозможно по случаю войны, опустошающей нашу Литву.

Къ этому прибавить надо, по разысканіямъ г. Академика А. А. Куника, слѣдующее: въ 1805 году литовскій дворянинъ Jег-

---

1) l. c. p. 23.

ży Grużewski, General Adjutant B. Woysk litewskich подарилъ единственный, до сихъ поръ извѣстный экземпляръ, библіотекѣ Виленскаго Университета. Въ 1842 году же она попала въ С.-Петербургъ въ католическую духовную академію, гдѣ ею пользовались С. Микуцкій въ 1850 годахъ и раньше М. Волончевскій, который въ одной записи о прочитанныхъ и видѣнныхъ ими рѣдкихъ литовскихъ книгахъ, оставилъ слѣдующую замѣтку: «Charakterem Lacińskim, drukiem pięknym, w dwie kolumny, poczyna się od pierwszey księgi Mojżeszowej, kończy się na karcie 416, z której początek psalmu 40-go.» Въ предлежащемъ намъ теперь экземплярѣ дѣйствительно существуетъ 416 страницъ, въ срединѣ нехватаетъ однакоже одного печатнаго листа, стр. 337—352 (листа у). Выписки изъ библіи Минвида, ниже прилагаемыя, убѣждаютъ каждаго знатока литовской грамматики и лексикологіи, что эта книга, ходящая изъ рукъ въ руки, составлена на западно-литовскомъ нарѣчіи и содержитъ въ себѣ богатый источникъ для изученія литовской рѣчи 17-го вѣка. Переводъ составленъ былъ на основаніи прусско-литовскаго извода, неизданнаго труда Бреткуна, составленнаго съ большею ученостью, но врядъ ли такъ удобопочитаемого, какъ именно библія Минвида. Книга наша печатана мелкимъ, прекраснымъ, шрифтомъ эльзевировыхъ изданій и составлена рачительло и толково. Къ каждой отдѣльной статьѣ прилагается общій обзоръ содержанія ея, указаніе года по библейскому исчисленію и тому под. Языкъ библіи Хилинскаго-Минвида, какъ вообще книгъ 16 и 17 вѣковъ, *не жмудскій*, а литовскій. Въ сравненіи съ текстомъ Бреткуна переводъ кальвинскій написанъ въ болѣе удовлетворительной орѳографіи, при чемъ особенно пріятно поражаетъ различеніе sz и ź (ш, ж), s и з (с и з), этихъ звуковъ, существующихъ только въ литовско-славянскихъ нарѣчіяхъ, а отнюдь не въ латинскомъ и германскихъ языкахъ. Въ сравненіи же съ Даукшею правописаніе кальвиновъ представляетъ рѣшительный регрессъ: носовое произношеніе обозначается только тамъ, гдѣ оно существуетъ и въ польскомъ языкѣ, такъ напр. нѣтъ носо-

выхъ u (ų) и i (į). Специфически-литовскіе звуки *особыми* знаками, вслѣдствіе сильнаго польскаго вліянія, не изображаются: ů (ũ) передается всегда буквою о, ė вовсе нѣтъ, iᵉ (по Шлейхеру ë), по польскому обычаю, двумя буквами ie. Вліяніе первообраза, Бреткунова труда, замѣтно въ передачѣ ji буквами ghi. Ниже слѣдующіе образцы характеризують общій характеръ перевода; часть образцовъ печатается en regard съ Бреткуновскимъ текстомъ, по списку Гейтлера,[1]) т. е. 1-ой книги Моисеевой гл. I, ст. 26 и слѣд., гл. 2, гл. 6 съ 13-го стиха — и гл. 7-ой, заключающей въ себѣ описаніе потопа. Кромѣ того прилагается начало 40-го псалма, статьи изъ книги Эсөирь и вся книга Руөь. Послѣдній разсказъ особенно наглядно выставляетъ дикцію и прелесть и легкость перевода Минвида и кальвинскихъ синодаловъ.

Изъ Пятикнижія Моисеева (стр. 1—6).

PIRMA KNIGA

MAYŹESZAUS

wadynama GENESIS.

Użsirakinimas tos Knigos.

Ta pirma Kniga Mayźeszaus wadynas wienu źodziu imtu isz Grekiszko lieźuwia, Genesis, źyminąciu giminę, arba pradzią, plemę. Turim nes cia pradzias; (kuros ira kaypo gimines, Gen. 2, 4) wisu regitu ir neregitu dayktu, nog Diewa and pradzios Źodziu jo isz nieko sutwertu ó terp tu, Źmogaus, abdowanoto abrozu Diewo, pastatyto Rojuy, kad atliekdamas kłauźadu, amźyney gitu, ko buwo jamuy regińciu źiąklu, medis źywato. Kałbaś cia ape persergima Subatos ir istatyma Moteristes. Atsirąda cia pradzia grieko, smerties, ir wisokiu wargu, per nekłauźadą Adoma ir Evos, walgime uźsakito waysiaus, kaypo didzio twana and wisos gimines źmoniu iszlieto: bet teypag ira cia pirmas źadeimas łoskos ape iszlosawima źmogaus per sekłę Moteriszkies, kurą turejo dot Diewas isz pacios małones, kad gałwą, źalties (kursey rodyjo źmogiu nekłauźadosp) sutryntu, grieką ir smerti nukiełtu, ó pate-

---

1) Litauische studien. Prag. 1875., стр. 12—15.

rotas dowanas teysibes ir żywato adgautu. Rądame cia pirmą pradzią tykro Moksła, Wieros ir Służbos-Diewo, kuriy pranoko su pirmu żadeimu, ó teypo tykros Bażniczos, netyktey tarnawimu Adoma, Abelies, (kury Kain użmusze) Setho, Enocha, Noacho, ir kitu rupiey rynktos, bet nog Diewa iki Noachuy małoningey apsaugotos. Priegtam ira toy Knigoy pradzios atpołusiu Kainitu, kurie atmetę tiesą, sufałszawoję Słuzbą-Diewo, ir nieku pawertę Diewo-baymę, atsidalijo nog tos szwętos gimines, ó and gało biaureys griekeys sawo ir biaurybemis użwede and sawęs koronę Twano, su użłaykimu wienok Noacho ir jo naminiku. Potam turim cia teypag pradzią pateysos swieta, po koroney, plemę giminiu, pirmąghi żadeimą, ape paszaukima Pahoniu, pradzią pirmos Wien-waldystes, perskirymą liezuwiu, ir pirmus gimines-reistrus, maczyjącius suskaytymop czesu, ir skirausp giminiu. Terp to pirmiausias akies-merkimas Mayżeszaus ira, parodyt pateysą Bażniczos, kuriy iszejus isz mażo pulkiała szeyminos Noacho, paskuy to kaypo buwo użłaykita per trumpą czesą plemey Semo, galausiey teypag parpołe stułpu-garbeń. Ó noris Melchisedek ir jo naminikey, buwo dar atstanku Bażniczos, Diewuy teciaus mego, wieną giminę isz plemes Semo iszrynkt, kurą atskiręs nog wisu giminiu, norejo paszwęst andteywaynistes sawo. Todryń isz pacios łoskos pryeme Abrahomą su patamkeys jo, ir paszaukie ghi isz Ur, Chaldeoy, kame buwo stułpu garbińtoju, Żiameń Kanaan, żadedams jam, neskaytańt kitu teyp Kuniszku kaypo Dwasiszku paszławinimu, jog isz jo sekłes turejo gimt Messioszus: ir darydamias su jo sądarą, kurą styprynа żiąkłu apipjaustymo: Izaokas jam gima, kurampi turejo but jamuy praminta sekłe, ó ne Ismaeliy, kursey pirmto gime jamuy isz Hagaros, ney teypag tose waykose kurie gime jam po smertiy Saros, isz Keturos. Ó teciaus isakita buwo jamuy afierawot sunu sawo, kuramuy atsipetoja atnauinimu pirmu żadeimu. Nog Izaoka teywayniste żadeimo ateyt and Jokuba, kuramuy prowa pirmgimdistes nog Diewo likta, nog Ezavo pardodama, ó nog Izaoka paszławinime jo pażadama ir pastyprynama est. Nog Jokuba ateyt and jo patamku, kaypo tey regiet isz jo paszławinima Pranaszyszkio. Tą iszrynktą giminę, netyktey Diewas wisados tykrame Moksłe, ir neiżagtoy Służby-Diewo łaykie, żodziu sawo ir Dwasia rede, nog neprietelu ją gine, tułeys kryżeys juńkie, bet jose kałbomis sawo tieszyjo, ir iszlosawimeys iżgiałbejo. Karteys teciaus siłpnibes żmogiszkos, ir prakiłniausiose terp ju rodes, kuras jemus Diewas del Messioszaus, kuri tykra wiera su tykru susigryżymu apkabino, małoningey atłayde. Tos dayktus łabey szwiesey regiet, teyp tame kas prysidawe Abrahomuy,

ir Izaokuy, Kanaoy, Egypte, ir Gerare, kaypo Jokubuy ir Jozefuy, Kanaoy, Mezopotamioy, ir Egypte. Galausiey mirszta palikie łabey prakiłnus ludyimus wieros sawo żadeimose Diewo, netyktey czesingose, kurie iszsitiesia gijańciump patamkump, bet teypag amżynose, kurie litis mirsztańciu ju asabu: isz kuru paskiausias (apc kuro smerti sakoś toy Knigoy) buwo Jozefas, su kuro giwatos pabayga, bayglaś ta Kniga, użrakinańt sawimpi Historią daugiaus nekayp dwieju tukstańciu ir tryju szymtu metu.

PAGULDYMAS I.

Diewas sutwera dągu ir żiamę. cyl. 1. 2. ir Szwiesę, Pirmoy dienoy, 3. Antroy, apigardą, atskirdamas apatynius ir wirszutynius wądenius, 6. Trecioy, skira żiamę ir wądenius, 9. Sutwera żołe ir waysingus medzius, 11. Kietwirtoy, Saułę, Menasi, ir Żwayżdes, 14. Pęktoy, mażas ir dydzias żuwis, ir paukszczus szławindams jems, 20. Szesztoy, żweris żiames, 24. Ó paskiausiey, Żmogu, wiriszku ir moteriszku, and paweyksła sawo, dodamas jems wirszunę, ir paszławinimą sawo, 26. Atskirdamas teypag peną del żmogaus ir żweru, 29. Prypażysta wisus sutwerymus sawo sańt giereys, 31.

And (1) pradzios sutwere Diewas Dągu ir Źiamę.

2. Ó Źiame buwo pusta ir tuszcza, ó tamsibe buwo and prapulties: ó Dwasia Diewo krutejo and wądeniu.

3. Ir tare Diewas: T'est Swiese: ir buwo Szwiese.

4. Ir regiejo Diewas Szwiesę, jog buwo giara: ir padare Diewas skiru terp Szwieses ir terp Tamsibes.

5. Ir pramino Diewas Szwiesę Diena, ó Tamsibę pramino Nakcia: Buwo tada wakaras, ir buwo rytas, pirma Diena.

6. (2) Ir tare Diewas: T'est Apigardas widuriy Wądeniu: ir tedaro skiru terp Wądeniu, ir Wądeniu.

7. Ir padare Diewas Apigardą, ir padare skiru terp wądeniu, kurie ira (3) po Apigardu, ir terp wądeniu kurie ira (4) wirszuy Apigardo: ir buwo teypo.

8. Ir pramino Diewas Apigardą, Dągumi: Ir buwo wakaras, ir buwo rytas, antra diena.

---

1) Iob. 38. 4. Ps. 33. 6. ir 89,13. ir 136. 5. Darb. 14. 15. ir 17. 24 Źyd. 11. 2.
2) Ps. 33. 6 ir 104. 2. ir 156. 5 Priek. 8. 28. Ezai. 42. 5 Jerem. 10. 12.
3) Ps. 33. 7. ir 156. 6. Priek 8. 24.
4) Psol. 148. 4.

9. Ir tare Diewas: (1) Tesusiręka wądeniey wienoń wietoń, kurie ira po dągumi, ir tesiparodzia Sausa wieta, ir buwo teypo.

10. Ir pramino Diewas Sausą wietą, Źiame, ó surynkimą wądeniu pramino, Maromis: Ir regiejo Diewas jog tey buwo giar.

11. Ir tare Diewas: T'iźdost źiame atźołełes, źołę sejącią-sekłę, waysingą, medi iźdodąti waysiu pagal gimines sawo, kuro sekłe butu jampi and źiames: ir buwo teypo.

12. Ir iźdawe źiame atźołełes, źołę sejącią-sekłę pagal gimines sawo, ir medi atnesząti waysiu, kuro sekłe buwo jampi, pagal gimines sawo: ir regiejo Diewas jog tey buwo giar.

13. Ir buwo wakaras ir buwo rytas, trecia diena.

14. Ir tare Diewas: (2) T'est Szwieses and Apigarda dągaus, kad darytu skiru terp dienos ir terp nakties: ir t'est uź źiąkłus, ir tykrus czesus, ir dienas, ir metus.

15. (3) Ir t'est uź Szwieses and Apigarda dągaus, kad szwiestu and źiames: ir buwo teypo.

16. Padare tada Diewas anie dwi dydi szwiesi: didę aną Szwiesę kad waldytu dieną: ó maźą Szwiesę, kad wałdytu nakti: ir źwayźdes.

17. Ir sustate jas Diewas and Apigarda dągus, kad szwiestu and źiames.

18. Ir kad waldytu dienoy ir naktiy, ir kad darytu skiru terp Szwieses, ir terp tamsibes: ir regiejo Diewas jog tey buwo giar.

19. Ir buwo wakaras, ir buwo rytas, kietwirta diena.

20. Ir tare Diewas: T'iźdost wądeniey apsciey idą giwu duszu: ó paukszczey tełekioja wirszuy źiames, Apigarde dągaus.

21. Ir sutwere Diewas dydzius dydzźuwius: ir wisokią giwą, słegiącią duszą, kuras iźdawe wądeniey apsciey pagal gimines ju: ir wisoki sparnotą paukszty pagal gimines jo: ir regiejo Diewas jog tey buwo giar.

22. Ir paszławino jems Diewas, kałbańt: (4) Waysińkites ir daugińkites, ir prypiłdykit wądenius Marose: o paukszczey tesidaugina and źiames.

23. Ir buwo wakaras ir buwo rytas, pękta diena.

24. Ir tare Diewas: Tiźdost źiame gijącias Duszas, pagal gimi-

---

1) Iob. 38. 8. ir 26. 10. Psol. 24. 2. ir 33. 7. ir 136. 6.

2) Psol. 146. 7.

3) Deut. 4. 19. Jer. 31. 35.

4) Gen. 8. 7.

nes ju, Gałwighi, ir idą ir łauko źwery źiames pegal gimines jo: ir buwo giar.

25. Ir padare Diewas łauko źwery pagal gimines jo, ir peku pagal gimines jo, ir wisoki słegiąti źwery źiames pagal gimines jo: ir regiejo Diewas jog tey buwo giar.

26. Ir tare Diewas: Padarykim Żmogu and abroza musu, and paweyksła musu: ir tewieszpatauja and źuwu maru, ir and paukszczu dągaus, ir and pekaus, ir and ciełos źiames, ir and wisokio słęgiącio źweries, kursey słęgia and źiames.

27. Ir sutwere Diewas źmogu (1) and abroza sawo, and abroza Diewo sutwere ghi: (2) Wiriszku ir Moteryszku sutwere jos.

28. Ir paszławino jems Diewas: ir tare jump Diewas: (3) Waysińkites ir daugińkites, ir prypiłdykit źiamę, ir wałdokit ją, ir wieszpataukit and źuwu Maru, ir and paukszczu dągaus, ir and wisokio źweries slęgiącio and źiames.

29. Ir tare Diewas: Sztey (4) dawiau jumus wisokią źolinę sejancią-sekłę, kuriy ira and ciełos źiames, ir wisoki medi kurampi ira sekłę-sejąs medzio-waysius: t'est jumus and peno.

30. (5) Bet wisokiam źweruy źiames, ir wisokiam paukszczuy dągaus, ir wisokiam słęgiąciam źweruy źiames, kurampi ira giwa dusza, dawiau wisokią źalą źołę and peno: ir buwo teypo.

31. (6) Ir regiejo Diewas, wis tey ką padare, ó sztey, buwo łabey giar: buwo tada wakaras, ir buwo rytas, szeszta diena.

---

1) Gen. 5. 1. ir 9. 6. I Kor. 11. 7. Efez. 4. 24. Kol. 3. 10.
2) Matth. 19. 4.
3) Gen. 8. 17. ir 9. 1, 3.
4) Gen. 9. 3. Posl. 104. 14. 15.
5) Ps. 104.
6) Deut. 32, 4. Mork. 7. 37.

Ir biloia diewas, darikem szmones, weida múmùs ligů, kúrie ponawos ant ſzúwies jůriofa, ir ant paukſchcziú po dangumi, ir ant bandos, i ant wiſsos szemes, ir ant wiſsas kirmes ant ſzemes replioienczias. Ir diewas leida szmogu ant sawo weido, ant diewo weido leida ghi, ir. leida ios wyra ir moteri. Ir diewas perſzegnoia amis (ios), bei biloia iemis: Buket waiſingi ir padukſinkites, ir papildiket szeme, ir pawerſket ie po sawimi. Ir ponawoket ant ſzuwiu jůriů ir ant paukſchcziů po dangumi, ir ant wiſsas szwieries ant ſzemes replioienczios.

Ir diewas biloia: schitai, eſch iumus dawiau wiſsoke szole turenczê ſekla ant wiſsos szemes, ir wiſsokius waiſingus médzius ir medzius turincziůs sekla iumus ant istrowos, ir wiſsems szweris ant szemes ir wiſsiems paukſchtiems po dangumi, ir wisam kirmiu, turincziam giwata ant szemes. Idant anis wiſsoke szale szole walgitu. Ir stoios teipo. Ir diewas regeia wis, ka buwa padarens. Ir schitaj, bůwa labai gier. Saddar ados (staiosi) iſch wakaro ir ritomęto ſchefchta diena.

PAGUL. II.

Diewas atylsi sekmoy dienoy. 1. 2. szławina ir paszwęcia ją. 3. prygimtus budus and prawaysinima źiames liekt, 5. Daugiaus kałbaś ape sutweryma źmogaus, pagal kuna ir duszos, 7. Diewas uźstato źmogu Rojuy, 8. Kursey apsiraszo su tomis upemis kuras turejo, 9. Uźsakimas, ape medy paźynties giaro ir pikto, 17. Adomas dost źwerams wardus ju, 19. Płaciaus sakoś ape sutweryma moteriszkies, 21. Kurą Adomas paźysta ir miełey pryima, 23. Stonas moteristes, 23. Nogastis źmoniu, 25.

Teypo pabaygti ira dągus ir źiame, ir wisi ju karey.

2. (1) Kad tada pabaygie Diewas sekmoy dienoy darbą sawo kuri padare, atyłsejo sekmoy dienoy nog wisokio darba sawo, kuri padare.

3. Ir paszławino Diewas sekmey dieney ir paszwęte ją, delto jog atyłsejo joy, nog wisokio darba sawo, kuri sutwere Diewas, kad ghi pabaygtu.

4. Tos ira gimines dągaus ir źiames, kad twerti buwo: toy dienoy, kad dare *WIESZPATS Diewas dągu ir źiamę.

5. Ir wisoki krumą łauko, pirmnekayp buwo and źiames, ir wisokią źołę łauko, pirmnekayp iźsprogo: nenułayde nes dar buwo WIESZPATS Diewas lietaus, ir źmogaus dar nebuwo, kursey iźdirbtu źiamę.

6. Bet rokas ejo isz źiames: ir atwilgdyno wisą źiamę.

7. Ir padare WIESZPATS Diewas źmogu isz (2) dulkiu źiames, ir ikwepe szniurkszłesna jo kwapą

Schitaipo padaritas tapa dangus ir szeme, su wiſsa iů ricerysta (graſzybe). Ir ſchitaipo pabenge Diewas ſekma diena ſawa darbus, kurius padare. Ir atſylſeia ſękma diena nůg wiſsů ſawa darbů, kurius dare. Ir ſzegnoia ſekmą diena ir paſchwente ghie todel, jog tami atſylſeiens buwa nůg wiſsů ſawa darbů, kurius diewas leida ir padare.

Schitaipo rados dangus ir ſzeme, kada anis buwa leidžami. Tů cziesu, kada ponas diewas szeme ir dangu dare ir wiſsokius mędzius ant laůko, kurie pirmai niekadai ne bůwa (biti bůwen) ant szemes. Ir wiſsoke szole ant laůko, kuri pirm niekadai ne bůwa auguſi. Neſa diewas niekadai ne dawens buwa, litaus ant szemes. Ir ne buwo szmogaus, kurſai laukininkautu.

1) Exod. 20, 11 ir 31, 17. Deu. 5, 14. Żyd. 4, 4.

* Żyme Kame tas źodys WIESZPATS ira dydziomis literomis, tęn ira Żydyszkas źodys JEHOVAH, aba trumpiaus JAH.

2) 1 Kor. 15, 47.

giwatos: teypo stojoś źmogus (1) giwa dusza.

8. Isodyno teypag WIESZPATS Diewas Sodą, Eden, ties Uźtekieimą: ir uźstate tęn źmogu kury padare.

9. Ir padare WIESZPATS Diewas, jog iźsprogo wisokias medis isz źiames, gieydulingas and wizdziaus, ir giaras and peno: (2) Medi teypag widuriy soda: ir Medi paźynties giaro ir pikto.

Bet Mygle ifscheiga nůg szemes, ir padrekinna szeme.

Ir ponas diewas dare fzmogu ifch gi dulku szemes, ir ikwiepe iam giwa dwafse, ing nasi. Ir fchitaipo tapa szmogus giwa dufche.

Ir padare ponas diewas szardi ing Eden, ant usftekeymo ir ing ta inteya szmogů, kuri buwa padarens.

Ir diewas ponas dawe aukti ifch szemes wifsokius medzius grafzus iweizdeti ir gierus walgiti, ir medi giwenima widdui Szardzio ir Medi pafzinties giero ir pikto.

10. Ó Upe tekiejo isz Edena, and atwilginima to Soda, ir dalijoś isz tęn, ir tapo kiatwertu gałwu.

11. Wardas pirmos upes ira Pison: ta ira kuriy apteka wisą źiamę Havilos, kame ira auksas.

12. Ó auksas anos źiames ira giaras: Bedola teypag, tęn ira, ir akmo Sardonix.

13. Ó wardas antros Upes ira Gihon: ta ira kuriy apteka wisą źiamę Kus.

14. Ó wardos trecios Upes ira Hiddekel: ta teka ties Uźtekieimą Assuro: kietwirta wel upe ira Frath.

15. Eme tada WIESZPATS Diewas źmogu, ir uźstate ghi Sode Eden, kad apdirbtu ghi, ir saugotu jo.

16. Ir prysakie WIESZPATS Diewas źmoguy, kałbańt: Isz wisokio medzia to soda walgisi walney.

17. Bet isz medzia paźynties giaro ir pikto, ne walgisi isz jo, kuroy nes dienoy walgisi isz jo, smercia mirsi.

18. Kałbejo teypag WIESZPATS Diewas: Negiara ira źmoguy but paciam: padarysiu jamuy pagiałbę, kuriy butu kaypo tiesghi.

---

1) 1 Kor. 15, 45.

2) Apir. 2, 7.

19. Kad nes padare WIESZPATS Diewas isz źiames wisoki źwery łauko, ir wisoki paukszty dągaus, tada atwede jos Adomop, dabotis, kaypo ansjen pramintu wisokią gijańcią duszą toks butu wardas jos.

20. Pramino tada Adomas wardus wisokio galwija, ir paukszcza dągaus, ir wisokio źweries łauko: bet źmoguy notrado pagiałbos kuriy butu kaypo tiesghi.

21. Padare tada WIESZPATS Diewas jog połe and Adomo giłus sapnas, ir miegojo ansjen: ir eme wieną isz jo szono-kaułu, ir uźdare wietą jo kunu.

22. Ir padare WIESZPATS Diewas, aną szono-kaułą, kury eme (1) isz Adoma, Moteriszkie: ir atwede ją Adomop.

23. Tare tada Adomas: Tu ira szą kart (2) kaułas isz kaułu mano, ir kunas isz kuna mano: wadyns ją moteriszkie delto jog imta ira isz wira.

24. (3) Togdel apłeys źmogus tewą sawo ir motyną sawo, ó prysigłaus moteriesp sawo, (4) ir bus abejet wienu kunu.

25. Ir buwo abujen (5) nogeys, Adomas ir jo mote: ó nesigiedejo.

PAGUL. III.

Welnias gundzia Moteryszkię per źalti, 1. Moteryszkie iszwedziama est, ir perźęgt, kaypo ir Wiras, 6. Ką toys suprąta, 7. Abejetuy prysipaźyńańt Diewas iźdost dekretą, and Źalties, Moteryszkies, ir Wiro, su uźsirakinimąciu źadeimu ape Iźganitoghi, 8. Adomas Moteri sawo pramina Eva, 20. Diewas abejetą apdęgia, apjokia, nog medzia gywatos adbaydo, isz Rojaus iszwaro, 21.

Ó źaltys buwo kitresniu uź wisoki łauko źwery, kuri padare WIESZPATS Diewas: ir tare moteryszkiesp: Teypgu tey ira jog tare Diewas, Isz wisokio medzia to soda newalgisit?

2. Ó moteryszkie tare źaltiesp: Isz waysiaus medziu to soda walgisim.

3. Bet ape waysiu Medzia, kursey ira widuriy soda tare Diewas: Newalgisit isz jo, jey krutysit jo, kad nemirtumite.

---

1) 1 Kor. 11. 8.

2) Mal. 2. 14. Ef. 5, 30. 31.

3) Matth. 19. 5. Mork. 10. 7. Ef. 5. 31

4) 1 Kor. 6. 16. Ef. 5. 28. 26.

5) Gen. 3. 7.

4. Tare tada źaltis (1) moteryszkiep: Nemirsit smercia.

5. Bet (2) źyno Diewas, jog kuroy dienoy walgisit isz jo, tada atsidaris akis jusu: ir busit kaypo Diewas, źynącieys giar ir pikt.

6. Ir regiejo moteryszkie, jog ans medis buwo gieru penop, ir jog buwo gieydulingu akiams, ir łabey medziu gieydulingu padaryt źynąciu, eme tada isz ano waysiaus ir (3) walgie, dawe teypag wiruy sawo su sawim, ir walgie ansjen.

7. Atsidare tada akis abejeto, ir paźyno, (4) jog buwo nogeys, ir sudure figos-medies łapus, ir padare sau uźdągas.

8. Ir iźgirdo anisjen bałsą WIESZPATIES Diewo waykszczojańcio sode po weiuy dienos: pasisłepe tada Adomas, ir mote jo, nog weyda WIESZPATIES Diewo widuriy medziu soda.

9. Ir wadyno WIESZPATS Adoma, ir tare jam: Kame esi?

10. Ó ansjen tare: Iźgirdau bałsą, tawo sode, ir bijojauś, nogu nes esmi, togdel pasisłepiau.

11. Ó Ansjen tare: Kas pasakie tau jog esi nogu? Walgieygu isz ano medzia, ape kuri prysakiau tau kad newalgitumey isz jo?

12. Tare tada Adomas: Moteryszkie ana kurą mi dawey kad butu su manim, dawe mi isz ano medzia, ó walgiau.

13. Ir tare WIESZPATS Diewas anosp moteryszkiesp, Kas tey ira jog padarey? Ó moteryszkie tare; (5) Źaltis ans prywiłe mane, ó walgiau.

14. Tare tada WIESZPĄTS Diewas anop źaltiesp: Delto jog tey padarey, tada buk prakiayktu uź wisoki galwighi, ir uź wisoki łauko źwery: and piłwa tawo waykszczosi, ir dulkies źebsi, per wisas dienas giwatos tawo.

15. Ir pastatysiu (6) neprietelistę terp tawęs, ir terp moteryszkies, terp sekłes teypag tawo, ir terp jos sekłes; (7) ta sutryns tau gałwą, o tujen sutrynsi jey kułną.

16. Moteryszkiesp wel tare: Sopuli tawo padauginsiu łabey, ipaciey neszoimą tawo; su sopulu gimdysi waykus: ó gieydulis tawo bus wirop tawo, (8) ir ansjen wieszpataus and tawęs.

---

1) 2 Kor. 11, 3.
2) Jon. 8, 44.
3) Rym. 5, 14. 15 etc. 1 Tim. 2, 25.
4) Gen. 2, 25.
5) Apir. 12, 13.
6) Mar. 4, 1.
7) Kos. 2, 15.
8) 1 Kor. 14, 34. 1 Tim. 2, 10. Tit. 2, 5. 1 Pet. 3, 6.

17. Ó Adomop tare: Delto jog pakłausey bałsa moteries tawo, ir walgiey isz ano medzia, ape kuri prysakiau tau, kałbańt: Newalgisi isz jo: tada t'est prakiaykta źiame del tawęs, ir su sopulu walgisi isz jos, per wisas dienas giwatos tawo.

PAGUL. VI.

Abełnas pałodawimas, ir dide piktybe źmoniu, prieżascia ira Twano, po paczedyimuy szymto ir dwieju-deszymtu metu, 2, Milźyniey, 4. Noach rąda małonę Diewiep ir gauna isakimą ir paweyksłą kaypo daryt reykia Karobli 8, 14. Sądara Diewo su Noachu, 18. Isakimas ape wisoki źwery ir zoposa peno imt Karobli, 19.

Ir stojoś kad prasidejo źmones daugińtis and źiames, ir dukteris jemus gimt.

2. Jog suney Diewo weyzdejo and dukteru źmoniu, jog buwo graźos, ir eme sau moteris isz wisu tu, kuras aprynko.

3. Tare tada WIESZPATS: Dwasia mano nesibars and amźu su źmogumi, kadąghi ir ansjen ira kutu: dienu wienok jo bus szymtas ir dwideszyms metu.

4. Anose dienose buwo Milźyniey and źiames, ir potam teypag, kad iejo suney Diewo dukterisna źmoniu, ir prygimde szu wayku, tie ira gałuney, kurie isz sena buwo wireys wardo.

5. Ir regiejo WIESZPATS, jog piktybe źmogaus buwo tuła and źiames, ir (1) wisas padumawimas dumu szydries jo, buwo tykt pikt kas dien.

6. Gayłejoś tada WIESZPATS, jog padare źmogu and źiames: ir sopejo jam tey iki szyrdiy jo.

7. Ir tare WIESZPATS: Iźgayszysiu źmogu, kury sutwerau, isz źiames, nog źmogaus iki pekuy, iki słęgiąciam źweruy, ir iki paukszczuy dągaus: gaylis mi nes jog padarau jos.

8. Bet Noach rado łoską akise WIESZPATIES.

9. Tos ira gimines Noacho: Noach buwo teysu szczyru źmogumi giminesa sawo: (2) Noach wayszczojo su Diewu.

10. Ir pagimde Noach tris sunus, Semą, Chamą, ir Jafetą.

---

1) Źemey 8, 21. Job. 15, 16. Priek. 6, 14. Jer. 17, 9. Mat. 15, 19. Rym. 3, 10. 11. 12 ir 8, 6.

2) Gen. 5, 22.

11. Bet źiame pasigadyno po weydu Diewo: ir prypiłdyta buwo źiame. gwołtu.

12. Regiejo tada Diewas źiamę, ó sztey, pagiedo: wisokias nes kunas pagadyno kiałą sawo and źiames.

13. Togdel tare Diewas Noachop: Wisokio kuna gałas atajo po weydu mano, prypiłdyta nes ira źiame per jos gwołtu: ó szey prażudysiu jos su źiame.

14. Padaryk sau Karobli isz Gofer-medzio, su kamaromis padarysi tą Karobli: ir isztepsi ghi degutu, isz widuries ir isz wirszaus degutu.

15. Ó teypo ira, jog ghi padarysi: Tris szymtey ołaktu t'est iłgumas Karoblies, pękios-deszymtis płatumas jo, ó tris-deszymtis ołaktu auksztumas jo.

16. Padarysi lągą Karobliesp, ir pabaygsi ghi and ołakties auksztyń, ó durys Karoblies pastatysi szaliy jo: padarysi ghi su apatinemis, antromis, ir treciomis grundomis.

17. Aszjen nes, sztey aszjen atwedu wądenio-twaną and źiames, kad prażudycia wisoki kuną, kurampi ira dwasia giwatos, isz padągio: wis tey kas ira and źiames, atados dwasią.

18. Bet su tawim iźstatysiu Sądarą mano: ir (1) ieysi Karobliń, tujen, ir suney tawo, ir mote tawo, ir moteris sunu tawo su tawim.

19. Ir iwesi, isz to wisa, kas gija, isz wisokio kuna dwejet isz kożna, Karobliń, kad uźłaykitumey su sawim giwa: patynas bus ir patełe.

20. Isz paukszczo pagal gimines jo, ir isz pekaus pagal gimines jo, isz wisokio słęgiącio źweries źia-

Tadda kalbeia Diewas Noaih: Wiſso kuno galas ateya po mana akim, neſa Szeme pilna ira piktenybiu iſch iu. Tu ſaw padaryk Skrine iſch eglies medzio ir padarykis anoie kamaras, ir iſchtepk ana ſmalaiſch widaus ir iſch lauko. Ir daryk ie ſchitaipo.

Triu schimtů ůlekcziu testow ilgimas, penkiu deſchimtu ůlekcziu platumas ir triů deſchimtů ůlekcziu aukſchtůmas. Langa ing wirſchu daryſi, wieno ůlekczio. Anga ing ios ſchalies widu padesi. Ir buſ ios tris rieklės (wiſchkos) wenas szemai, antras widuie, treczas aukſchtai.

Neſa, ſchitai, eſch atſiuſiu patwana wandinio ant Szemes, ant niſkandinimo wiſso kuno turinczio giwa Dwaſse po Dangumi. Wis kas ant Szemes ira tures prapulti. Bet ſu tawimi padaryſiu Ryschi (sudereghima). Bei tu ieisi ing ta Skrine, ſu tawa sunumis, ſu tawa moterims. Ir tu ideſi ing tha Skryne wiſsokiuſ ſzwieris iſch wiſso kuno, pa dweieta, patineli ir pacze, ieib giwi iſsilaikitu pas tawe. Iſch Paukſchcziů pagal iu

1) 1. Pet. 3. 20. 2. Pet. 2. 5.

mes pagal gimines jo, dwejet isz koźno ateys tawęsp, kad uźłaykitumey jos giweys.

21. Ir imk sau isz wisokio pena, kursey wałgomas est, ir surynk tawęsp, kad butu tau ir jemus and pena.

22. Ir padare Noach, (1) pagal to wisa, ką prysakie jamuj Diewas, teypo padare.

Weiſle, iſch Bandos pagal io weiſle ir iſch wiſsokio kirmikſchczio ant ſzemes pagal io weiſle. Iſch tů wiſsů po dweieta tawesp ieis, ieib giwi iſsilaikytu. O tu iſch wiſsokios iſtrowos ſaw imk, ir ſaw rink, ieib ghi taw bei aniemus butu penůkſchlů. Ir Noah dare wis ka iam Diewas priſake.

PAGŮL. VII.

Diewas liepia Noachuy su naminikeys jo eyt Karobliń, 1. Isz wisokiu czystu ir neczystu źweru tykrąghi skayciu imt sawęsp, 2. Noach wis daro pagal isakima Diewo, 5. Twanas prasideda su patrukimu Fundamentu dydzios prapulties isz apacios, ir nelaujamu dydziulietumi isz wirszaus, 10. Wądeniey twinsta per szymtą ir pękiasdeszymtis dienu, abdęgia kałnus, ir tey wis, kas tury giwatą and źiames, źusta, 17.

Potam tare WIESZPATS (2) Noachop: Eyk tujen, ir cieli namey tawo Karobliń: (4) tawe nes regiejau teysu po weydu mano toy giminey.

2. Isz wisokio czysta pekaus imsi tawęsp po septynet, patyną ir jo patełę: bet isz to pekaus kursey n'est czystu, dwejet, patyną ir jo patełę.

3. Isz paukszczo teypag dągaus po septynet, patyną ir patełę, uźlaykit sekłę giwą, and ciełos źiames.

4. Po septynetuy nes dar dienu, padarysiu jos lis and źiames per kiąturas - deszymtys dienu, ir per

Ir biloia Ponas Noaih: Eik ing Skryne, tu ir tawa wiſsi Namai. Neſa aſch tawe teiſu regeiau po mana akim ſchů cziesu. Iſch wiſsokios cziſtos Bandos imk ſawesp, pa ſeptineta, patinęli ir jo Pacze. O nug necziſtos bandos po du, patinęli ir jo pacze. Teipaiog ir iſch paukſchcziu po dangumi po ſeptinieta, patinęli ir jo pacze. Ieib sękla giwa iſsilaikitu po wiſsa Szeme. Nesa po ſeptiniu dienuu důſiu lyti ant szemos, per kę-

1) źemey. 7, 5. Żyd. 11, 7.
2) 2. Pet. 2. 5.
3) wirsz. 6. 9.
4) Lev. 11.

kiaturas-deszymtys nakciu: ir iszgayszysiu isz źiames wis tey kas apsistow, ką padarau.

5. (1) Ir padare Noach, pagal to wisa, ką prysakie jamuy WIESZPATS.

6. Ó Noach turejo szeszys szymtus metu, kad buwo Twanas wądeniu and źiames.

7. (2) Teypo iejo Noach, ir suney jo, ir Mote jo, ir Moterys Sunu jo su jo, Karobliń, pro wądenius twano.

8. Isz czysta pekaus, ir isz to pekaus kursey nebuwo czystu, ir isz paukszczo, ir to wisa kas słęgia and źiames;

9. Atajo po dwejet Noachop Karobliń, patynas ir patełe, kaypo isakie Diewas Noachuy.

10. Ir stojoś po septynetuy anu dienu, jog buwo wądeniey twano and źiames.

11. Szesztose szymtose metu giwatos Noacho antrame menasiy, sekmoy liekoy dienoy menasio: toy sekmoy dienoy patruko wisi fundamentey dydzios Prapulties, ir iszłaydos wądeniu dągaus atsidare.

12. Ir buwo dydz-lietus and źiames per kiaturas-deszymtys dienu ir per kiaturas-deszymtys nakciu.

13. Anoygi pacioy dienoy iejo Noach, ir Sem, ir Cham, ir Jafet, suney Noacho, mote teypag Noacho, ir trys moteris sunu jo su jeys, Karobliń.

14. Patysjen, ir wisokias źwerys pagal gimines sawo, ir wisokias pekus pagal gimines sawo, ir wisokias słęgiąs źwerys, kursey słęgia and źiames, pagal gimines sawo, ir wisokias paukształtys pagal

turos deſchimtis dienu ir naktu, ir iſchgaiſzinsiu nůg Sʐemes wissa butybe (wis kas ira) kure eſch padariaú. Ir Noah dare wis ka iem Ponas prisake. O ghis buwa ſcheſchu ſchimtu mętů ſęnas, kaip wandů Patwanio ant ſzemes rados. Ir ghis ięija ing Skrine ſu ſawa sunumis, moterimi ir ſawa ſunu moterims delei audros patwano. Iſch cziſtos bandos ir necziſtos, iſch Paukſchziů, ir wiſsu kirmiu ant szemes, ęia iopi ing Skryne pa du, patinelis ir pati, kaip iam Ponas priſakens buwa. Ir kaip praſchoka anas ſeptynos dienas, radosi audros patwanas ant Szemes.

Schęſchtame ſchimtame mete giwenimo Noah, diena antro Meneſio, ira ta diena, kadda pratruka wiſsi Schullinei didzos gillybes, ir atſitwere langai dangaus, ir ateya Lytus ant Szemes, per ketures deſchimts Dienu ir naktu. Ta nieg paczen diena eya Noah ing Skryne ſu Sem, Ham ir Japhet ſawa ſunais ir ſu ſawa moterim, ſu ſawa sunu moterims. Teipaieg wiſsoke Szweris pagal ſawa Weiſle, ir wiſsoke Banda pagal ſawa weiſle, wiſsokie kirmis, kurie ant ſzemes replioy, ir wiſsokie paukſchtei pagal ſawa weiſle. Wis kas galleia

1) Wirsz. o. 22.

2) Matth. 24. 38. Łuk. 17. 27. 2 Pet. 3. 20.

gimines sawo, wisokias pauksztelis wisokio sparna.

15. Ir isz wisokio kuna, kurampi buwo dwasia giwatos, atajo po dwejet Noachop, Karobliń.

16. Ó tie kurie tęn iejo, iejo patynas ir patełe, isz wisokio kuna, kaypo isakie jamuy Diewas: Ir uźwere WIESZPATS paskuy jo.

17. Ir buwo ans twanas per kiaturas-deszymtys dienu and źiames, ir twino wądeniey, ir pakiełe Karobli, teyp jog pasikiełe wirszuń źiames.

18. Ir patwino wądeniey, ir prasidaugino łabey and źiames: ir płaukie Karoblis and wądeniu.

19. Ir patwino wądeniey perłabey and źiames: teyp jog wisi aukszti kałney, kurie ira po ciełu dągu, abdęgti buwo.

20. Pękioliką ołaktu auksztyń patwino wądeniey: ó kałney apdęgti buwo.

21. (1) Ir atadawe dwasią, wisokias kunas kursey krutejo and źiames, isz paukszczo, ir isz pekaus, ir isz łauko źweries, ir isz wisokio słęgiącio źweries, kursey słęgia and źiames, ir wisokias Źmogus.

22. Wis tey kas turejo atadwesi dwasios giwatos szniurkszłesa sawo, isz to wisa kas buwo and źiames, numire.

23. Teypo iźgadynta ira wis tey kas apstystojo, kas buwo and źiames, nog źmogaus iki pekuy, iki słęgiąciam źweruy, ir iki paukszczuy dągaus, ir iźgayszyńti ira isz źiames: (2) Bet Noach pats tykt atliko, ir tey kas buwo su jo, Karobliy,

24. Ir pakako wądeniy and źiames, per szymtą ir pękias-deszymtis dienu.

1) Łuk. 17, 27.
2) 2 Pet. 2. 5.

lękti ir wis kas turreia sparnus, tatai wis eya Moap ing Skryne pa du, iſch wiſso kuno, turinczio giwa Dwaſse. Ir tatai buwa patelis ir pati wiſsokio kůno, ir ieya, kaip Diewas prisakens buwa. Ir Diewas uſzrakina po uſzpakalio io.

Tadda radaſi Patwanas ketures deſchimts dienů ant Szemes, ir wandinei papůta ir pakiele Skrine, neſche ana aukſcht szemes. Ir ſchitaipo iſchgaleia audra ir paputa didei ant szemes, kaip skrine ant wandinio plauke. Ir audra teip igaleia, ir teip didei paputa ant szemes, kaip wiſsi aukſchti kalnai po wiſsa dangu apdengiami buwa o penkiolika ůlekcziu aukkſchtumo eya audra ankſchcziaus kalnu, kurie apdengiami buwa.

Tadda prapůle wiſsas kunas ant ſzemes ręplans, buk paukſchcziu, huk bandos, buk kirmiu, buk wiſsa kas krita ant Szemes, buk wiſsu Szmoniu, wis kas tureia giwa Dwaſe ant Sauſumos, numirre. Schiteipo prapůle wis kas ant Szemes buwa nůg Szmogaus ikki bandos ir Kirmiů ir paukſchcziu pa dangumi, tatai wis tapa nug Szemes iſchpuſtita. Tiktai Noah iſsilaike ir kas ſu io Skrineie buwa. Ir ſchita audra ſtoweia ant Szemes ſchimta ir penkos deſchimts dienů.

Изъ книги Эсѳирь (стр. 374—377.)

KNIGA
ESTHEROS.

Użsirakinimas tos Knigos.

TA Kniga, wadynas Kniga Estheros; delto jog łabiausiey joy kałbas ape ja, ipaciey kaypo galintyngas Karalus Ahasuerus, atmetęs dydzioy rustybey moteri sawo Vasthi, (jog and isakima jo, nenorejo ateyt, priesz wisus Kunigaykszczus, ir galintyngus Wieszpacius Persu, ir Medu,) aprynko uż moteri sawo Estherą, isz dydzio skaycżaus pannu Susane surynktu, ir Karaliszkiop wertumop iszkiełe, darydamas jey and szłowes dydzią, ir prakiłną swodzbą. Patękant tey swodzbey Estheros su Ahasuerusu, nukrowe auksztey iszkiałtas, ir puykus Haman, (łabiausey isz nopikątos priesz Mardochai, kursey jam nekłoniojos, kaypo dare kiti Dydziuney dware Karalaus,) netyktey Mardochai, bet wisus teypag Źidus, kurie buwo, szymte dwideszyms, ir septiniose Karalistesa Ahasuerusa, wienoy dienoy użmuszt, kop teypag gawo Karaliszki pawelighima. Bet kad wisi Żydey, ir łabey pati Karaliene Esther, su dwaronkomis sawo, atsigryżo Wieszpatiesp Diewop pasnikose, ir małdose, tada iszkłause Wieszpats Diewas małoningey szauksmą ju ir małdas, ir piktą pramoni ir kruwiną norą Hamano, netyktey perszkadyjo, bet teypag adgrążyno, jog wisiszkey kiteyp stojos, nekayp Haman tykiejos: isz isakima nes Karalaus, musijo daryt Mardocheuszuy aną dydzią szłowę, kurą sau buwo iszprowijęs, ir łabey Haman pakartas buwo and kartuwu auksztu pękias-deszymtys ołaktu, kuras liepe padaryt, pakart Mardochai Żydą. Iszaukłetoghi Karalienes Estheros, bet Mardochai ateyt Karalumpi dydsiosp szłowesp, ir iszkiałtas est dydziop turtop, Żydamus teypag pawelita ira gintys, ir pamstytis and neprietelu sawo: ką padarę, atprowinejo Żydey wisas dziaugsmo-szwętes, ó tey netyktey wieną kartą, bet Esther, ir Mardochai istate, kad tey darytu kas metus, dienose Purim, and atminima to stebuklinga, ir nełaukiamo iszlosawima, kury Diewas dawe żmonemus sawo, iszlosodamas jos isz rąkos neprietelu ju, kad regiejos jog męka buwo jems łaukt kokios pagiałbos. Tey kas sakos toy Knigoy, pagal nekuru iszmanima, nusidawe maż ne dwideszyms metose, noris nekurie skayto mażaus.

PAGUL. I.

Karalus Ahasuerus daro prakiłną cziasty wisiemus Kunigaykszczamus źiamiu sawo, 1. etc. wisomus teypag źmonemus Susane. 4. Karaliene Vasthi, daro teypag cziasty wisomus moterims. 9. Karalus liepia ateyt Karalieney Vasthi, priesz sawe, Kunigaykszczus, ir wisas źmones. 10. Ko ana ne nori padaryt. 12. Togdel atmeta ją. 13. kitoms moteryms and paweyksła. 17. Isz ko prową daro, idant kiekwiens wiriszkas butu Wieszpaciu namose sawo. 22.

IR nusidawe dienose Ahasueruso, (tas tey ira Ahasuerus kursey karalawo nog Indios, iki Murynu źiamey a n d szymta dwieju-deszymtu, ir septyniu źiamiu).

2. Anose dienose kurose sedejo Karalus Ahasuerus and sostos Karalistes sawo, kuriy buwo Piliy Susan.

3. Treciose metose karalistes sawo, padare cziasty wisiemus Kunigaykszczamus sawo, ir tarnamus sawo: galibe Persu, ir Medu, dydziausi Wieszpaciey, ir Wirausiey źiamiu, buwo po weydu jo.

4. Kad rode bagotystę szłowes Karalistes sawo, ir prakiłnumą graźybes sawo: p e r daugiel dienu, szymtą, ir asztonias - deszymtis dienu.

5. Ir kad isipiłde anos dienos, padare Karalus cziasty wisomus źmonemus, kuros atsirado Piliy Susan, nog dydźiausio iki maźausiam, septynias dienas Prieseniy soda Karalus Pałoca.

6. Balty, źali, melini, p a k a b i n i m e y buwo, prysegti, płonosp drobesp, ir purpuros sznurump, sidabro źiedose, ir marmora pilorump: patełey buwo isz auksa ir sidabra, and taka, purpuros - akmenia, ir marmora, ir alabastra, ir prakilnu akmenu.

7. Giart wel dawe aukso sudose, ir buwo wiens kitoniszkas nog kito suda, ir buwo daugiel Karaliszkio wina, pagal pergałeima Karalaus.

8. Gierymas wel buwo pagal istatyma, kad niekas neragintu: Teyp nes prysakie Karalus styprey, wisiemus Dydiemus namu sawo, kad darytu pagal wałos kiekwiena.

9. Karaliene Vasthi padare teypag cziasty moterams, Karaliszkiose namose, kuros turejo Karalus Ahasuerus.

10. Sekmoy dienoy kad linxma buwo szyrdys Karalaus nog wina, tare Mehumanop, Bizthaop, Charbonop, Bigthop, ir Abagthop, Zetharop, ir Charchasop, septyniump Kamarnikump, tarnaująciump po weydu Karalaus Ahasuerusa.

11. Idant atwestu Vasthi Karalienę, priesz weyda Karalaus su Karaliszkia karuna, parodyt źmonemus, ir Kunigaykszczamus graźumą jos, graży nes buwo and weyda.

12. Bet Karaliene Vasthi nenorejo ateyt, and źodzia Karalaus kursey pasakitas buwo jey per tarnawimą Kamarniku: Apsirustawo tada Karalus łabey, ir narsas jo uźsidegie jampi.

13. Tare tada Karalaus iszmintingump, numanąciump czesus (teypo nes reykia buwo, detis dayktuy Karalaus po weydu wisu tu kurie mokiejo prową, ir teysibę.

14. Ó Wirausiey buwo pas ghi Karsena, Sethar, Admahta, Tharsis, Meres, Marsena, Memuchan, septinetas Kunigaykszczu Persu ir Medu ręginciu weydą Karalaus, sedinciu wirszuy Karalistes.)

15. Ką reykia weykt su Karaliene Vasthi, pagal prowos? delto jog nepadare źodzia Karalaus Ahasuerusa, per tarnawima Kamarniku.

16. Tare tada Memuchan po weydu Karalaus, ir Kunigaykszczu: Karaliene Vasthi, netyktey perźęgie priesz Karalu: bet priesz wisus teypag Kunigaykszczus, ir priesz wisas źmones, kuros ira wisose źiamesa Karalaus Ahasuerusa.

17. Tas nes darbas Karalienes iszeys wisump moterump, teyp jog niekeys wers wirus sawo akise sawo, kad kałbes: Karalus Ahasuerus tare, kad atwestu Karalienę Vasthi priesz weydą jo, bet notejo.

18. Toygi dienoy teypag kałbe Kunigayksztes Persu ir Medu, wisump Kunigaykszczump Karalaus, kad iźgirs tą darbą Karalienes: ir gana bus paniekinima, ir rustybes.

19. Jeygu tada tey giar regis Karaluy, t'iszeyt Karaliszkis isakimas nog jo, kursey butu paraszytas prowose Persu ir Medu, ir teneperźęgia jo: 'dant Vasthi neiszeytu priesz weyda Karalaus Ahasuerusa, ir tedost Karalus Karalistę jos artymey jos, kuriy giarasne ira uź ją.

20. Kad iźgirs tą isakimą Karalaus kury padarys wisoy Karalistey sawo (dyde nes ira,) tada szenawos wisos moterys wirus sawo, nog dydziausio, iki maźausiam.

21. Ir buwo tas źodys dydziu akise Karalaus, ir Kunigaykszczu ir padare Karalaus pagal źodzia Memuchano.

22. Ir nusiunte gromatas wisump źiamump Karalaus, kiekwienoń źiameń pagal raszta jos, ir kiekwienosp giminesp, pagal kałbos ios: Kiekwiens wiras t'est Wieszpaciu namose sawo: ir tekałba pagal kałbos gimines sawo.

PAGUL. II.

Ahasuerus atmena and Vasthi. 1. daugiel surenka grežu Panelu. 2. idant a(p)rynktu sau Karalus už Karaliene wietoy Vasthi. 4. Mardocheuszas atweda Estherą terp anu panelu. 8. kuriy rąda małonę Hegajep Sargiep panelu. 9. Hegai dost jey iždabinimus. 12. atweda ją Karalausp: 26. uždeda jey karuną and gałwos, ir daro ją Karaliene. 17. daro teypag jey and szłowes dyde swozdzbą. 18. du Kamarniku jeszko Karalu Ahasue rusą užmuszt. 21. ką Mardocheuszas iždost. 22. Kraynikoń tey iraszo. 23.

PAskuy tu dayktu, kad nusiramde narsas Ahasueruso, atmine and Vasthi, ir to ką padare, ir ką nurodyjo priesz ją.

2. Tare tada jaunikayciey Karalaus, kurie tarnawo jamuy: Tejeszko Karaluy panelu, mergu, greźu and weyda.

3. Ir teuźstato Karalus uźwayzdus wisose źiamesa Karalistes sawo, surynkt wisas panełes, mergas, greźas and weydo Piliń Susan, namosna bałtu-gałwu, po rąka Hegai Kamarnika Karalaus, sargo bałtu-gałwu ir tedodami est joms paredymaj ju.

4. Ó panełe kuriy bus greźy akise Karalaus, t'est Karaliene wietoy Vasthi: Tas dayktas buwo giaras akise Karalaus, ir padare teypo.

5. Buwo Żydas Piliy Susan, kuro wardas buwo Mardocheuszas, sunus Jawo, sunaus Simei, sunaus Kis, źmogus isz Jemini.

6, Kursey nugabętas buwo isz Jeruzales (1) su nugabęteysiey, su Jechonja Karalumi Judos, kury nugabeno Nebukadnezar Karalus Babel.

7. Ó tas tey buwo kursey auklejo Hadassą (ta ira Esther, dukte dedes jo) neturejo nes tewa, ney motynos: ó ta panełe buwo greźo stomenies, ir greźy and weyda: ó kad tewas jos ir motyna jos, numire, pryeme ją, sau Mardocheuszas uź duktery.

8. Nusidawe tada kad isiskiałbe źodys Karalaus, ir prowa jo, ir kad susirynko daugiel panelu Piliń Susan, po rąka Hegai: Esther teypag imta buwo namosna Karalaus, po rąka Hegai, sarga bałtu-gałwu.

9. Ó ta panełe buwo greźy akise jo, ir gawo małonę po weydu jo, togdel pasiskubino su paredymeys jos, ir su dalymis jos, dot jey, ir dot jey septynetą greźu panelu isz namu Karalaus: Ir perkiełe ją, ir panełes jos, gierausioń wietoń namu bałtu-gałwu.

10. Nesakie Esther gimines sawo, ney gięciu sawo: Mardocheuszas nes prysakie jey kad nesakitu to.

11. Mardocheuszas wel waykszczodawo kas dien priesz prieseni namu bałtu-gałwu dasiźynot ape pałayme Estheros, ir kas desis su ja.

1) 2 Kar. 24. 14.

12. Ó kad artynos redas kiekwienos panełes eyt Karalausp Ahasuerusop, paskuy to kaypo dejos jey pagal prowos bałtu-gałwu per dwiliką menasiu, teypo nes isipyłdawo dienos iźdabinimu ju: szeszys menasius aliwos myrra, szeszys wel menasius kwepałeys, ir kiteys iźdabinimeys bałtu-gałwu.

13. Su to tada atajo panełe Karalausp, wis tey ką kałbejo dawe jey eyt su to isz namu bałtu-gałwu namosna Karalaus.

14. Wakaro-metu iejo tęn, ó ryto-metu sugryźo antrosna namosna bałtu-gałwu, per ranką Saasgazo Kamarnika Karalaus, sargo pamoteru, negryźo Karalausp, net kad gieyde jos Karalus, ir źadyno ją wardu.

15. Kad artynos redas Estheros dukteries Abichailies dedes Mardocheusza (kursey eme ją sau uź duktery) eyt Karalausp negieyde nieko daugiaus, net ką kałbejo Hegai Kamarnikas Karalaus, sargas bałtu-gałwu: ir gawo Esther małonę akise wisu tu kurie regiejo ją.

16. Teypo imta buwo Esther Karalausp Ahasuerusop namosna jo Karaliszkiosna, deszymtame menasiy kursey ira meno Tebeth, sekmose metose Karalistes jo.

17. Ir miłejo Karalus Estherą priesz wisas moteris, ir gawo małonę, ir meyłę po weydu jo, priesz wisas mergas: ir uźdejo and gałwos jos Karaliszkią karuną, ir padare ją Karaliene wietoy Vasthi.

18. Padare tada Karalus dydę cziasty wisiemus Kunigaykszczamus sawo, ir tarnamus sawo, cziasty Estheros: ir dawe atylsi źiamems, ir dawe dowanas pagal pergałeima Karalaus.

19. Kad antrakart surynktos buwo mergos, tada sedejo Mardocheuszas bromoy Karalaus.

20. Ir tesakie Esther ape gientis sawo, ir ape gimine sawo, pagal to kaypo prysakie jey Mardocheuszas: Dare nes Esther isakimą Mardocheusza, pagal to kaypo kad buwo aukłeta jampi.

21. Anose dienose, kad sedejo Mardocheuszas bromoy Karalaus, Bigtan, ir Theres, du Kamarniku Karalaus, sargey słęgscio, susibare łabey, ir jeszkojo mest ranką and Ahasuerusa Karalaus.

22. Ó ape tą dayktą dasiźynojo Mardocheuszas, ir pasakie tey Karalieney Esther: Esther wel pasakie tey Karaluy wardu Mardocheusza.

23. Kad tyres to daykta, rado-ghi teypo, ir pakore abjetą ju and kartuwu: ir paraszyta tey buwo Kraynikoy po weydu Karalaus.

PAGUL. III.

Haman iszkiałtas ira łabey auksztey nog Karalaus. 1. Wisi dwaroniey kłoniojas jamuy, iszemus tykt *Mardocheusza. 2. and ko apsi-*

rustauja Haman łabey. 5. jeszko netyktey Mardocheuszą, bet wisus Żydus izszaknit. 6. ir liepia mest and to burta. 7. Apskundzia Żydus Karalausp. 8. ir gieydzia kad wisi Żydey butu iżgayszyty. 9. ką jam Karalus pawelija. 10. Apinaszyna wisiemus Kunigaykszczams wisose żiamesa. 12. ir siunciami est siuntyniey su to isakimu. 13. Karalus ir Haman sedi, ir giara, bet miestas Susan siełoja. 15.

PAskuy tu dayktu Karalus Ahasuerus padare dydziu Hamaną, sunu Hammedato, Agagitą, ir iszkiełe ghi: ir pastate krasią jo aukszczaus wisu Kunigaykszczu kurie buwo su jo.

2. Ir wisi tarney Karalaus kurie buwo bromoy Karalaus, łękies ir kłoniojos Hamanuy: teyp nes prysakie apc ghi Karalus: bet Mardocheuszas nesilękie, ney kłoniojos.

3. Tare tada tarney Karalaus, kurie buwo bromoy Karalaus, Mardocheuszop: Kodel perźęgi prysakimą Karalaus.

4. Nusidawe tada kad tey kałbejo jog nog dienos iki dieney, ó ans nekłause ju: tada pasakie tey Hamanuy, idant dabotus, jeygu apsistos źodziey Mardocheusza, pasakie nes jems, sawe sant Żydu.

5. Kad iszwido Haman jog Mardocheuszas nesiłękie, ney kłoniojos jamuy, tada prypiłdytas buwo Haman narsu.

6. Bet paniekino akise sawo, pakiałt rąką and paties Mardocheusza, (pasakie nes jam ape gimine Mardocheusza,) bet jeszkojo Haman iźgayszyt wisus Żydus, kurie buwo wisoy Karalistey Ahasuerusa, i p a c i e y giminę Mardocheusza.

7. Pirmame Menasiy (tas ira Menuo Nisan) antrose liekose metose Karalaus Ahasuerusa, mete Purą, ta tey ira, burtą, po weydu Hamano, nog dienos iki dieney, ir nog Menasio i k i M e n a s i u y, iki antramuy liekamuy Menasiuy, tas ira Menuo Adar.

8. Tare nes Haman Karalausp Ahasuerusop, Ira gimine iźbarstyta ir perdalita terp źmoniu, wisose źiamesa Karalistes tawo: ó prowos jos kitoniszkos, nog p r o w u wisu giminiu: Karalaus teypag prowu nedaro: nedera tada Karaluy pałayst ją.

9. Jeygu tada giar regis Karaluy, t'est paraszyta, iźgayszyt ją: ó atswesiu deszymty tukstanciu talentu sidabro rąkosna tu, kurie dirba tą dayktą nugabent skarbosna Karalaus.

10. Nueme tada Karalus źiedą sawo, nog rąkos sawo, ir dawe ghi Hamanuy, sunuy Hammedato Agagitey, priesztarnikuy Żydu.

11. Ir tare Karalus Hamanop: Sidabras tas t'est tau dotas: źmones teypag tos, daryt su jomis, pagal to kas ira giar akise tawo.

12. Atwadynti tada ira rasztynikey Karalaus, pirmame Menasiy,

trecioy liekoy dienoy ano Menasia, ir paraszyta ira pagal to wisa ką liepe Haman Storastump Karalaus, ir Urednikump, kurię buwo and kiekwienos źiames, ir Kunigaykszczump kiekwienos gimines, kiekwieney źiamey pagal raszta jos, ir kiekwieney gyminey, pagal kałbos jos: raszyta buwo wardu Karalaus Ahasuerusa, ir uźpeczetyta buwo źiedu Karalaus.

13. Ó gromatos buwo iźsiustos per ranką siuntyniu wisosna źiamesna Karalaus, iźszaknit, uźmuszt, ir iźgadint wisus Źydus, nog jauno, iki senam, maźus waykus, ir moteris, wienoy dienoy, trecioy liekoy dienoy antro liekia Menasio, (tas ira Menuo Adar,) ir iźgaut naudą jū.

14. Uźsirakinimas raszta buwo, kad dota butu prowa, wisose źiamesa, atwira wisomus źmonemus, idant butu gatawos and anos dienos.

16. Iszejo siuntyniey prywesty budami źodziu Karalaus, iźdota teypag buwo prowa Piliy Susan: ó Karalus, ir Haman sedejo, ir giere, bet miestas Susan buwo nuludusiu.

PAGUL. IV.

Mardocheuszas siełoja ir raudoja apiwiłktas mayszu. 1. ir teypo atajo priesz broma Karalaus. 2. Źydey siełoja, ir szaukia wisur kame tas smarkus paraszas prymusztas buwo. 3. Esther siuncia Mardocheuszuy rubus, bet ans nenori ju pryimt. 4. Liepia dasiźynot per Hatachą, kodel teypo siełoja. 5. ką Hatachuy sako. 7. su iszraszu paraszo parodyt ghi Estherey, ir graudent ją kad eytu Karalausp, ir pryczyniotus uź Źydus. 8. Kame Ester dydzią sunkibę rądą. 11. Bet Mardocheuszas doda tokias prieźastis. 13. jog źada jam eyt Karalausp, po pasnikus Źydu ir małdey per tris dienas Susane, ką teypag pati turejo weykt, ir dwaronkos jos. 16.

KAd źynojo Mardocheuszas wis tey kas nusidawe, tada perpłesze Mardocheuszas rubus sawo, ir uźwiłko mayszą su pełeneys: ir iszejo widuru miesto, ir szaukie dydziu ir kartu bałsu.

Книга Руѳь (стр. 204—207).

KNIGA
RUTH.

Uźsirakinimas tos Knigos.

TA Kniga wadynaś Kniga Ruth, delto jog łabiausiey sakoś joy Historia jos, ipaciey, kaypo isz prieźasties pirmo nutekieima sawo uź sunu

Elimelecha, isz pahoniszkos stułpu-garbes prystojo tykrosp Wierosp, ir potam su oszwe sawo Naomi isz žiames Moabitu Bethlehemań Judos atajus, stebuklingu redu Diewo nutekiejo uź Boaza, ir teypo (norisjen buwo isz pahoniszkos plemes) stojos boba Bobos-Dawida, ó teypo motyna Wieszpaties ir Iźganitoja musu CHRISTUSA, paźadetos anos sekłes. Ta Historia pryguli redop Sudziu, ape kury sakies praszokusioy Knigoy, kuriy stojoś metu bado ir brąguma Izraeliy. Nekurie iszmano kaypo ateytu Ruth ing Bethlehem ape metus sutwerymo 2730. po Sudzia Thola, kad pirmto kialata metu prywestas buwo Izrael per Midianitus dydźiań suspaudymań, ir nedastotkań wiso, kaypo sakoś, 6. 4. Sudz.

PAGULDYMAS I.

Elimelech łaydziaś pro brągumą, isz Bethlehem źiameń Moabitu, ir mirszta tęn, I. etc. du sunu jo weda Moabitiszkias moteris, ir mirszta teypag, 4. Naomi naszle Elimelecho, iźgirdus jog lowes brągumas, łaydziaś su dwejetu aniciu sawo, Ofra ir Rutha, kielań ing Bethlehem, 6. Naomi ragina, kad abi aniti sugrysztu. 8. Ofra dodaś persikałbet, bet Ruth nieku badu nenori apłayst Naomi, 14. ateyna teypag abi Bethlehemań, 19.

ANose dienose, kad sudyjo Sudziey, tada stojos, jog buwo badas źiamey: togdel łaydes źmogus isz Bethlehem Judos, wieszaut kaypo ateywis łaukose Moabo, patsjen, ir mote jo, ir du sunu jo.

2. Ó wardas ano źmogaus buwo Elimelech, ó wardas moteries jo, Naomi, wardas wel dwejeto sunu jo, Machlon ir Chiljon; Efratitey, isz Bethlehem Judos: ir atajo anisjen łaukosna Moabo, ir atliko tęn.

3. Ir numire Elimelech, wiras Naomi: bet ana atliko su dwejetu sunu sawo.

4. Kurie eme sau Moabitiszkias moteris, wardas wienos buwo, Ofra, ó wardas kitos Ruth: ir atliko anisjen tęn ape deszymti metu.

5. Ir anie du, Machlon ir Chiljon, numire teypag: teypo atliko ana źmona, po dwejetuy sunu sawo, ir po wiruy sawo.

6. Kiełes tada su anitomis sawo, ir sugryźo isz łauku Moabo, girdeio nes źiamey Moabo, jog atląkie WIESZPATS źmones sawo, dodams jems donos.

7. Togdel iszejo isz anos wietos kame buwo; ir dwi aniti jos su ja: ó kad ejo kielu, sugryszt źiameń Judos.

8. Jog tare Naomi dwejetuy aniciu sawo, Eykit, sugryszkit, kiekwiena namosna motynos sawo: tedaro jums WIESZPATS małone, kaypo daret numirusiems, ir mań.

9. Tedoda jums WIESZPATS, kad atrastumite atylsi, kiekwiena namosa wira sawo: ó kad ana pabuciawo jas, tada pakiełe anos bałsą sawo, ir werkie:

10. Ir tare anosjen jey: Tykrey śugryszyme su tawim źmoniump tawo.

11. Bet Naomi tare, sugryszkit, dukteris mano, kodel eytumite su manim: turugu dar sunus kune mano, kad butu jumus wireys?

12. Sugryszkit, dukteris mano, eykit, sena nes esmi turet wirą: Norisjen ir tarycia, Turu paduksi, norisjen ir szoy naktiy turecia wirą, ir łabey pagimdycia sunus.

13. Łauktumitegu to net uźaugtu anisjen, dotumitesgu del ju uźsituret, kad neimtumite wira? Ne, dukteris mano, toli mi tey ira karciaus, nekayp jumus, bet rąka WIESZPATIES iszejo priesz mane.

14. Pakiełe tada anosjen bałsą sawo, ir werkie wel: ó Ofra, pabuciawo oszwę sawo, bet Ruth turejoś jos.

15. Togdel tare ana, Sztey, szwogre tawo sugryźo źmoniump sawo, ir diewump sawo: ir tujen sugryszk paskuy szwogries tawo.

16. Bet Ruth tare, Nepulk mi priesz, kad apłayscia tawe, kad sugryszcia nog paskuy tawęs: kur nes eysi, aszjen teypag eysiu, ir kur nakwosi, aszjen nakwosiu, źmones tawo, ira źmones mano, ir Diewas tawo, ira Diewas mano.

17. Kame mirsi, aszjen mirsiu, ir tęn busiu pakasta: teypo mi tepadaro WIESZPATS, ir teypo teprideda top: jeygu smertis tykt nepadarys skiraus terp manęs ir terp tawęs.

18. Ó kad ana iszwido jog styprey nukrowe eyt su ja, tada lowes josp kałbet.

19. Teypo ejo abi, net atajo ing Beth-lehem: ir stojos, kad iejo ing Beth-lehem, jog pasijudyno del ju wisas miestas, ir kałbejo, Tagu ira Naomi?

20. Bet ana tare jump, Neźadynkite manęs, Naomi, źadynkit mane, Mara, uźdawe mi nes Wisogalis dydi kartumą.

21. Łaydziaus piłna, bet tuszcza sugrąźyno mane WIESZPATS: kodel wadyntumite mane, Naomi, ó WIESZPATS ludyja priesz mane, ir padare mi pikt wisogalis.

22. Teypo sugryźo Naomi, ir Ruth, Moabite, anita jos, su ja, kuriy sugryźo isz łauku Moabo: ir atajo anosjen ing Beth-lehem, and pradzios mieźu-pjuties.

PAGUL. II.

Ruth, iszejus łasit warpu łaukie, ateyna tiesiogiey and łauka Boaza, gientes nebaszczyko wira sawo, 1. etc. Kursey sutynka ją łabey patiesz-ney, ir del jos doda łoskawąghi isakimą tarnams, 8. Ruth parejus na-moń rodzia ir sako Naomey pałaymę sawo, 18. kuriy uż tey dekawoja Diewuy, ir liepia Ruthey atlikt and ano łauka, 20.

Ó Naomi turejo gięti wira sawo, żmogu, galintingąghi łobiy, isz gimines Elimelecho; ó wardas jo buwo (1) Boaz.

2, Ó Ruth, Moabite, tare Naomesp, Teymi meldziu łaukań, ir terę-ku isz warpu, paskuy to, kuro akise rasiu małonę: ó ana tare jey, Eyk, dukte mano.

3. Nuejo tada ana, ir atajo, ir łase and łauka, paskuy pjoweju: ir tropijos jey priepolu, stukas łauka Boazo, kursey buwo isz gimines Elimelecho.

4. Ó sztey, Boaz atajo isz Beth-lehem, ir tare pjowejams, WIESZ-PATS t'est su jumis: ó anisjen tare jam, WIESZPATS teszławina tau.

5. Potam tare Boaz waykuy sawo, kursey buwo użstatytas and pjoweju: Kieno ira ta jauna-dukte.

6. O ans waykas, kursey buwo użstatytas and pjoweju, atsakie, ir tare: Moabitiszkie tey ira jauna-dukte kuriy sugryżo su Naomi, isz łauku Moabo.

7. Ir tare, Tełasau meldziu, ir ręku warpus pas pedus, paskuy pjoweju: atajo tada bowijos nog ryta, iki szołey, ó namie atlikima jos ira maż.

8. Tare tada Boaz Ruthosp, Negirdygu dukte mano? n'eyk łasit and kito łauka, n'eysi teypag isz cia: bet turesis cia mergu mano.

9. Akis tawo bus and to łauka, kury pjaus, ir waykszczosi paskuy ju, neprysakiaugu waykams, kad nekrutyntu tawęs? kad trokszsi, tada eyk sudump, ir giark isz to ką sems waykey.

10. Połe tada ana and weyda sawo, ir pasikłoniojo iki żiamey: ir tare jop, Kodel atradau małone akise tawo, jog pażysty mane, noris-jen esmi praszalniete?

11. Ó Boaz atsakie, ir tare jey, Pamisakita ira gierey, wis tey ką padarey oszwey tawo, po smertiy wira tawo, ir apłaydey tewą tawo, ir motyną tawo, ir żiamę użgimima tawo, ó ateiey żmoniump, kuru pirmto nepażyney.

1) Mat. 1. 5.

12. Teuźmoka tau WIESZPATS darbą tawo, ir t'est tobuła ałga tawo, nog WIESZPATIES Diewa Izraelaus, po kuro sparnus atejey imt nusibegimą.

13. Ó ana tare, Terądu małonę akise tawo, Wieszpatie mano, kadąghi patieszyjey mane, ir kadągi kałbejey pagal szyrdies tarnaytes tawo: norisjen n'esmi, kaypo wiena tarnayciu tawo.

14. Ó kad buwo metas walgimo, tare jey Boaz, Pryeyk sza, ir walgik isz donos, ir daźyk kąsni tawo uksuse: atsedo tada ana po szaliy pjoweju, ó ansjen padawe jey sprogintu jewu, ir walgie ana, ir pasoto ir uźturejo.

15. Ó kad atsikiełe łasit, tada prysakie Boaz waykamus sawo, kałbańt, Teręka teypag terp pedu, ó negiedynkite jos.

16. Ir łabey teypag karteys pałayskit jey isz sauju, ir palikit, kad tey parynktu, ir nebarkit jos.

17. Teypo łase and ano łauka, iki wakaruy: ir iszkułe tey-ką surynko, ó buwo to aplink Efą mieźu.

18. Ir paeme tey, ir atajo miestań, ó oszwe jos regiejo tey ką surynko: iszeme teypag, ir dawe jey tey ką uźturejo isz pasotyma sawo.

19. Tare tada jey oszwe jos, Kame rynkey sządien, ir kame dyrbey? paszławintas t'est tas, kursey paźyno tawe: ó ana sakie oszwey sawo kampi dirbo, ir tare: Wardas ano źmogaus kurampi dirbau sządien, ira Boaz.

20. Tare tada Naomi anitosp sawo, Paszławintas t'est WIESZPACIUY, kursey neuźmirszo gieradeistes sawo, and giwuju, ir and numirusiu: Priegtam tare jey Naomi, Źmogus tas ira gięciu musu, wienu ira isz wadotoju musu.

21. Ó Ruth, Moabite, tare: Priegtam, delto jog tare manęspi Turesies wayku, kuros turu, net Pabaygs wisą pjuti, kurą turu.

22. Ó Naomi tare Ruthosp anitosp sawo: Giar tey ira dukte mano, jog iszeysi su mergomis jo, kad nepułtu kas priesz tawe and kito łauka.

23. Teypo turejos mergu Boaz, łasit, net pasibaygie mieźu-pjutis, r kwieciu-pjutis: ir atliko oszweyp sawo.

PAGUL. III.

And rodos Naomi, 1. etc. Eyna Ruth and taka Boazo, ir atsiguła pas kojas jo, 6. kursey pabudęs, sutynka ją prieteliszkey, ir prypaźysta pjową wadotojo, 8. bet jog buwo kits artesniu, uź ghi, nori pirm kałbet su jo, 12. persiuncia Ruthą ryto-metu ąksty namoń su giera dowana, 14.

Ó Naomi, oszwe jos, tare jey: Dukte mano, neieszkociagu tau atylsies kad gierey westus tau?

2. Dabargi tada, n'estgu Boaz, su kuro mergomis buwey, isz musu giętistes? Sztey, wetis szoy naktiy mieźus and kulamos-asłos.

3. Nusimazgok tada, ir pasitepk, ir apwilk rubus tawo, ir eyk and kulamos-asłos: bet nedok pasiźyńt anamuy źmoguy, net pabaygs walgit ir giart.

4. Ir stosis, kad atsigułs, jog dabosies anos wietos kur atsigułs, ieyk tada, ir adbłoszk dągą-koju jo, ir atsigułk: ó pasakis tau ką weyksi.

5. Ó ana tare josp: Wis tey ką mi kałbesi, padarysiu.

6. Teypo nuejo ana, anoń kulamoń-asłoń, ir padare pagal to wisa, ką prysakie jey oszwe jos.

7. Ó kad Boaz pawalgie ir pagiere, ir buwo linxma szyrdys jo, tada atajo adgult and paties gała kopos-jewu: potam iejo ana tyłomis ir atbłoszkie dągsty-koju jo, ir atsigułe.

8. Ir stojos puse naktiy: jog ans źmogus iźsigądo, ir szczupojo aplink sawęs: ó sztey, moteriszkie gułejo pas dągsty-koju jo.

9. Ir tare ansjen, Kasjen esi? ó ana tare, Ruth esmi, tarnayte tawo: isztiesk tada pałą tawo and tarnaytes tawo, wadotoju nes esi.

10. Ó ansjen tare, Paszławinta buk WIESZPACIUY, dukte mano, tą paskutinę gieradeistę tawo gierasne padarey nekayp pirmą, kadągi nenuejey paskuy kokio jaunikaycio, norisjen ubago, norisjen bagoto.

11. Ó dabar, dukte mano, nesibijok, wis tey ką kałbejey, padarysiu tau, źyno nes wisas miestas źmoniu mano, jog esi cnatliwa źmona.

12. Nugi tada, tiesa tey ira, jog esmi wadotoju: bet dar ira wadotojas, artesnis uź mane.

13. Perbuk tą nakti, potamąksty stosis, jeygu wados tawe, gierey, tewadoja, bet jeygu nenori wadot tawęs, tada aszjen wadosiu tawe, teypo tykrey kaypo gija WIESZPATS: atsigułk tada iki ryto-metuy.

14. Teypo atsigułe pas dągsty-koju jo iki ryto-metuy, ir kiełes pirm nekayp gałejo paźynt wiens kitą: tare nes ansjen, Teneźyno, jog atajo moteriszkie and kulamos-asłos.

15. Priegtam tare ansjen, Padok tą nometą kursey ira and tawęs, ir turek ghi, ó ana turejo ghi: ó ansjen pamierawo szeszas mieras mieźu, ir uźdejo jas and jos, potam patsjen nuejo miestań.

16. Ó ana atajo oszwesp sawo, kuriy tare, Kasjen esi, dukte mano? ó ana sakie jey wis tey ką padare jey ans źmogus.

17. Tare teypag: Tas szeszas mieras mieźu dawe mi: tare nes manęsp, N'eyk tuszczomis oszwesp tawo.

18. Tare tada ana, Tyłek dukte mano, net żynosi, kaypo puls dayktas: żmogus nes ans neiłses, net pabaygs sządien tą dayktą.

PAGUL. IIII.

Boaz bilineja su kitu gięciu, kursey artesniu buwo uż ghi, norygu używot prowos sawo wadawima, ir west Ruthą, aba ne, 1. etc. Kad ansjen jo węgie, ir prowos sawo nustojo, Boaz ima sudzias ir żmones uż swiedkus, ir su życzyghimu-pałaymes wisu aplink stowinciu, weda Ruthą uż moteri, 6. kuriy pagimdzia jamuy Obedą, Dedę Dowido, 13. Gimines-registras nog Perezo iki Dowiduy. 18.

Ó Boaz nuejo bromosp, ir atsisedo tęn: ó sztey, ans wadotojas, ape kury kałbejo Boaz, ejo pro szali: tare tada ansjen, Prałąk sza seskis cia, tujen, toks ir toks, ó ansjen prałąkie, ir sedos.

2. Ir eme ansjen deszymti wiru isz Wirausiu ano Miesta, ir tare, Atseskit cia, ó anisjen atsedo.

3. Tare tada ansjen anop wadotojop, Stuką żiames, kursey buwo brola musu Elimelecho, pardawe Naomi, kuriy sugryżo isz żiames Moabitu.

4. Ir tarau, Apireyszkisiu tey po ausimi tawo, kałbant, Pirk ghi po akimis giwętoju, ir po akimis Wirausiu żmoniu mano, jeygu ghi wadosi, tada wadok, ó jeygu newadosi jo, pamisakik tey kad żynocia, nera nes nieko priesz tawe, kursey wadotu ghi, ir mane paskuy tawęs: tare tada ansjen, Aszjen wadosi ghi.

5. Bet Boaz tare, Kuroy dienoy pirksi żiame isz rąkos Naomi, pirksi teypag ghi nog Ruthos, Moabites, moteries numirusio, prykialt wardą numirusio and tewaynistes jo.

6. Tare tada ans wadotojas, Negałesiu to wadot del sawęs, kad nepagadyncia teywaynistes mano: wadok sau wadawimą mano, aszjen nes negałesiu wadot.

7. (1) O buwo tey paprotis isz seno Israeliy, prieg wadawimuy, ir maynuy, pastyprynt wisą dayktą, Nuawe żmogus czeweryką sawo, ir dawe ghi artymamuy sawo: ó tey buwo and ludyghima Izraeliy.

8. Tare tada ans Wadotojas Boazop, Pirk ghi sau: ir nuawe czeweriką sawo.

---

1) Deut. 25, 7.

9. Tare tada Boaz Wirausiump, ir wisump źmoniump, Swiedkeys este sziądien, jog pirkau wis tey kas buwo Elimelecho, ir wis tey kas buwo Chiliona ir Machlona, isz rąkos Naomi:

10. Priegtam igijau sau teypag Ruthą, Moabite, Moteri Machlona, uź moteri, kad prykielcia wardą numirusio and teywaynistes jo, kad nebutu iźszaknitas Wardas numirusio isz brolu jo, ir isz bromos wietos jo: swiedkeys este sziądien.

11. Ó wisos anos źmones, kuros buwo bromoy ir Wiriausiey: tare, Swiedkeys esme: Tepadaro WIESZPATS tą źmoną, kuriy ateyna namosna tawo, kaypo (1) Rachelą, ir kaypo Leą, kurie abi pabudawo jo namus Izraelaus: ir apsiwaykszczok budrey Efratoy, ir słownu daryk wardą tawo Bethleheme.

12. Ir t'est namey tawo kaypo namey (2) Perezo (kury pagimde Thamar Judey) isz tos sekłes, kurą dos tau WIESZPATS isz tos jaunos-źmonos.

13. Teypo eme Boaz Ruthą, ó ana tapo jamuy moterymi, ir iejo ansjen joń: Ir dawe jey WIESZPATS jog tapo nieszcza, ir pagimde sunu.

14. Tare tada moteris Naomesp, Pagarbintas t'est WIESZPATS kursey nopłayde dot tau sządien wadotojo: ir t'est słownu wardas jo Izraeliy.

15. Bus tau adgayminimu duszos, ir kad paremtu senatwę tawo, anita nes tawo, kuriy mili tawe, pagimde jam; kuriy gieresne tau ira nekayp septini suney.

16. Ir eme Naomi aną wayką, ir uźdejo ghi and priegłaupscia sawo, ir buwo nenka jo.

17. Ó susiedkos dawe jam wardą, kałbańt, Naomey, gime sunus, ir pramino ana wardą jo Obed, ó tas ira tewu Isaies Dowido tewa.

18. Ó tos ira gimines Perezo, (3) Perez pagimde Hezroną.

19. Ó Hezron pagimde Ramą, ó Ram pagimde Amminadabą.

20. Ó Amminadab pagimde Nahessoną, ó Nahesson pagimde Salmoną.

21. Ó Salmon pagimde Boazą, ó Boaz pagimde Obedą.

22. Ó Obed pagimde Isai, ó Isai pagimde Dowidą.

Gałas Knigos RUTH.

---

1) Gen. 30. 24. 25 ir 35, 17. 18. ir 29, 32 etc.

2) Gen. 38. 29. 1 Kray. 2. 4. Mat. 1. 3.

3) 1 Kray. 2. 5. Mat. 1. 3.

Псаломъ 40 (стр. 416).

PSOL. XL.

1. Dowana paduksies Diewiep. 6, kłauźadz gieresne ira nekayp afiera. 13. Dowido słoga daro, o(g) karsztey meldzias.

Psolmas Dowido: Wirausiamuy-giedotojuy.

2. Łaukiau iłgey and WIESZpaties: ó pasiłękie manęsp, ir kłause szauksmą mano.

3. Isztraukie mane isz huźącios dobes, isz kłumpącio luna, ó paśtate kojas mano and ołes, źęgsnius mano pastypryno.

4. Ir dawe nasrosna mano naują giesmę, garbes-giesmę Diewa musu: daugiel regies ją, ó bijosis, ir duksesis WIESZpatiep.

5. Tykrey łaymingas ira tas źmogus, kursey daro paduksia sawo WIESZpaty, ó nedayros and puyku, ir and tu kurie gryszta mełop.

6. T. .

---

3. Жмудскій переводъ польскаго Житія Іисуса Христа (1522 года), изданный, вѣроятно, въ 18-мъ вѣкѣ.

Рѣдкая эта книга, подаренная намъ кс. Радукинасомъ въ Удріѣ, озаглавлена. «Żiwatas Pona ir Diewa musu, Jezusa Christusa, tay ira kielas iszganima, kuriu Ponas Iszganitoies Atpirktojes musu Jezusas Chrystusas. . . . .

Для образца прилагаемъ духовные стихи: Pabudka. Ant werkſma pry Graba Jezusa Pona, печатанныхъ на стр. 333—336.

PABUDKA.

Ant werkſma pry Graba JEZUSA PONA.

Werkiet Aniołay, werkiet Dwaſes ſzwętas,
Linkſmibes juſu śiędien ir atimtas;

Werkiet pry ſmerte, werkiet pry pagraba,
Karȃlu juſu, idieje i Graba.
Werk yr tu linkſmas Dangiſzkaſis Dwaras,
Dienojy ſmutku, yſzleyski aſzaras.
Werkiet pry Graba, kuremy padietas,
Nu amźiu Diewa, kurs buwa żadietas.
Werk yr tu Mienu, werk yr Sawle świeſi,
Zwayzdie świeſiby ſawa ćion użlieſi.
Werkiet ſpinduley yſz Dangaws awkśćiawſe
Juſu użgieſa, ſwieſibe Pyrmiawſe.
Werkiet debeſis, werk oray litotas,
Wietojy raſos jums aſzaras duotas;
Werkiet Perkunay, yr Dangaws galibes,
Pry Graba Pona, Diewa yſz awkſztibes.
Werkiete wiejey, yr Dangyſskiy Biegay,
Werkiete litus, kruſzas, ſzaltey, ſniegay.
Werkiet kłodamyis ant tuwmis kałnumis:
Cionay guł Graby, kurſay rieda jumis.
Werkiet Inſułas, werkiete yr skałas,
Werkiete Mares, nes yr jums reykałas,
Numyre Ponas, kurs jus fundawoje
Cion guley taſay, kurs jus użkawoje.
Werk Weloriba, werkiete źuweles,
Werkiet Syrenas, werkiete kiyrmeles,
Werkiet wąndenie wyſus ſutwierymas,
Numyre Ponas juſu apginymas.
Werkiete upis, twanay nemieruty,
Yr jums ſzałtyney reyks aſzaras duty;
Numyre Ponas wyſu ſutwertojes,
Sięndiena werksmas ſutwierymuy ſtojes.
Werkiet pakalnes werkiet, kałnay dydy
Werkiete muray tus ſmutkus yſzwidy:
Myre tas Ponas, kurs jumis ſutwiere,
Yr kraſzta Mares wąndenis użwiere.

Werk yr tu kałnay ſzwętas, pagarbintas,
Jezuſa Pona krawju aplayſtitas
Dieł muſu ąnſay kada prakaytawa,
Nuſtoje ſiłos yr ſweykatas ſawa.
Werk yr tu Grabay ułojy yſzkałtas,
Kuri neśioj tas Ponas nekałtas,
Werk teypag ſmerte Jezuſa milawſe,
Pona ant Ponu yr Diewa tykriawſe.
Werkiet puſtines yr Cedray puykiawſy.
Yr jus ćion medziey werkiet artymiawſy,
Werkiete, kurio uksmie paguldiete
Kuna, yr Diewa Dwaſy użdęngiete.
Werkiete pawkſztey, werkiet yr pawkſzteley,
Werkiete medys zwieris yr zwiereley,
Werkiete wyſas ſutwierymas Pona,
Kurſay ant kriziaws dawe parwert szona.
Numyre dabar uż wyſus kięntieje,
Krawjes ſzwęćiawſis wyſas yſztekieje.
Guł Graby śytay padietas nebgiwas
Uż ſutwieryma! Ach, kokſay ćion diwas!
Werk yr tu żmogaw, kurſay razumneſnis
Uż ſutwieryma yr yſzmintingieſnis,
Neſang razuma turi Aniolyſzka,
Regi małony ant ſawęs Diewyſzka.
Padiek ćion werkty wyſam ſutwierymuy,
Kuryi ira ligus tawa prygymymuy:
Tas Ponas śytay yr tawi ſutwiere,
Dowenas gawſes dieł tawęs yſzbiere.
Teguł atſtoſey ſwietyſzka pakuſa
Nug tawys, regint ſopulus Jezuſa.
Teguł neduſey Kunuy tos ſwawales,
Pyktibiu złaſtys yr biawribiems wales.
Neſang Jezuſa kuna ſweyka niera,
Krawjuſy płuſta dieł tawęs bemiera

Nedukies ćiertuy pats ant prapulyma,
Sytay Jezuſas dud taw yſzganima.
Nes Yſzganitos dieł tawęs kiętieje,
Ziwata ſawa uż tawi padieje,
Kada yſz maces ćierta yſzwadawa,
Daridams Danguy uczeſniku ſawa.
Tad imkies ſzwęta Petra giwenyma,
Weyziek kayp werkie po użſyginyma.
Mokikies werkty kaypo Magdalena,
Ne kaypo werkiey zdrodliwe Syrena.
Ale ſu tykru gayleſiu werkdamas,
Kaltyby ſawa ćion yſzpażindamas.
Imk ant uwogas, jog tay złaſtys tawa,
Jezus milawſis ſmerti ćionay gawa:
Uz tawa griekus ir nukriżiawotas,
Pry ſtułpa płaktas muſztas yr miniotas
Tu iem karuna erſzkiećiu użdiejey,
Kada nećiſtas mysles użturiejey.
Słuſznus taw dayktas śiędien werkt śyrdingay,
Regi jog Diewas kiętieje meylingay,
Werkty reykałas karſztoms aſzaromis,
Kad galietumi łabay yr gawſiomis.
Lyiki yſz akiu ſzaltyni dydżiawſi,
Teyp parbłagoſi Jezusa milawſi
O jey trudnaſtys śyrdiejy użeyta,
Darik pakuta, yr gailesi graita.
Atſyduk Pannay Mariey ſzwęćiawſey
Po krizium ſmutnay yr ſopulingiawſey,
Ana dus akims aſzaru lieima,
Uż griekus tawa tykra gaylieima.
O teyp apwerkiys Jezuſa myruſi
Dieł atpyrkiyma tawa atejuſi,
Apwerk yr griekus ſawa giwenyma,
Duſey taw Dangu yr giera myryma.

4 Симонъ Довконтъ и Матвѣй Волончевскій.

На русскомъ языкѣ первый опытъ разсмотрѣнія жмудскихъ книгъ вышелъ въ 1865 году, въ замѣткѣ В. К—а: «Нѣсколько словъ о жмудскихъ народныхъ книгахъ.[1]» Въ этой статьѣ, составленной на основаніи матеріала, заимствованнаго изъ дѣлъ цензурнаго комитета, разсматриваются жмудско-литовскія книги весьма односторонно вслѣдствіе чего составитель ея пришелъ къ слѣдующимъ отрицательнымъ выводамъ: «Предоставляя читателямъ этотъ первый на русскомъ языкѣ, опытъ разсмотрѣнія жмудскихъ народныхъ книгъ, мы заранѣе сознаемся въ его неполномъ и другихъ недостаткахъ, полагаемъ, однако, что приведенныхъ выписокъ совершенно достаточно, чтобы составить понятіе о качествѣ той грамотности, о духѣ и направленію тѣхъ *религіозныхъ* книгъ, которыя сочиняются для литовскаго народа духовными его пастырями. Книги эти, составленныя съ предвзятыми идеями латинскими ксендзами и частію свѣтскими лицами польскаго происхожденія исполнены клеветы, ханжества, ненависти и нетерпимости ко всему неримско-католическому, именуются *священными*, *религіозными*, и вся эта накипь средневѣковаго изувѣрства, ad majorem Dei gloriam, внѣдряется въ народъ; вотъ надъ чѣмъ въ продолженіе столѣтій работало на Жмуди латинское духовенство, и отдадимъ ему должную справедливость, достигло желаемыхъ результатовъ: народъ теснёнъ, суевѣренъ и фанастиченъ, какъ Испанцы. И *вотъ* народная литература!»[2])

Лицо, пишущее приведенныя строки, завѣдомо не зналъ по литовски, а строилъ свои выводы на переводѣ статей и отдѣльныхъ фразъ, представленныхъ ему г. П.—. Но спрашивается, задался ли онъ задачею, заниматься всестороннимъ разсмотрѣніемъ литовской письменности? По видимому нѣтъ. Ниже представлен-

---

1) Срв. Сборникъ статей, разъясняющихъ польское дѣло по отношенію къ западной Россіи, изд. С. Шолковичемъ. Вильна. 1887, II. с. 405—423.

2) l. c. стр. 423.

ныя нами выписки доказываютъ другое и потверждаютъ то мнѣніе, что по матеріаламъ такого рода, какъ выше указано, судить о народѣ литовскомъ и его письменности едва ли возможно. — Тотъ-же М. Волончевскій, изъ сочиненія котораго приводятся нѣкоторыя фразы клерикально-католическаго характера, изъ книгъ, какъ нужно прибавить католическаго *епископа*, впослѣдствіи одобрилъ сочиненія, печатанныя русскимъ шрифтомъ и за это подвергся непопулярности своихъ земляковъ. Кромѣ того, въ 1863 году, М. Волончевскій издалъ посланіе къ своему паству, въ которомъ онъ Литовцевъ приглашаетъ послѣ польской смуты каяться въ своихъ заблужденіяхъ, дабы Господь милосердный воззрѣлъ бы на грѣшное созданіе свое и успокоилъ въ краѣ смятеніе. Листъ этотъ теперь рѣдко встрѣчается и оттого нами здѣсь перепечатается.

МАТВѢЙ КАЗИМІРЪ

ВОЛОНЧЕВСКІЙ,

Божіею и Апостольскаго Престола милостію Епископъ Самогитскій

Паству свою любезно привѣтствуетъ.

Въ началѣ смятенія въ нашемъ краѣ, посылая къ вамъ посланіе, приглашалъ я васъ къ раскаянію и исправленію грѣшной жизни, дабы Господь Богъ, разгнѣванный на насъ творенія своя, безпредѣльно не хотѣлъ испытывать. Вы дѣтки мои, внявъ отцовскому гласу, молитесь и вздыхаете, ожидая помилованія и водворенія мира, и хорошо дѣлаете; ибо всякія приключеніи на земномъ поприщѣ по волѣ Господа Бога случаются. Войною и смятеніями Его всемогущая десница

MOTIEJUS KAZIMIERAS

WOŁONCZEWSKIS,

Isz Diewa ir Apasztaliszka Sosta Milestos Wiskupas Zemajcziu

Aweles sawa mejlingaj swejkin.

Pradźioj sumiszima musa szalij siuncziau pas jumis grometa, szaukdamas wisus ant pakutos ir patajsima grieszna giwenima, kad Wieszpats Diewas ant żmonelu sawa uźrustes be gała ne norietu datirti. Jus, wajkaj mana, tewiszka balsa pakłausen meldetes ir dusaujet, łaukdami susimileima ir istejgima pakajaus ir geraj daret; nesgi wisokie atsitikimaj ant szio swieta isz Wieszpates Diewa dalejdima paejna. Wajnas ir sumiszimus Jo deszine wisagalinga mandrej surieda. Isztar żodi ir pasijudin

премудро управляетъ. Промолвитъ слово и земля содрогаетъ; повелить вѣтрамъ и водамъ чтобы умолкли и мгновенно является милая тишина. Потому то и вторично, обращаясь къ вамъ съ посланіемъ, опять отъ раскаянія и призыва къ молитвѣ рѣчь мою начинаю. Ежедневныя бѣды и хлопоты, горестный плачъ и глубокіе стоны ясно показываютъ намъ, что Господь Богъ еще на край нашъ гнѣвается и сердится, и, не возвращая вождѣленнаго для насъ мира, жаждетъ болѣе къ себѣ насъ приблизить. За симъ, дѣтушки мои милые, овечки мои любезныя, не ожесточайте сердецъ вашихъ, а напротивъ будучи тяжело угнетенны бѣдствіями, не щадите молитвъ и раскаянія. Во первыхъ молитесь, дабы Богъ кровопролитію положилъ конецъ; дабы смятеніе, которое столь больно насъ удручило, поспѣшнѣйше прекратилъ, дабы въ сердца всѣхъ вложилъ любовь взаимную. Молитесь также за ЕГО ВЕЛИЧЕСТВО ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА АЛЕКСАНДРА II, нашего законнаго МОНАРХА и САМОДЕРЖЦА обширныхъ земель, дабы Господь Богъ вспомоществовалъ Ему небесною своею благодатью, и, обогативъ ЕГО душу всякими доблестями, руководилъ ЕГО на пути добродѣтели и любви

žiame, liep wejams ir wandenims nutilti ir tuojaus tammpa ramiausis wisur tikumas. Deltogi ir antra karta atsiliepdams szendien pri jusu, wielej nu pakutos ir małdawima kałba mana pradiesiu. Kasdienines bedos ir wargaj graudus werksmas ir giłus wisur dusawimas roda mums ajszkej, jogej Wieszpats Diewas dar ant szales musu tebezustauna ir piksta ir negranžindams łaukta pakajaus nor da łabiau sawiep mumis patraukti. Tajgi wakaj mana milausi, aweles mana małoniauses, szirdžiu sawa ne norieket szendien užkietint, ir bedomis sunkej prisliegti małdu ir pakutos nesigajleket. Melsketes wisupirma kad praleimuj krauja gała padietu, kad sumiszima swieta, kurs tajp skaudžej wisus datire, ku wejkiausej nustabditu, kad SZWIESIAUSIAM CIECORIUJ ALEKSANDRAJ II, tikrajam musu MONARKAJ, apszcziu žiamiu waldimieruj, wisad su dangiszka łoska sawa pributu ir wisokiomis cnatomis dusze Jo apriedes westu aną kialu doribes ir małones del padonuju, kurius waldžėj Jo paskire: Melsketes už wisus stonus Ciecoristes, už Ministrus, Gubernatorius ir kitus Karejwiszkus ir szejp jau wirszinikus, idant milesta Diewa pripilditi ir apszwiesti wale Wieszpates umaj wisumet pilditu ir isz kiala

ко благу подданныхъ, коихъ поручилъ ЕГО власти. Молитесь за всѣ сословія Имперіи, за министровъ, губернаторовъ и другихъ военныхъ и гражданскихъ чиновъ, дабы всѣ они, милостію Божіею озаренные и одушевленные, волю Господа усердно и повсемѣстно исполняли и съ пути доблести не сходили. Молитесь и вздыхайте, кайтесь въ своихъ заблужденіяхъ, и навѣрно, Господь милосердный, воззритъ, на грѣшное созданіе свое и успокоитъ въ краѣ нашемъ смятеніе. Мы усердно жаждемъ и вздыхаемъ къ водворенію мира и готовы на все, лишь бы спокойствіе возстановилось; не менѣе насъ жаждетъ тишины и Высшее Правительство, и главные начальники. Всякія предпринимаютъ они мѣры, издаютъ разныя постановленія, караютъ виновныхъ въ мятежѣ, чтобы обуздать возстающихъ противу законной власти. Вотъ и теперь сдѣлано объявленіе отъ главнаго начальника края, чтобы всѣ удалившіеся въ мятежъ возвратились съ раскаяніемъ во свояси. Потому, желая спасти тѣхъ, которыхъ можно еще спасать, внушаю вамъ, дѣти мои, смиреніе передъ Правительствомъ и приказываю не слушаться тѣхъ, кои вводятъ васъ въ заблужденіе, обѣщая заграничную помощь: такъ какъ

doribes nekad ne klistu. Melsketcs ir dusauket, pakuta už nusidieimus sawa dariket, o užtikra Wieszpats miełaszirdingas dažwelgs ant grieszna sutwierima ir szalij musu nuramdis sumajszti. Mes gejdžiam ir troksztam wisu szirdžiu pakajaus ir wiskau gatawi pakelti, bile tiktaj aną igitumem; ne mažiau geidź jo ir aukszta Wireśnibe ir didijej musu wirszinikaj. Jemas wisokiu spasabu, iszduod iwajrius pastanawiimus, dar ir koroj nukałtusius par sumiszima, bi tik sweteli sujudusi priesz tikraie wiresnibe numalditu. Szit ir dabar Kares Wilniaus Gubernatorius užsake linkiedamas, kad wisi pri sukiłusiu prikluwen su gajlesiu namosna grinžtu. Noriedamas tada gelbieti tus, kurius da gał gelbieti, sakau szendien wisims, wajkaj mana, kad duotumet pakaju priesz wiresnibe ristes, kad neklausitumet ikalbinieimu tu, kurie jums prižaśd pamacze sweczіu szales; nesgi jau dabar lengwa parmanit, jogej ta jusu neiszmintinga wiltis ne iszsipildis, ir jejgu wejkiéj ne nurimste. Tajgi atsiduoket wisiszkaj ant milestos ir miełaszirdistes Aukszcziausios musu kraszte wiresnibes, kuriaj SZWIESIAUSIS CIECORIUS pawede mace dowenoti wisims, kurie pameten ginkłus, parodis tikra gajlesi ir małdaus pasigajleima.

въ настоящую пору ясно уже, что безумныя надежды эти не сбудутся и если вскорѣ не положите оружіе всѣ до одного погибнете. А потому, безусловно предайтесь на волю и помилованіе Высшаго въ нашемъ краѣ начальства, которому ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ поручилъ объявлять прощеніе всѣмъ положившимъ оружіе и чистосердечно кающимся. Паны и дворяне, въ подаваемыхъ адресахъ, изъявили уже свою покорность и просятъ о помилованіи ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА; за симъ и вы, дѣти мои, не упорствуйте долѣе и не отставайте отъ нихъ въ покорности передъ Правительствомъ, памятуя всегда, что край нашъ составляетъ одно нераздѣльное цѣлое съ Россіею подъ благотворнымъ скипетромъ АВГУСТѢЙШАГО МОНАРХА, общаго нашего БЛАГОДѢТЕЛЯ. Послѣ того можно будетъ надѣяться, что Высшее начальство, увидя въ краю водворенное спокойствіе, перестанетъ карать соучастниковъ мятежа, и воззря на заточенныхъ любимыхъ вашихъ духовныхъ наставниковъ, милосерднымъ окомъ дозволитъ имъ возвратиться къ своимъ костеламъ, а всѣмъ намъ наслаждаться по прежнему благоденствіемъ. Сіе мое посланіе прочтутъ ксендзы изъ амвона собранному въ

Ponaj ir bajoraj ant raszta jau aprejszkie sawa pakara ir prasza pasigajleima SZWIESIAUSIA CIECORIAUS; tajgi ir jus, wajkaj mana, ne norieket ilgaus priesz tikraje wiresnibe kiszioti ir nu ju liktes aprejszkime sawa pakaras, tuopradź atmindami, jogej musu szalis dara wiena neparskirta cielibe su Rossia, po gieradieiszku riedu SZWIESIAUSIA CIECORIAUS, abełna musu GIERADIEJAUS. Potam galesme turiet wilti, jogej Aukszcziause Wiresnibe, pamaczius sugranźita tarpo jusu pakaju, parstos spausti prikluwusius pri sukiłusiu, pażwełgs miełaszerdinga akia ir ant milemu jusu Kunigelu newaloj esancziu, ir dalejs pagrinszt jims pri sawa bażnicziu ir wisims pazwalis po senowej tikiej giwenti. Szitan mana grometa parskajtis Kunigaj isz Ambones żmonims nedielos dienoj bażniczion susirinkusims. Rasziau Warniunse, 1863 m. Rugsieje 6 dienoj.

Pirmaj grometa parasze Wiskupas

Motiejus Wołonczewskis.

праздничный и воскресный день народу на молебствіе. М. Ворни. 1863 года, сентября 6 дня.

Переводъ вѣренъ: секретарь

Ю. Давидовичъ.

Выше названный чешско-хорватскій ученый Лавославъ Гейтлеръ († 1885), въ своей статьѣ «Litva i Litvane»[1]) говоритъ не безъ основанія слѣдующее о состояніи просвѣщенія на Литвѣ до 1863 года: «Právě pod ruskou vládou učinila polština na Litvě největší pokřoky. Správa soudní, a školy byly polské, v blízkém Vilně polská universita, která pro vyvíjení polského ducha nesmírně mnoho učinila, *sami popové* a Rusové v Kovně, a jinde usedlí za dob před povstáním mezi sebou polštiny, div že přitažlivý polský živel nezapomněli svůj vlastní jazyk»[2]).

Не смотря на такое всесильное польское вліяніе на Литвѣ, въ лицѣ М. Волончевскаго и С. Довконта проявлялись серіозныя попытки къ широкому возсозданію самостоятельной, литовской письменности. М. Волончевскій и С. Довконтъ издали не только молитвенники, но и сборники народныхъ пѣсенъ, пословицъ и прибаутокъ. Они же, послѣ Доналейтиса, ввели въ литовскую литературу первыя свѣтскія и беллетристическія сочиненія. М. Волончевскій самъ произошелъ изъ народа, родился въ 1801 г., въ селѣ Настранахъ, Салантовскаго прихода, Тельшевскаго уѣзда, учился въ Кальваріи, Ворняхъ и Вильнѣ, въ 1829—1834 г. былъ учителемъ католической религіи въ Мозыри, Минск. губ., съ 1834—1840 служилъ въ той же должности въ Крожахъ, Ков. губ., потомъ, съ 1840 году, въ духовной академіи въ Вильнѣ и С.-Петербургѣ[2]).

1) Osvěta, (чешскій Журналъ), IV. 1874 г. стр. 477 и слѣд.

2) l. c. pag. 578.

3) См. его подробную біографію въ Katoliczesk'омъ Przeglad'ѣ за 1875 годъ. № 35 и 36, стр. 546—549 561—565.

Въ 1845 возвратился онъ изъ С.-Петербурга на родину, чтобы занимать должность ректора Ворненской семинаріи до конца 1849 года. Въ 1850 году онъ былъ посвященъ въ епископы, въ какомъ санѣ онъ умеръ въ 1875 году. Кромѣ, приведенныхъ нами (l. c. стр. XXIII и XXIV), сочиненій онъ издалъ еще слѣдующія книги:

1. Żine kajp rejk atlikti spawiedny isz wisa amżiaus. 1852.
2. Tamoſzius isz Kempis. 1852 книга, печатанная Монцевичемъ въ числѣ 5000 экземпляровъ.
3. Katekizmas Kuniga Żelwowicza (z polskiego na język litewski przełożył X. Zieniwicz), изд. въ числѣ 10,000 экз.
4. Apej brostwą błajwistes. 1858 г., печатано въ числѣ 40,000 эземпляровъ, «ale», замѣчаеть Волончевскій въ записи, сохранившейся послѣ его смерти, «rząd przedawać nie dozwolił».
5. Dawatku kninga (Brewiarżyk tercyarski) 1863 г. Два раза издано.
6. Wajku knigiełe. Написана и печатана была эта книга въ 1864 году съ картинками: «książeczka ta bardzo się dzieciom podobała».
7. Paugusiu Żmoniu knigiełe. Книга эта, написанная въ 1864 году, вышла въ Берлинѣ, въ 1868 г.
8. Giwenimaj Szwentuju: часть вторая написана въ 1866 г., издана въ 1868 году (о первой части см. Кат. Даукши l. c. pag. XXXIII, примѣч.).
9. Въ 18~~7~~[6]4 году М. Волончевскій перевелъ весь псалтырь Давидовъ и въ томъ-же году издалъ подъ заглавіемъ: Wisas Pasalmes Szwenta Dawida Karalaus.
10. Въ 1871 году, говоритъ М. Волончевскій, въ означенной записи, «psalmy wszystkie Dawida przełożyłem wierſzami, tak, ażeby lud mogł śpiewać»: риѳмованный псалтырь вышелъ въ томже году (sc. заграницею).

11. Parkratimas sążines. (извлеченіе изъ рукописи кс. Пабрежиса, извѣстнаго литовскаго ботаника, монаха Кретингенскаго монастыря) 1849.
12. Apej Brostwas su istatimaja Szw. Dominika.
13. Въ 1869 году издана народная книжка «Pałangos Juze» (sc. въ Мемелѣ).
14. Въ 1873 г. «sporządziłem katechizm żmudzki: Mokslas kataliku tikeima».

Ненапечатанными остались слѣдующіе труды:

1. Giwenimas Szw. Marios Panos, житіе Св. Дѣвы Маріи, составленное въ 1870 г.
2. Pasakoimas Antana Tretiniko (см. выписки выше на стр. 21—24).
3. Roku 1873, значится въ упомянутой записи, «napisałem Pamiętnik domowy, który drukowaniem nie będze». Любопытныя эти современныя записки написаны рукою М. Волончевскаго на польскомъ языкѣ между прочимъ о происшествіяхъ 1863 года, къ которымъ онъ относился весьма хладнокровно, трезво и разумно. По желанію покойнаго, эти записки печатаны не будутъ.
4. Въ 1873 году перевелъ М. Волончевскій съ польскаго на жмудскій языкъ книгу: «Garbinimas Szwęcziauses Szirdies Diewa musu, Jezaus Kristaus».

Для курляндскихъ католиковъ изданы были М. Волончевскимъ слѣдующія книги, написанныя конечно по латышски:

1. Starego testamenta Historya: Weʒʒas derribas ſwehti ſtahſti no paſaules raddiſchanas lihdſ Kunga Kriſtus peedſimſchanas. Jelgawâ 1857.
2. Historya nowego przymierza: Muhſu kunga un Peſtitaja Jeſus Kriſtus dſihwoſchana jeb Jaunas derribas ſtahſti. 1859, въ Митавѣ.

Кромѣ этихъ сочиненій, составленныхъ М. Волончевскимъ и большею частію изданныхъ, сохранилась отъ его руки

масса писемъ, доказывающихъ, что онъ былъ человѣкъ громаднаго трудолюбія, который до послѣдней минуты своей жизни не переставалъ работать и заботиться о своемъ народѣ.

Съ цѣлью распространенія бо́льшаго просвѣщенія среди Жмудиновъ и Литовцевъ М. Волончевскій вызвалъ изъ С.-Петербурга и пригласилъ къ себѣ въ сподвижники, по части народнаго просвѣщенія, Симона Довконта, магистра историческихъ наукъ Дерптскаго Университета, служащаго тогда въ Петербургѣ, при сенатѣ, въ литовской метрикѣ. С. Довконтъ слѣдовалъ этому приглашенію и переселился, при тогдашнихъ трудныхъ путяхъ сообщенія, въ Ворни, мѣстожительство Жмудскихъ епископовъ.

Но здѣсь, въ Ворняхъ, жмудскому литератору и петербургскому чиновнику (Д. дослужилъ до д. статскаго совѣтника) жилось не особенно хорошо и скоро вышли недоразумѣнія, заставившія С. Довконта наконецъ совершенно оставить М. Волончевскаго и уйдти (пѣшкомъ) въ м. Попеляны, Шавельскаго уѣзда. Въ этомъ мѣстечкѣ жмудскій писатель С. Довконтъ умеръ въ 1864 году, оставивъ за собою кромѣ денежнаго капитала, коллекціи рѣдкихъ золотыхъ и серебрянныхъ монетъ, богатую библіотеку по части литовской исторіи, много рукописей, неизданныхъ трудовъ и особенно также архивныхъ матеріаловъ, извлеченныхъ имъ изъ библіотеки бывшаго предводителя дворянства графа Плятера и еще болѣе изъ литовской метрики. Литвоманы нашихъ дней, эти воспитанники новой литво-русской школы[1]), въ своихъ заграничныхъ органахъ, особенно въ газетѣ Аушрѣ за 1883 годъ стр. 13—15, 41—43, 279—254, стали обвинять М. Волончевскаго въ несправедли-

---

1) Въ Сувалкской губерніи, какъ извѣстно, литовской языкъ преподается въ гимназіяхъ Марьямпольской и Сувальской. Для воспитанниковъ этихъ гимназіи, для лицъ чисто-литовскаго происхожденія, при Московскомъ университетѣ, учреждена была въ концѣ 60-хъ годовъ литовская стипендія. Въ этой же самой губерніи нашимъ учебнымъ вѣдомствомъ въ литовской, учительской семинаріи выработался новѣйшій типъ русско-литовскаго школьнаго учителя, извѣстный типъ «Вейварьянца».

вости и осудить его за разныя обиды, оказанныя будто-бы имъ С. Довконту. Но, по справкамъ, наведеннымъ мною у родственниковъ обоихъ литераторовъ, оказывается, что С. Довконтъ скорѣе всего сдѣлался жертвою невѣжества нѣкоторый части ксендзовъ, которые не захотѣли заниматься умственнымъ трудомъ. Если и теперь наши молодые Литовцы, прошедшіе Петербургскій и Московскій университеты, не всегда пользуются симпатіею, равной съ собратьями своими ксендзами, то что говорить про прошедшее время яраго полонизма, процвѣтавшаго на Литвѣ, именно до 1860-хъ годовъ? С. Довконтъ родился въ 1793 году, въ Ленкимскомъ приходѣ, Тельшевскомъ уѣздѣ, былъ студентомъ Виленскаго университета (куда въ свое время, съ 10 рублями серебра въ карманѣ, онъ пѣшкомъ отправился), съ 1825-го года служилъ въ г. Ригѣ переводчикомъ и чиновникомъ въ канцеляріи Генералъ-губернатора, въ 1835 году онъ переселился въ С.-Петербургъ, гдѣ онъ служилъ до начала 1850-хъ годовъ. Своею ученостью и тонкой ироніею онъ поставилъ деревенскихъ ксендзовъ часто въ тупикъ и нерѣдко въ неловкое положеніе. Этотъ весьма образованный (онъ зналъ русскій, польскій, нѣмецкій, французскій, латинскій и греческій языки) и начитанный Жмудинъ былъ человѣкъ средняго роста, худощавый, безпрестранно трудящійся надъ изслѣдованіемъ и просвѣщеніемъ своей родины. Онъ старался писать всегда чисто по жмудски и вовсе не изобрѣлъ такъ много словъ и не заимствовалъ ихъ изъ латышскаго и древне-прусскаго, какъ обыкновенно думаютъ. На его родинѣ, напр., въ Шкудахъ, въ Тельшевскомъ уѣздѣ, слова, мало понятныя для ученыхъ изслѣдователей, или же неизвѣстныя Жмудинамъ Россіенскаго уѣзда, понимаются легко каждымъ крестьяниномъ. Въ своихъ книгахъ, онъ завѣдомо работалъ по русскимъ источникамъ, перевелъ русскія брошюры для народнаго чтенія, а въ своемъ азбуковникѣ, въ царствованіе польской школы, онъ даже ознакомляетъ Литовцевъ, съ русскимъ и славянскимъ альфавитами.

Въ одномъ сочиненіи, въ переводѣ Корнелія Непота, онъ въ

предисловіи, написанномъ *по русски*, излагаетъ свой взглядъ на соотношенія литовской и русской народностей и объясняетъ raison d'être такихъ труженическихъ переводовъ, какъ «Giwatas didiujû Karwaidû senowês. Petropilie. 1846» тѣмъ, что это есть средство выпитать народъ: какъ и что онъ умѣетъ высказать на своемъ языкѣ?

Это «предисловіе издателя», во всѣхъ намъ доступныхъ экземплярахъ литовскаго перевода К. Непота, за искюченіемъ однаго (найденнаго нами въ деревнѣ Кивиляхъ, въ библіотекѣ, принадлежавшейся преже Довконту) почему то вырвано; оно же написано слѣдующими словами: «Русскія, польскія и тевтонскихъ рыцарей лѣтописи свидѣтельствуютъ о подвигахъ Литовскаго народа на военномъ поприщѣ; ибо какъ Русскіе, такъ равно Поляки и Нѣмецкіе рыцари испытывали, въ разные періоды времени воинственность его духа и громко было имя Литвы на всѣхъ краяхъ Европы. Въ XIV-е по XV-е столѣтіе погасла слава Литовскаго оружія и призракомъ бывшаго политическаго существованія осталась дипломатическая и судебная грамотность, доставшаяся ему въ удѣлъ вслѣдствіе сношеній и родственныхъ связей великихъ князей Литовскихъ съ великими князьями Московскими. *Эти памятники указываютъ, что Русь и Литва озарилися свѣтомъ гражданственности изъ одного источника политической жизни.* Особенность Литовскаго народа отъ всѣхъ нынѣ существующихъ народовъ Европы состоитъ въ его народномъ языкѣ, сохранившемся до селѣ лишь въ устахъ народа и народныхъ его пѣсняхъ. Грамотность Литовская народная, до исхода XVIII столѣтія, ограничивалась переводами ветхаго и новаго завѣта, молитвенниками, книгами духовнаго содержанія и тому подобнымъ, подъ вліяніемъ авторовъ иностранцевъ, изучавшихъ языкъ въ зрѣлые лѣта, когда тѣлесный организмъ весьма мало уступаетъ воли, стремящейся напечатлѣть уму тонкости языка, многоразличіе формъ и его богатство. Недостатокъ этотъ въ письменности отнималъ возможность желающимъ изучить его филологически. Потому извѣстные даже ученые нѣмец-

кіе, занимавшіеся Литовскимъ языкомъ, оканчивали наблюденія свои заключеніями изъ словъ, случайно, по обстоятельствамъ введенныхъ въ языкъ чуждыхъ Литовцамъ, о сходствѣ съ тѣми языками, изъ которыхъ заимствовано то или другое слово. Эти недостатки пополниться могутъ единственно старательнымъ сборомъ съ устъ народа понятій, какія по нынѣ находятся у него въ обращеніи. Переводъ классическихъ сочиненій, но переводъ труженическій, основанный на изученіи высказывающейся жизни въ преданіяхъ народныхъ, пословицахъ, есть средства выпытать народъ: какъ и что онъ умѣетъ высказать на своемъ языкѣ? Такую важность, въ моемъ понятіи, имѣетъ переводъ *Корнелія Непота* на Литовскій языкъ. Сверхъ того, желающіе изучать Литовскій языкъ по сей книгѣ, за неимѣніемъ словаря, найдутъ въ латинскомъ подлинникѣ Корнелія Непота надежнаго въ языкѣ толкователя».

«Съ тою цѣлью предпринялось изданіе перевода сочиненія Корнелія Непота на Литовскій языкъ. Правописаніе рукописи, принятое въ Прусіи, я считалъ нужнымъ, при печатаніи, замѣнить правописаніемъ, употребляемымъ въ Россіи, для сохраненія однообразія съ Литовскими книгами доселѣ изданными въ С.-Петербургѣ. Надѣюсь, что находящіеся въ сей книгѣ матеріалы столь малоизвѣстнаго языка, послужатъ любителямъ науки болѣе достаточнымъ основаніемъ ученыхъ изслѣдованій о языкахъ народовъ среднихъ вѣковъ, наводнившихъ Европу».

Кромѣ перевода Корнелія Непота, вышеприведеннаго труда о литовскихъ древностяхъ «Budas», С. Довконтъ издалъ еще слѣдующія книги:

1) Prasma Lotinû kałbôs paraszę K. W. Myle, Petropîlie 1837. (Латинская грамматика на литовскомъ языкѣ).

2) Parodimas kajp apinius auginti pagał Naujujû pritirimû, kórius apskélbę teutoniszkaj B. A. Grunards, o iszgóldę i Żiamajtiû kałbą Jonas Ragaunis. (О разведеніи хмѣля, переводъ съ нѣмецкой брошюры Грюнарда). Petropilie. 1847.

3) О разведеніи табака.

4) О садоводствѣ: Pamokslą ape sodnus arba dajginus wajsingû mediû (J. H. Zigra) ĩszgołdę, ĩsz Teutonũ i Źiamajtiû Antonś Źejmis. Petropĩlie. 1849.

5) Ugnęs kningęłę, arba trumpą pamokslą, kas źmôniems wertaj darytĩ pûlas pĩrm ugnẽs ugnej pasĩdariós etc. С.-Петербургъ. 1849.

6) О пчеловодствѣ: Bittiu knigełe, tay yra ajszkos pamokimas, kajp par iszmintingą bittiu kawojimą gał daug naudos nusipelnyti wĩssĩms bitteles mylentims ant gero, по брошюрѣ Settegast'a. Petropĩlie. 1848.

7) Элементоріусъ: Abeciela Lĩjtuwiû-Kalnienû ir Źiamajtiû kałbos. Petropĩlie. 1842.

8) Pamôkimą, kajp rinkti medĩnès sieklàs, pargóldę ĩsz Gudû kałbos i Żámajtiû kałbą Jonas Purwys, (переводъ съ русскаго). Petropîlie, 1849.

9) Пѣсни жмудскаго народа: Dajnes Żiamajtiu, pagał żodiû dajninikû iszrazzytas. Pirmasis Pédelis. Petropilie. 1846.

10) Переводъ басенъ Федры: Pasakas Phedro, iszgúldę isz łotiniszkos kałbos i żamajtiszką Motiejas Szauklys, o apskelbe Ks. Kanapackis. Petropĩlie. 1846.

Въ рукописи остались по списку, составленному самымъ С. Довконтомъ въ 1857 году:

1. Palągos Petris. Повѣсть, подражаніе Робинсона.
2. О лѣсохраненіи.
3. Gaspadorius. Хлѣбопашецъ. Переводъ съ польскаго. Сочиненіе назначается для мелькихъ хозяйствъ.
4. Литовскій Элементоріусъ.
5. Justinus (Historiarum tłumaczenie).
6. Pasakojimas apej Wejkałus Letuwiu tautos senowie, kuri trumpaj apraszia Simãnas Daukantas, Rasztinikas, Pilozopios Magistras. 1850. По Л. Гейтлеру «Litauische Studien», стр. 74, эта рукопись сохраняется въ Ковнѣ, въ католиче-

ской семинаріи. У меня нынѣ сохраняется: а) вторая часть, состоящая изъ 863 страницъ, и начинающаяся съ описанія царствованія Витенеса; b) Żemajtiszka Istorija, Жмудская исторія, доведенная до 1572 года, большой фоліантъ состоящій изъ 550 стр. Выписки слѣдуютъ ниже.

7. Rubīnatio Peluzęs Giwenimas īszkgólditas isz Teutonû kałbos i Źamajtiû pagal 12-io ispaudîmo Joch. Heinr. Campe. Переводъ нѣмецкаго Робинсона I. P. Кампе. Рукопись эта просмотрѣна уже была цензурнымъ комитетомъ и имѣетъ надпись «Печатать позволяется» отъ 9 іюля 1846 года». Для образца привожу здѣсь предисловіе (pratarmie):

«Notijs Pełuzęs Rubinatę żinomas ir iszrasszitas wissose kał-bose parguldiau isz Tautonu kałbôs i Łetuwiszka, Žâmaitiu ir Letuos jaunûmenè, uż wiss tà kuri eidamai iszkałas arba moks-linę zûrney ir nenor isz trobôs liste, kas piktesnè nulidieti skrey isz iszkałû numey, idant tenay tinginietum. Kieyk wens bernelis skaitidams tû knigele regies aiszkè i kokį wargą ir nełaimas gal ikriste jaunas wakas atkakłus ir tiginis, nepakłausus sauo teû ir sauo jaunosę deinosę niekû kittû neskotois tiktay weinû slinka-wimû. — Cze is matis kaip didę nelaimû ira żmogû be draugies giwente ir kaip tû io nełaimingą businą wargû wargą remont wens io rimoiems ir prots tegal palengwinte, iè is sauo weikałuse stropey ir bukley elgses ir Deiwo apweizû pasikłaus, regies wiel kaip łaimingû ira źmogû giwente draugibie kiegkweino notię głobą nu kitu gaunontem; diel ko daug żmoniu ira ne dumointiû ir nerimontiû ape daug daktû didè naudingû żmogaus giwenimę ir su didiû wargû isteigtû, kurij iems niekas rodos essant: kaipogi daug szimtû metû praszoko, lig iszmintings żmogus iszmanę pirmûį żombi, lig weiną ontrą giwolį ir aszweinį prijaukino; on gała lig werpte ir auste iszmanę. Kokès tij pirmije mokitoje turieje bute geradeji».

Разсмотрѣніе сочиненій С. Довконта и М. Волончевскаго и разборъ нѣкоторыхъ свѣтскихъ книгъ перваго убѣждаютъ

насъ въ противоположномъ мнѣніи, значительно различествующемъ съ словами К—на-Петкевича:

1) С. Довконтъ былъ *первый* свѣтскій писатель и первый литовско-жмудскій литераторъ, который послѣ Н. Даукши придержался оригинальнаго правописанія.

2) Языкъ сочиненій С. Довконта, какъ уже выяснено въ моемъ изданіи Катихизиса Даукши, односторонне діалектическій, и вслѣдствіе этого представляетъ много интереснаго, какъ для словаря, такъ и для грамматики. Нѣкоторыя особенности этаго Тельшевскаго діалекта, пограничной съ Курляндіею мѣстности, описаны въ сочиненіяхъ Л. Гейтлеръ «Litauische Studien», 1875 г. и въ его же «Beiträge zur litauischen Dialektologie 1885 г.» Дикція Довконта однако вполнѣ примѣнена къ сложной терминологіи какъ грамматики (напр. въ его Латинской грамматикѣ), такъ и историческихъ наукъ. Уроженцамъ восточной Литвы многія слова его сочиненій непонятны и кажутся заимствованными изъ латышскаго.

3. С. Довконтъ самоохотно и добровольно старался познакомить Литовцевъ какъ съ славяно-русскими письменами (въ своемъ элементоріусѣ), такъ и съ полезными русскими брошюрками и наконецъ разработалъ свою исторію Литвы на основаніи, между прочимъ, исторіи Карамзина и нѣкоторыхъ русскихъ архивныхъ матеріаловъ.

4. М. Волончевскій былъ клерикаломъ такимъ, какими вообще бываютъ римско-католическіе епископы всѣхъ странъ. Но онъ всегда вмѣстѣ съ тѣмъ остался Жмудиномъ-Литовцемъ, о просвѣщеніи и духовномъ наставленіи которыхъ онъ постоянно заботился. М. Волончевскій первый выдѣлилъ изъ общей массы католиковъ — Литовцевъ. По словамъ его біографа, нынѣшняго ректора г. Рачковскаго въ Ковнѣ, онъ по польски ничего не издалъ, а говорилъ, что нужно писать для Литовцевъ по литовски: «Поляки и такъ уже имѣютъ много писателей, могущихъ писать для Поляковъ по польски». Жмудскій народъ помнитъ

вслѣдствіе этого Волончевскаго и теперь еще, называя его, какъ мнѣ не разъ пришлось слышать изъ устъ простыхъ крестьянъ, своимъ просвѣтителемъ и наставникомъ.

5. Попытка къ созданію болѣе широкой литовской письменности, удовлетворяющей и свѣтски-просвѣтительнымъ цѣлямъ нашего вѣка, тѣмъ замѣчательнѣе, что она была сдѣлана на Литвѣ, во время преобладанія польскаго языка въ школѣ и обществѣ. Въ этомъ отношеніи М. Волончевскій и С. Довконтъ еще въ 40-хъ и 50-хъ годахъ положили начало къ отрезвленію Литовцевъ отъ культурно-политическихъ увлеченій и сближенію ихъ съ русскимъ народомъ.

6. Труженическіе переводы С. Довконта всегда послужатъ драгоцѣннымъ матеріаломъ для выясненія исторіи литовскаго языка и письма. (Срв. статью мою въ славянскомъ архивѣ В. Ягича. Т. IX. стр. 682—687):

Вообще-же можно сказать словами Гильфердинга[1]): «И такъ Литовскій народъ въ Россіи имѣлъ на своемъ языкѣ не только разныя книги для религіознаго и нравственнаго наставленія, у него есть и небольшая литература». Число сочиненій, изданныхъ у насъ и въ Пруссіи, съ 1553—1886 года на литовскомъ, не велико. До 1883 года вышло всего 807 книгъ, теперь ихъ считать можно до 1000.[2]) Въ Америкѣ и восточной Пруссіи издаются ежегодно 11—12 газетъ. Такъ какъ языкъ составляетъ главное средство къ образованію и поддержанію народнаго характера, то литературные памятники литовскаго языка, сочиненія Н. Даукши, К. Ширвида, Х. Доналейтиса, Хилинскаго, М. Волончевскаго, С. Довконта и П. Вилейшиса составляютъ не только предметъ для ученыхъ изслѣдованій и выясненіе культурно-бытовыхъ отношеній русскаго и литовскаго народовъ, но и заслуживаютъ вниманія практическихъ дѣятелей сѣверо-западнаго края, въ особенности въ школѣ и на судѣ.

1) Нѣсколько замѣчаній о Литовскомъ и Жмудскомъ племени. Сборникъ С. В. Шолковича I, стр. 117.

2) По исчисленію, сдѣланномъ, г. Балтромайтисомъ, составителемъ библіографическаго обзора литовскихъ книгъ.

ПРИЛОЖЕНІЕ.

I.

Изъ Жмудской исторіи С. Довконта.

Zęnes szauręs raszitoiu ape Lëtuwių ir Źa°maitių tauta, widutyniusiuse ůmżiuse (§ III).

Skaititos regieje dabar ků żęnoie Greka ir Rimionis ape Letuwių ir Ża°maitiu tauta ir ios kraszta gilio senowie ir pradio kristionibęs; dar zwilgteriete rek ont rasztu sziaures, ků jie skelb tęnai ape tů tauta.

Sziauręs raszitoie waden Ża°maitiu kraszta, ta ira wissa tů paiuri nu uppei Isla iki uppei Gauë, *Austur Rike*, ta ira auszros rikie, arba saulieteke ukę. Pajuri ontrupus Islas kęszontis i saulielidi, ta ira szios deinos pamari, wadęno Reit - *Gothland*, Guddu ża°mę arba ukę.

Pasakoiema ira, iog issikraustius tam atejunui, Gudu Wieszpatui Berig, kaip wirsziaus regiejem i pajurynius krasztus Żemaitiů palękęs io sunus Gapt bewaldus Letuwes Ża°maites ir Letueżas, kurem nustępus, igawes waldę tů krasztů kittas Gudů wieszpats wardů Augis. Tam bewieszpatauint Ża°maite, noriedamis issilůsůte nu io wergiba, buk patrakusis, sukuręs Augis kariaudams kruweno muszo gala gawęs.

Tolesne dar pasako: sunus to Augę, wardů Amulus, dikdams apmauda nugieyszte ont Ża°maitiu uż nugalawima sao tiewa, bů pasiriedes i didę karę. Ża°maite matidamis didę galibę Gudů buk patelkusis sau Kriewiczius Igumius. Tů jusdams Amalus pasum-

dęs dar Totilu, kitta wieszpati Gudų. Tep abeję pasitieykei kariawusis ont ûndeniu ir żaᵉmę, wienog abejur Guda pergalieiusis Żaᵉmaitius, kurij paskui turieiusis dwejope dûkle iems dûte, ta ira wienam weiszpatui Gudų wergawusis tiewa Żemaitiû, ontram waka, bet kûmet tas bû nutękęs, niera minaoiema[1]). Tepat ira minaoiema paskalbomis szauręs, iog neatminamusę łaikuse Beding, wieszpats Danû, ta ira saulielidiniu Żuwiedų arba Skandiionû buk żigawes i Żaᵉmaitiû kraszta ir tęnai kariaudams patsai kluwes i ranka Żaᵉmaitems, nu kuriû wienog kokiu tęnai pragumû issprukes.

Kitsai tu Danų wieszpats, wardù Frotho, tas newen wissù sziaurę waldęs, bet dar kruwęna kariawes su Żaᵉmaites bey Lëtueżas, kurius pergaliejes i kunegaiksztù iû Daniû kruweno muszo nukôwes, o Kunegaikszti̇ù Żaᵉmaitiû i io wiëta Dagi pakielęs[2]).

Paskesne pagirtas Szaurie tame ûmżui Żaᵉmaitiu witis, wardù Sterkoderis, negaliedamas nieka naudote ermiderie sao ukęs, buk pas saulielidiniu Żuwiedų arba Danų wieszpati, Frotho IV, atsibastes pagalbas io lûgote; bet idant pirmù wieszpatui pasielgtum, issiriedes Gudu pamariniu kariaute, kurij bûsis tû sikiù patrakusis ir nebnoriejesis dûkles bedûte wieszpatui Frotho, kurius Sterkoderis nuweikes priesûke iem dûkli szitte. Tûmi pasiklowes karalui Frotui, norieje dar apmauda nugicyszte ont Żaᵉmaitiu; darin patelkęs pamariniu Guddu wieszpati Wimo trauke i Żaᵉmaitius, kurius tynai kruwenosę muszosę pergaliejes, padare ius apent Frota wergas, bet Żaᵉmaite tujau wiel patrakusis ir nu wergiba Danų issilûsawasis[3]).

400—500 g. k.

Targnyrus, kitsai Żuwedû arba Skandiionû wieszpats, tepat pagirtas sao ûmżui kontribę ir narsibę newen nukariawes pa-

1) Voigt Preussens Geschichte B. 1, k. II. S. 135.—T. Hiärn's Lief. Est u. Lettlands Geschichte T. 1. B II. S. 64.

2) L. A. Gebhardi. Geschichte von Lief-Est-Kurlant. § 1.

3) Tasgi weito minaôto.

marinius, Guddus bet dar su kalawijù lånkidawęs ir Żaemaitius[1]).

Pasakoiema tepat ira, iog buk buwes Żaemaitiu tautos dide garbingas kunegaikasztis, wardù Odins, kursai ne wen důklû niekam neszilės, bet dar dides daugibes tautû pergalejes ir waldes wissù sziauriù; tasai buk minaone sao pergalù padiejes pamatus pa Daugawie saô nauiè buweinę Asgar wadinama.

Kittas Danû wieszpats nuweikęs paiurinius Gudus, norieję ir Żaemaitius użkariaute, su kures kruwęnose kowièse ilga laika grumęis;wienog lig ne nuweikęs iu, turieje griszte paiuriniu Guddu drauste, kurij nesant patem bů patrakusis. Pasakoiema ira, iog kitsai Żuwiedû wieszpats Jarmeriks tånke lankidawes su kardù Żaemaitiu krasztus, wienog rasztuse niera aiszkè tu îo żigiu iszgulditû[2]).

Tokes pat bů netaikas dar ir 6 ůmżui Żaemaitiu jurio, kurioie galis uż gali ne wen grumies, bet dar iszpůldameis weinę ontrems krasztus terioie ir plieszę sau grobį greidamis

500—600 g. k.

Tame ůmżui dide girramas wieszpats Żuwiedu, wardu Agantyr, buk kariawes su Żaemaites, bet tęnai niekap nenuweikdams nusisukęs pajuriniû Guddû kariaute, kurius pergalieies ir iu wieszpatiû pasidaręs[3]).

600—700 g. k.

Sekmameije ůmżui tei patis dar tebibů kerszta Żaemaitiu juro, pasakoiema ira, iog Żaemaitiu kunegaiksztis ůgne regiedams nu wissur sao tauta spaudama ir smeldama nu Gudu, on kuriu gieyżdams apmauda buk dide smarke su ies kariawes. Ta pati paskalba tepat zaunei, iog Jwars, wieszpats saulielidyniu Żuwiedų, apwergęs wissus Żaemaitiû kunegaiksztius, kurij wienog wieszpatauint kittam Żuwiedu karalui, wardu *Herald*, apent issilůsawusis kardù nu io waldies[4]).

1) Bayer opusc: p. 362.
2) Saxo Grammat. p. 155—156.
3) Suhm T. II. s. 86—99.
4) Depping. P. 1. p. 27.

700 — 750.

Paskiaus waldidams tus patius Żuwiedus arba Danus wieszpats Regnar Lodbrak, dide garbingas rieditos ir didis karwedis sao gadinie, ir uż wissus szauręs wieszpatius jû garbęnams. Tas buk nebklausantes io waldios tautas norieję ies sudrauste. Wissu garsesię io źigis buwęs i Biarmijós żemę (szenden Permije wadinama) dide turtinga ir partekusi newen giwoliû, jawû, bet patęis auksa ir sidabra, kurios ukenika buwusis nu io issilûsawę. Lodbrak wildamos apent nuwergte ir tęnai nepaseykama grobi greite, trauke iu kariaute, bet baises darganas, litus, szalte, bada, mara ligas onkrite io, wissus kareiwius isznaikeno; tep iog Lodrok tenkinos patsai giwas begrisztus numon. Buk is griżes isz Biarmije per Żaᵉmaitiu żaᵉme, kurij buk iem pasijeme talkiniete ir ij szelpte, keik reikint. Tû pagalbû Żemaitiû iszdędęs, griźo wiel su didesnę galibę i Biarmije, ir tęnai nuweikes ios ukinikus apwerge[1]).

Noris juras kerszta nu pęityniu krasztu karta tolynos i saulielidynius, wienog nestokoie onpûlių nie Żaᵉmaitiu kraszta.

800 — 850.

Wieszpatauint Lotheknut Danijo, buk tretioie dales in bernu susitarusi issidongęnusi i Żaᵉmaitiû kraszta ir tęnai giwentoius onpûlusis, pasalû wiriszkusius nugalawę ir su iu żmonomis apsipatiawę ir su wissû nutautusis saô pirmuiû numû Żaᵉmaitiusę apsigiwenę[2]).

Kittas wieszpats tû patiû saulielidiniû Żuwiedû arba Danû buk issiriedes i Żaᵉmaitiû kraszta, kuremę noris 5 pilis buwes nukariawes, wienog tas żigis iem newikęs; kaipogi Żaᵉmaite pergalieiusis ij dide baise kruweno muszo, kurioie newen wessi io kareije palękusis beklaksû karwietie, bet dar wissi io laiwa tekusis i ranka Żaᵉmaitems, wos ne wos pats giws beissprudes[3]).

1) Saxo Gram.: p. 173.

2) Petri Olai Chron.: Regn. Dan. p. 114.

3) Gebhardi weito minoato.

Ateinanti meta *Olef*, wieszpats szauriniû Żuwiedû, turies laimingesniû busis uż Lothekunda, wieszpati saulielidiniu Żuwiedû, darin sutrauke dydę kariauna ir patiejkc daugibę laiwû, su kures onpůles pasalû Żaemaitiû kraszta, ir tęnai didę pyli Paiurie wadinama (Seeburg), juras pyle, kurę 7000 Żemaitiu dide kontre ginioíe, i kurę weinog Olef issilaużes sugriowę; paskui atleides numon tulus laiwus grobiu nuslůgůtus, patsai su kareiwes leidos i gylumo kraszta, issikieles paskui isz laiwu neprawardůto uppie. Paskui 5 deinas baużes per girres ir neiszengamus raistus su saô kareiweis, lig issibastes ont kitto garbinga miesta arba pyle, Apůlę wadinama, kurę 5000 ukeniku per 8 dienas dide kontre ginioie, wienog nuwargusis tůintimpyniems kruwęnnoms muszoms îr pradieiusis stokote mętala, 9 deino pasidawe pasiimdamis Żuwiedams ne wen grůżinte wis tů, ků praeiusij meta kariaudomis su Lothekunde gije, bet dar důkle mokieti ir wadius diel klautei důte.[1]).

917 ir t. tol.

Dû pargalwiû Norweju, tep wadinamos weinos dalęs szauriniû Żuwiedû *Thorolf* ir *Figil* atirklawusiu i Żaemaitius, on koke tynai můge arba jomarka 14 deinu tęnai prekioiusiû nieka pikta nedoriadamû. Bet pasibengus můgę onpůlusiû pasalû giwentoius, bet negaliedamû iems nieka padarite apent sugriżusiû i sao laiwus. Payrklaus iû trupute tolesnè, issikielę itako uppes neprawardůtas ir isskaidiusiû tęnai saô ratas i girres issitraukę. Anksztakiusię tynai tulus keimus sudegino, turtus plieszdamû ir giwentoius kaudamû. Tû tarpû Żaemaite sukielusis skubenè kareiwius susigrume su Żuwiedas, kurius ne wen pergalieje, bet ir pati iû karwedi Figal sugao. Bů ketiejusis ij Deiwams ont opiera deginte, bet tů deina wielû berodieses, palika tů darba ritui. Bet nakti Figil pasileides nudiba, iszlůsao dar ir ontra Żuwieda sao sądrauga. Isilaużusiu paskui i kleti, kurioie buwe ginkla o rusie pininga sukraute, apsiginklawusiu ir wissû dideije czeresna piningû i girrę

1) S. Rimbert Vita S. Ansgarii, pag. 24.

iszneszusiû, bet idant iû nieks iudum nebatimtum, sugriżusius keimus sudeginusiû ir żmonis iszkirtusiû. Tep nieka daugiaus nebipaôiaudamû grobi i laiwus nugabęnusis numon laiminga pagriżo. Żaᵉmaite ont tep baisę nedoribę Norweju, traukusis i iû Ibingei kraszta ir tenai ij dide baise geiżdamis apmauda kardû ir ugnę nuterioie[1]).

Tose paskalbosę skaititos aiszkè gal matite, kokei żige ir kokes kares bey musza bů tů Żuwiedů su Żaᵉmaites: kaipo gi dabar minaotas muszas ne wissas tegal liginteis su szios deinos muszomis, i kures 80000 arba 40000 swieta sto i wiena kową, kurioię issigrumus patio karweitie 8000 ar 9000 paleikt beklaksû. Dabar minaôtas muszas aiszkiaus gal liginte i szios deinos skardmuszas, kuriosę keles deszimtis arba keli szimta grumas noriedamis důna ar grobi wens kittam iszwerszte. Żęnoma ira, iog Żuwiedijo ir wissô Szaurie ira ilgas żęimas, żiaudus ůras ir ne waisinga żemę: darin tonke dar szenden ukenika badau tęnai důnas, dedesnè dar kita karta badaô, kad weinomis żuwimis męta. Todiel kartas berna su inumes galus graibstidamis susitare ir waldimiera sau paskirusis, sutupei i laiwus leidos i turtingesnius krasztus pena sau gręite. Reges badauint Żuwiedams, niekur nebů iems tep parânkui grabę greite kaip Żaᵉmaitůsę, turtingamę kraszte ir jau żiło senowie důnas żemę wadinama. Tokęi badautoie onpůlusis giwentoius ieme iems wess, ků użgrebę; kartas giwentoie negaliedamis su ies remtus dawęiems patis wes tô, kô ije norieje. Tep pasipelniusis tei badauie pargriżusis numei turtingas girries numękems, swetymas tautas nukariawę ir důkles sau mokiete lieype, kartas wiresnesis tokiû badauiû daug krasztu nutrieses ir su didiû grobiû pergriżes numękems sakies wissa swieta nuweikes, o numęke diekaôdams uż pergabinta sau pena tus witius dainiemis garbino, ius wieszpates wadindamis, iûi kures parkelies 10 ar 100 metu minaôie masindamis kittus ligę dalę pelniteis swetymusę krasztusę. Tas daines paskui raszitoie kaipo weikalus tautos i

---

1) Torfaei hist. Norvag. T. II. p. 154.

rasztus surasze. Wienog kartas nu tokiu skardmuszû isztyko i ilgas ir baises kares, bej dide kruwinas muszas[1]).

Noris tas paskalbas gal liginte su zaunomis, wienog skaitant dingtes alwienam i szirdi ir rado buwus us baisius ermiderius Letuos ir Żaᵉmaitiû żaᵉmie; kaipogi iau pati tauta rodos kartas parskęlusi i dalis ir grumusis wiena su kitù, o neweikdama wiena ontras swetymos pagalbos lugouisi, arba kartas artimo gęminę regiedamo żunante gelbiedausi; bet diel ko? kokiu pragumu? arba kokę dinstę ię gelbieie ar pati tarp sawes sukersza? to niera dar szenden rasztuse randama.

Pareidams skaititas tas dabar minaotas szaures pasakas, noris maż kû terand tęnai ape Letuos tauta ir ios kraszta iki 9 ůmżiaus, bet galon tô åmżiaus kęlas wiel wers, kurio raszta aiszkè jau roda ne wen krasztus Letuos tautos, bet ios buda, dôbę ir apsieiemus su wissu pawiedius i wirsziaus męnaôtus nu Grekonû ir Rimionû apraszitus.

Buklus jureiwis *Wulfstans* issiustas nu Alpreda, didioie Inglû wieszpaties, arba karalaus, i Żaᵉmaitius prekibas terauteis, nu kur griżdamas tokes żęnes buk pergabenęs.

Wulfstans kelao jurù pagal nu *Hedaby* prekibû pagirta Szleswiga miesta i itaka Islas. Tep sako is: «Wista arba Isla ira didaᵉle uppes, wieno pusie ios giwen (Weonoland) Guda, ontro pusie Wite, tek ij i Aestu, ta ira Żaᵉmaitiu jura. Jû i saulieteki ira ontra uppes Ilfing wadinama, tepat tekonti i Żaᵉmaitiu jura, ont ios skardiu ira prekibas weitowe, wadinama Trusso, i kurę atkelawęs 7 naktimis yrklůdams deina ir nakti. Ten bû sąkruwa wissû Żaᵉmaitiû prekiu, kurios weito szenden wietowe wadinama Elbing, arba Elblaugs, traksza».

Reges, iog Wulfstan kelaudams i Żaᵉmaitius, turieje jau daug żęnote ape iu dôbę, apsieiemus ir buda, noris pasakomis nu yrkloiû Żaᵉmaitiu, lankantiu atokas Hedaby Birkas, Julina ir kitû weitowiu, su kuriomis Żaᵉmaite prekioie, o rasi is ír pate iû kalba parmanę.

---

1) Depping minaôto knigo.

Apraszes Wulfstans ůndinis Żaᵉmaitiu tep pasako tolesne: «Żaᵉmaitiu żaᵉme ira labai dide, turinté daug pyliu ir alwiena kunega, ta ira pyles-wirausieji. To źemieje ira apste medaus ir żuweis; kunegaikszte ir didůmenę ger kumelęs pieyna (rauginta), o nabaga ir wargdeine mędi, tarp sawei dide kersztau. Alaus Żaᵉmaite nůziedej kaipogi gana iems tynai essů patęis mędaus».

Ta teisibe ira szenden regema, iog Żaᵉmaitiu żaᵉme bů plati, ios palaka tů dar roda. Mędus atmęnama dar bů gierimů alwiena giwentoiaus, o praszaleite ne senè dar telowies wadinte Letuwa mędaus żaᵉmę, o ios girres lijpu girriemis. Ju didůmenę wadinusis kunegas, o iu waldionis kunegaiksztiů, ta ira auksztesníu uż kunega, kaip iki sziolaika dar teb wadinos; nu paôiaus ukęs dirbusis pylis, kuriu palaka szenden dar susmęgęi i żemę, kaipo żenkla senowęs tebiera. Tęi kunegaikszte ne bůwe pataiko tarp sawęs, bet wiens su kittů kiwojes, wienog manite rek, iog tos kares bů daugiaus waidas dwiju, triju kunegaiksztui, nekap tękra karę wienos dalies tautos su antrů rasi daugiaus diel isigudinęma i kares nekap diel atmonů ir terionęs.

Tolaus pasako Wulfstan, ira dobé pas Żaᵉmaitius nabasztika laikite kartas mienesi numuse nedeginta (nelaidota), iki wisims gentems susirenkant, uz wés didůmius ir kunegaiksztius ilgesnè ne mienesi numei lauko: tů tarpů atejusęije gentis iki palaidoientis budiedamis gerů. Nubengus tů stipa arba gierinę, tů deina, kad laôna ketina deginte, io turtus i 5 ar 6 dalis, o kartas ir daugesne isskaidę, kures paskui perglitomis per mile ir tolesne nu nůmų kelie iszdielojęs, wissů didioje ir geroię dales bů wissů tolesnę padiete, o wissu menkoie turieje bute wissu artimoie nu nůmų kuriusè nabasztikas bů.

Pasků susirinkei tynai io drauga ir bendra ant wissu greitases żirgas lig neiszgabenus laôna isz numu triesę żowedů galis uż gali palaku greite. Tas wirs kurs turieje wissu greitůi żirga, tas gao wissudidiauseiję dali ir tep tolesnè, wissu slinkasis gao paskůie, pas numus esante dali. Alwienas tokiu budů apsisawinęs daktas nabasztyko grižo numei. Todielgi ira tęnai dide greite żirga, bet

ir dide brangę. Ir tep ko ne pragierę io gentis budiedamis, tůmi swetęmis pasidaliję.

Ira dobes Żaemaitiusè wissus laônus deginte, iei koki numirielù nedeginta rastum, tada dide sunke kånkenamis bů tij, kurij turieje ij deginte. Żaemaite mokieiusis szalti padirbte, dielkogi iu laôna tep ilga laikomis negęda kaipo 2 baczkę alaus ar ůndens lige dalę zieyma ir wasara mokieje usszaldite[1]).

Wis tů ků ize dabar Wulfstans pasakoie saô ůmżiu, patwirten paskesnije Letuos tautos raszitoie, ků tujau alwienas skaititos regies. Liczius dielko praszaleite Żaemaitius Aestas wadino ira wirsziaus iszgulditas. Tos tiera żęnes ligsziole sziaures rasztuse randamas ape Letuas-ir Żaemaitiů tauta.

Для объясненія употребляемыхъ Довконтомъ, знаковъ указываю на его «parsergiejemas». Весьма трудно, говоритъ Довконтъ, точно передать жмудскую рѣчь латинскими литерами или буквами, оттого прибавить нужно слѣдующіе знаки:

Didè sunkù ira iszreikszte aiszkè Żaemaitiszką kałbą Łotiniszkomis balsiemys arba litaramus, todiel czè padiejau żenkłus):

ae Skaitik it but essus ea wenkartù sunertas, kaip ira isztarema żodiusê: Żaemaitys, źaeme, dżaeugsmùs etc.

é kaip źodiusî: léngwùs, bélste, gétte, kétte etc.

è kaip źodiusî: weikè, stiprè, smarkè, gudrè etc.

ę kaip but essùs ia wenkartù sunertas, kaip ira isztarema: raszę, neszę, praszę, kartoię etc.

ê it but ie arba ei wenkartù sunertas, kaip źodiusî: źwakês warlês, kalês, raugtinatês, rakondalês (genetivus singularis).

ô it oa kaip, źôdiusî: kôks, kôts, gôbszus, siłpnôks etc.

ù kimíù bałsú kaip źodiusî: tù, dù, gùdrú etc.

---

1) Voigt. Preussens Geschichte B. 1. k. III, S. 206—208. — Bohusz weito minaôto.

û kaip essûs neaiszkus un, kaip źôdiusî: tû wirû, tû darbû (genetivus pluralis).
ų widutiniu ira tarp û ir ù.
î rek isztarte kimiù bałsù, kaip źôdiusî rîste, krîste, likte etc.
į kaip but essùs in: skindinį, sziupinį, niukinį etc.
y kaip but dù ii essantiù: waldiusys, padirbusys, pasakiusys etc.
ë kaip but dù ee essantiù, kaip tëus. Kit źinoiems kałbôs pamokis, kaip kokę bałsę kokèmi źôdie rek isztarte, o ie kokê źôdî naparmanisi pakłauks bocziaus ar bobutês anij pasakis.
ḻl kur du ḻl ira skaitik ł.

II.

Изъ II-ой части сочиненія «Pasakojimas apej Wejkałus Lietuwiû tautos senowe, kuri trumpai apraszia Simonas Daukąntas. Rasztinikas, Pilozopios Magistras. Antra dalis. Metuse 1850».

DARBAJ WITENE.

Skajtitojas wirsziaus regieje użkariauwusis Prusus, dabar atsiartina kariauti Lietuwius Kalnienus ir Żiamajtius, netikielû wisudidžiausiû ir smarkiausiû sawa neprietelu, kurie nu pat atejima Wokytiû i tus krasztus tûintimpos su jejs kariawa, jau wientautius gielbiedamis, jau sawi dangûdamis.

Bujwidas arba Witys, kurs augdamas medioklese diena ir nakti grumies su szernajs, taurajs ir meszkomis, kurs teip tinaj atsiżenklina, jog nu jo kantribes ir narsibes buwa pramintû Wytiû. Paugies pirmasis eje i muszą sû neprietelejs, paskiausis isz jos griźa. Traidiuj dar tebgywojent, tapa pirmû wirû rumû, paskuj ukęs Marczełgû, ant gała Trajdis mirdamas paskyria ji sawa karszinczių, o Lietuwej pakiela ji didžiûjû Lietuwos Kunegajksztiû.

Kas par namû kérsztaj buwa żengant Witeniuj i Lietuwos sostą niera żinoma. Regies jog pakukulûti didżiunaj nû Krizokû, beje: Pelusa, Skumantas ir Girdilus, nugaława Kunegajkszti Trajdi, paskiaus krupaudamis karones uż sawa nudiemes iszsikraustia i Karalaucziû pas Krizokus, kurims noriedamis pasigierinti apsikriksztija. Tarp Wokitiû dar Peluze didiûjû Lietuwos Kunegajksztiû wadinos.

Tą pat meta prasidieja wieł iłga ir kruwina sû Krizokajs kare: tos prizasti buwa minawoti didziunaj, kurie noriedamis ukęs waldę igyti, ługoja pagałbas nû Krizokû. Tû łajkû, kad Witenis kunegajksztis sû Lankajs kariawa, tarti didziunaj igundina Mistrą ejti kariauti Lietuwius. O iszejus senû paprotiû, pirmoses nełajmes Żiamajtems rejkieja nukientieti.

Kajpogi pradioj' ziemos Mistras traukie su stipri kariaunû par Nadraujus, parsikiele par Nemuną ir isigrudia i Żiamajtius. Tinaj paskiedes sawa kariauną i dwę dalę: sû wienû terioje ir degina kraszta, o sû antrû apgule pilę Biseną, kuri buwa tarp upes Nemuna ir Dubisas. Gret tos piles buwa żinicze Rumû sałû wadinama, apaugusisie szwentû lijknû ir isz wisû pusiû aptwerta sû stipri taszkû. Cze gan iłgaj gywena pagalaus Aukszcziausis kunegas, todieł ir ta wieta dieł sawa szwentinibes buwa didej garbinama.

Tą wietą Wokytems apgułus, Żiamajtej gine sû neapraszomû kątribi ir narsybi, wienog iki nesubrieszkus pargalieje Krizokaj Żiamajtius ir isigriowe i pilę Biseną. Wisus giwus iszkirta, o patę pilę sudegina. Bet ar igija tû żigiû Krizokaj patę Rumû sałą, rasztuse niera minawojema. Antroi dalis kariaunas nuteriojusi płates apigardas nusłûgûta gierijbiemis ateje pas Mistrą, kursaj nustojes dydios daugybes karejwiû netrywodamas Bisenoj griza i namus. Bet grisztant sû kariaunû par Nemuną, nu smaguma żmoniû ir turtû ledas iłuza ir daugibę Krizokû tinaj nuskądina [1]).

Atejnanti metą Mistras sukiela nauję kariauną nujautis, jog

1) Voigt. Gesch. Preus. B. IV, S. 12.

daug Prusû nenorentiû Wokytems wergauti, buwa iszsidąginusiû i Lietuwą ir Żiamajtius, o apsigywenusiû apigardoj Gradna. Tie iszejunaj traukąt Lietuwems sû Żiamajtejs i Prusus, rode kiali ir tûmi patiû buwa didej Križokams paojejs, kurie dielto wen kétieja sziû žigiû sû kariaunû tą sritę aplankiti.

Kajpogi Mistras pajeme dar su sawem Skumonta kajpo tû krasztû žinowa, kurs slapstydamos nû Križokû, pirmû tinaj gywena. Wasarop Mistras parsikieles par Nemuna jisigrudia stajgû i Lietuwą, ir apgule pilę Gradna, kuri ant deszinûjû skardiû Nemuna rioksoje. Woz buwa Križokaj atkoli koptas pri murû, tujaû wisubajsiause kowa prasidieja. Križokaj, it sniegą drebia wiliczes i pilę, o iguli žmonis Lietuwej laijdia nu murû ant Wokytiû didius rąstus sû akminimis ir szimtajs meldzionû grudia kulwertinejs žiamin. Ilgas walandas weržies pargali, ant gala pawyka Križokams tinaj jisigrusti: kajpogi Skumantas žinodamas, kurioj pusiej pilęs ploni muraj buwa, ten didesnej sû taranajs kula, jisilaužusis igulę iszkirta, o pilę sudegina. Paskuj Mistras atskiedis 2,000 jotęs nû kariaunos, wisą apigardą nuterioja, wis ką sutika, tą plieszia, ko newejkia kardu, tą ugni najkina. Sû didiû grobiû pagriža i Parusni. Kantras ir garsingas Pagezonû karwedis Auktuma giniodams pilę galwa sawa padieja, kad nebutû jis kritis Križokaj nebutû jisilauži tû žigiû i Gradná pilę[1]).

Nusigandusis Lietuwej tomis terioniemis Mistra giriese slapsties. Dû Bartoniû wiresniûjû Numa ir Derszka užkariawus Bar- m. 1284.
tiję buwa issidanginiusiû i Lietuwą, ir dabar sû Lietuwejs isz Lankû pargriždamû i abaža Mistra iejusiû lugoja, kad lejstû i Bartiję gryžti ir kad sugautas jûdums zmonas ir wajkus Gradna piliej iszlûsûtû. Mistras paklausia ko judû lugoja, noris daug Križokû nenorieja to daryti. Minawotû Bartionû noriedamû Križokams pasigerinti iszrejszkia kiali, kuriû Lietuwej traukia i namus isz Lankû sû grobiû, kurius Križokaj slaptû antpûlusis iszblaszkia, ir grobi atiemia.

1) Voigt. Gesch. Preus. B. IV. S. 14.

Tû tarpû Parusienaj ir kiti parkriksztaj Wokytems wergaujentis noris iszterioti ir parkiłnotii kitus krasztus, kami nekami giriû kampuse beužlikusis wisa stokodamis negalieja wienog iprasti Wokytems wergauti ne sawa lûsybęs ir linksmą gywenimą senowęs uzmirszti. Kaipogi patis kapaj mirusiujû už lûsybę graudina jû szirdi atminus, jog ije yra łajmingesnejs tinaj ilsiedamis, ne kajp szie warguse ir biedose diena ir nakti žudamis. Pats Derszka ir Numa kuriûdû tejp gejdia i senowę grižti tinaj atejusiû nusiminia, rasdami wis swetima o nieko tiewiszka, nej kałbos, nej tikybos, ne apsiejimû, wis apjûkta ar užginta, rumaj žiniczes ir pilys irose, szwenti lijknaj iszkirsti, wisur gywentoje swetimi ir nesukałbamis rusta diena rodia; jej kami beregieji sawa wentautius, tie wisi nuludi, wisi rupesningi triwoja wergybą braukdamis kruwiną prakajtą tims, kuriû kałbos nesuprata, ir pagoudas neparmania. Todieł pagajłusis praejusia łajminga gywenima welijos i tus patius kapus atgulti, kuriûse jû brolej jaû ilsieja, nekajp amžiną wergybą triwoti. Ant gało nebtwerdamos sutaria Bartijonys sû Pagezonejs wisus Križokus ir Wokytius kajpo sawa kraugerius iszpjauti. Tą ryžusis darýti susižinoja sû Lietuwos Kunegajksztiû ir pagałbos nû jo ługoja, žadiedamis jam tarnauti. Kad wis ant tokia gała riedoma buwa, tû tarpû zdrajces aprejszkia Križokams, kurie tą pajutusis wiresniusius sutarina nutwieria ir nugaława iki nepatrakus dar swietuj, kursaj stokodamas wadowû ir wiresniujû nutiła ir wergdamas jemia wieł wergauti Wokytems.

Mistras budamas sukersztis sû Lankû kunegajksztejs, nebgalieja tolaus sû wisû sawa galybi Lietuwiû bekariauti, wienog noriedamas jus beparglitos gandinti ir nowyti, iszlejda tinaj Girdilû, wirsziaus minawotą pargalwi, sû kelejs szimtajs jotęs, kursaj regiedamas nełajmas nuwergtû Lietuwiû Parusniej' pasigajlis tejpat sena gywenima ir lûsybęs nebnorieja jau daugesnej Wokytems betarnauti. To diejęs wisupirmû susižinoja sû Žiamajtejs, paskuj traukia pas pilę Ankajmia, ant skardiû Dubisos, sû kurios kamendotû sutaria Križokus gąlûti: kajpogi ženklą parodius, igule

iszpûlusi pasalû mažne iki paskûjo wisus uugalawa ir retas kur- m. 1285.
saj beispruda nu rustos giltinęs.

Noris križokaj nebklowies daugiaus parkriksztajs ir Lietuwiû atejunajs, wienog Peluze iszkłukia nû kamendota Karalaucziaus kéles deszimtis rimtos jotęs ir jû wiresniji Martina Golin, kursaj pirmesniuse žigiuse buwa atsiženklinis. Peluze nujautis esant suwodbą arba kozas to didžiuna, kursaj ji buwa isztriemis isz Lietuwos, norieja jam atmonyti. Peluze prisiartinis tyłû naktowidû pas pat jaunoja pilę sû sawa karejwejs, kami didûmene susirinkusi linksminos, radis Peluze tinaj wis be sargtęs, wienus begerantius, kitus bemiegtantius, antpûla sû tejp didiû tranksmû ir smarkybi, jog swetej nebsuskubieja ginkłą bepagrobti. 70 didziunû ir pati jaunuji nugalawa, o žmonas ir wajkus i wergus iszwaria sû 100 arklû, sû daugybi auksa, sidabra ir kitû turtû. Tas nupûlis didej sopus buwa Lietuwems, kurie stokodamis turtû ir karwediû, nedrisa atejnanti meta Križokû bekariauti.

Wienog Mistras Križokû senû ipratimû wisados norieja tokejs antpûlejs Lietuwius Kalnienus ir Žiamajtius gajszinti ir nowyti, kad ije negalietû niekados pragumą gauti i karę rengties. To dieję̇s lejda riežokus kajp wirsziaus minawojau, kad po miszkus ir gires łondiodamis kajmas ir jawus dagiotû.

Kad tejp nû saulielydia pusios Žiamajtej skardies sû Križokajs, kitoj' pusiej' nu saulietekia tejpat kariawa sû Kaławijonimis
nû pat atejima tinaj Mistra Szauenburg nû metû 1281, kajp jaû m. 1281.
minawojaû tûintimpos tapus Witeniuj didiûjû Kunegajksztiû Lietuwos, kariawa Padaugawie, Ziamgalej, Žiamajtej ir Lietuwej isz wiena ir nekarta wisa Padaugawi i pelenus ir tyra apwertia, o kasdiena sawa bajseis antpulejs newen nugąstejs, bet ir nepargalemajs daries, kuriû Kaławijonys niekajp negalieja nuwejkti.

Tą pati metą 1285 Konradas kunegajkszis Czerska, Zemowita m. 1285.
sunus, negaliedamas igiti waldios ant wisû Lankû, patélkia Lietuwius, kurie atejusis i Mozuriję apgula pilę Gostinina, i kurę jisiłaužusis igulę iszkirta, ką galieja paimti, tą pajemia, papilus nudegina, o Konraduj degiesus palika. Tolesnej nuejusis apigardas

Sochaczewa nuterioja, pati miesta nuplieszusis sudegina. Paskuj Konradas sukérszta sû Lietuwejs ir isztika i muszą, pargalietas, pats kluwa Lietuwems i ranką: patiû stebukłû nu jû issilûsawa, o Lietuwej didius turtus isz Mozurijos parwiedia i Lietuwą.

Wirsziaus skajtitojas regieja, kajp dide daugybe swieta ne-
m. 1286. 1287. noriedama wergauti Wokytems Parusniej issidangina i Lietuwą, be kokios padargas, be kaławijû ir be drabużia, kurims kriksćionis buwa iszpliesti. Witenis noriedamas jus głobti ir sutejkti pragumą ant gywenima, sukiela kariauną ir traukia i Dobrzynes apigardą; prisiartinis pri pat pilęs nedielęs dieną, swieta pasitika susirinkusia ant kokios szwentes, netikémaj stajgû ipûlis i miestą, kursaj norieja ginties, tą użmuszia; iszdrewiejis miestą ir apigardą nuteriojis, patiu imtiniû 9000 sû didiû grobiû i Lietuwą parwaria.

Padaugawiej', kajp sakiau Ziamgalej ir Żiamajtej wis skardies sû Kaławijonimis, ant gała sukiela didę kariauną, ateja pas Rigą kajp ant apjûkos tą patę diena, kad Mistras sukwietis Kontorus arba Kamendotus pilû ir Wiskupus, terawos Kapitułoj' kaip Żiamajtius ir Lietuwius nukariauti? Tû tarpû Ziamgalej parsikiełusis par Daugawą nuterioja apigardas Ykeskolęs. Ibingis Mistras sû esanti kariaunû jemia wyti Ziamgalus, kurius 3 diena panokis, noris rada didej stiprioj' wietoj' bestowentius abażi, wienog drąsindamas sawa karejwius sakia: «Cze ar Ziamgalus, ar mus wisus raus giltine». Tą pasakis pûla ant Ziamgalû, prasidieja wisusmarkiause kowa, iłgas wałandas warżies pargali, krauja sziurkszlej
m. 1287. szlekieja, jau Konturej arba Kamendotaj karwietiej kłoksoja, wienog dar Wokytej turiejos; bet kritus patem Mistruj Kaławijonû iszgura, retas katras gywas beispruda. Mistras pats sû 35 brostwejs karwietiej' palika, o 16 brostwiû krizokû giwú sugawa, tarp kuriû wienus użdibawoja geiżdamis apmaudą, kitus ant piediemis lengwaj képina iki nustimpant, kitus i Lietuwą nusiuntia, ginkłaj żirgaj, gerybes Wokytiû kluwa i ranką Ziamgalems. Daug krita Ziamgalû ir Żiamajtiu toj' muszoj' uż wis, jog karwedia sawa nustoja.

Krizokaj nupat użkariawima Sudaujû wis stiprinos, beje: nu

metû 1280 Ziamaitius najkindamis antpûlejs strunija piłys użimtusiuse krasztuse: kajpogi Parusiej' ikuria pilę Strasburg, Lecen, Ragajnę ir Tilżę, noriedamis tas piles jiszejmininti, dawia dides liecibas praszalejtems ir Wokytems, kad tinaj gywendamis Lietuwius smełktû; todieł tus praszalejtius iszlûsawa nû wisû mokesniû, szelpia iki pragywenant, o tû tarpû wisejp stejgia kałbą, abdarą ir budą Lietuwiû pejkti, o Wokytiû gynia ir płatina; Lietuwis kriksćionis niekokia amata wilkti negalieja, ir miesti gywenti jam użginta buwa, jis turieja łaukus arti ir kruwinû prakajtû Wokytius penieti

(Dar ne gałas).

ПОСЛѢСЛОВІЕ.

При обнародованіи вышеозначенныхъ жмудско-литовскихъ литературныхъ и народныхъ текстовъ, я старался придерживаться, по возможности, оригинала, который воспроизведенъ былъ въ двухъ случаяхъ съ крайнею точностью, не исправляя, ни въ Постиллѣ, ни въ Библіи 17-го вѣка явственныхъ опечатокъ и ошибокъ. Такой методъ переизданія старопечатныхъ книгъ оправдывается современною постановкою вопроса объ авторствѣ и издательствѣ литовской библіи, въ которой между прочимъ встрѣчаются слѣдующія опечатки: на стр. 76-ой, стихъ 3. Swiese вм. Szwiese; стр. 83, ст. 5 szydries вм. szyrdies; на стр. 100, ст. 6 и стр. 101, ст. 10 teywaynistes вм. tewaynistes и мн. друг.; l и ł не всегда послѣдовательно различаются, напр. на стр. 99-ой, ст. 3. apwilk вм. apwiłk, и т. д.

Сравнительное изученіе кальвинскаго текста и перевода Бреткуна дало-бы интересные результаты не только для областнаго словаря, но также и для діалектологіи. Достаточно указать здѣсь на употребленіе словъ tart (говорить, слав. тара-торить) вм. bilot, degutas вм. smalas (деготь, смола), mares вм. jures (море), pekus вм. banda (скотъ, латинск. pecus), szńiurkszłesna (въ ноздри) вм. ing nasi (въ носъ), slęgtis вм. repliotis (пресмыкаться), slęgiącio źweries вм. kirmikſchczio, abrozas вм. weidas (обликъ), и т. д. — Характеристичны формы им. падежа, множ. числа suney (стр. 83) вм. sunus, употребляемыя и теперь, на границѣ Литвѣ и Курляндіи, въ Векшняхъ, въ Шавельскомъ у., и далѣе до Бирзенъ-Попела, въ Поневѣжскомъ. Постоянно встрѣчается (срв. книгу Руѳь) прономинальная приставка -jen, въ словахъ asz-jen (азъ-же), tu-jen (ты-же), anis-jen (они-же), anos-jen (онѣ-же) и т. д., о чемъ сравнивать нужно А. Бецценберга «Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache», стр. 175.

Въ Постиллѣ, относительно передачи буквъ готическаго характера латинскими знаками, сдѣлано отступленіе противъ прежняго введеніемъ различныхъ знаковъ для ę = ae, и ę = e̱, en: о чемъ подробнѣе мы уже раньше говорили въ изданіи Катихизиса Н. Даукши l. c. стр. LXXIV и слѣд. Въ статьяхъ, перепечатанныхъ нами изъ такъ называемой библіи Хилинскаго, ſ и s не различены, по чисто типографическимъ причинамъ, отчего и, въ дополненіи, стихъ 18—22, 3-ей главы, изъ I книги Моис., для образца воспроизведены съ буквою ſ, различеніе которой отъ s, для уразумѣнія звуковаго характера говора, никакого значенія не имѣетъ.

Языкъ Н. Даукши такъ богатъ, его-же правописаніе такъ оригинально, что типичное значеніе его сочиненій трудно наглядно иначе передать, какъ только посредствомъ фототипическаго снимка одной страницы его Постиллы, который и прилагается къ сему отчету.

15 декабря, въ засѣданіи историко-филологическаго отдѣле-

нія И. А. Н., Г. Академикъ Куникъ, сообщилъ, что, на основаніи имъ собранныхъ печатныхъ и рукописныхъ библіографическихъ данныхъ, въ 1660 году Б. Хилинскій, по всей вѣроятности, началъ печатать Библію, между тѣмъ какъ Минвидъ, который только въ 1663 году, по порученію кальвинскаго синода, отправился въ Англію, врядъ-ли въ состояніи былъ взяться за продолженіе этого дѣла, — печатанія Библіи, пріостановленной по недостатку средствъ.

УКАЗАТЕЛИ

къ изданію литовскаго катехизиса Н. Даукши (1886 г.) и къ отчету о путешествіи по Литвѣ и Жмуди 1887 года.

I.

Списокъ городовъ, волостей, селъ и имѣній, изслѣдованныхъ Э. А. Вольтеромъ въ 1884—1887 годахъ.

Сообщая ниже, въ алфавитномъ порядкѣ, названія всѣхъ тѣхъ мѣстностей, которыя мнѣ служили наблюдательными пунктами при собираніи данныхъ по діалектологіи и этнографіи Литвы, я долженъ замѣтить, что свѣдѣнія о говорахъ собраны мною по программѣ, мною составленной и изданной (вмѣстѣ съ двумя азбуками, русско-литовской и латино-литовской) Имп. Русскимъ Географическомъ Обществомъ. Кромѣ того присланы были въ отвѣты на эту программу, какъ и на общую программу по этнографіи, различныя рукописи, какъ отъ природныхъ Литовцевъ, такъ и отъ любителей литовскаго языка и словесности.

Письменная передача устной народной словесности вышла особенно удачной изъ рукъ воспитанниковъ Вейверскихъ учительскихъ курсовъ, Литовцевъ Сувалкской губерніи. Учителя же Виленскаго учебнаго округа, какъ люди не принадлежащіе литовской національности, и изрѣдка умѣющіе порядочно говоритъ по литовски, такихъ матеріяловъ мало собрали. За то особенно благопріятно сложились обстоятельства въ г. Шавляхъ, гдѣ нѣкоторые гимназисты передали оттѣнки своего роднаго говора (Девалтовскаго и Лауксодскаго) съ удивительною послѣдовательностью и похвальной скромностсю. Вовсе не годны были для изученія говоровъ гимназисты и студенты, рѣдко бывающіе на родинѣ, или-же тѣ, которые занимались литовскою литературою. Кое-какія данныя добыты нами были

отъ учениковъ Тельшевскаго и Вилкомирскаго уѣздныхъ училищъ, и отъ старшихъ мальчиковъ въ народныхъ школахъ вообще.

Нѣкоторый талантъ въ записываніи діалектологическихъ текстовъ обнаруживали одинъ врачъ, 2 волостныхъ писаря, два ксендза и нѣсколько учителей, отвѣты многихъ же другихъ сотрудниковъ, къ сожалѣнію, обнаруживали ложное представленіе мнимо образованныхъ людей о преимуществѣ одного говора передъ другимъ, о томъ, что̀ вѣрно и невѣрно, правильно или испорчено и тому подобное.

Если желаешь себѣ добыть сотрудниковъ, не получившихъ научнаго образованія, то конечно нельзя требовать примѣненія физіологическаго алфавита Беля[1]), но, что̀ касается литовскихъ говоровъ, то оказалось, что мѣстные сотрудники лучше передали особенности литовской рѣчи латинскимъ шрифтомъ, нежели русскимъ. Способъ примѣненія русскихъ буквъ къ литовскому языку, въ представленныхъ мнѣ рукописныхъ матеріалахъ, такъ мало удовлетворительны оттого, что различіе звуковыхъ системъ русскаго и литовскаго языка до сихъ поръ, ни въ наукѣ, ни въ школѣ, достаточно выяснено не было.

Въ виду различныхъ обстоятелствъ, я старался наконецъ въ послѣднее время изучать преимущественно говоры Виленской губерніи и между прочимъ оттого, что на одномъ изъ нихъ я самъ выучился говорить.

Аванта (Вилкомир. у.).
Алексота (Маріямпольск. у.).
Алота (Вилкомирск. у.).
Аполлоновка им. въ Росс. у.
Благовѣщенскъ-Хвалойни (Шавельскаго у.).
Бордзе-Біяты (Росс. у.).
Бирштаны (Трокск. у.).
Бечканы (Трокск. у.).
Беняконы (Лидск. у.).
Бутриманцы (Трокск. у.).
Векшни (Шавельск. у.).
Ворни (Тельш. у.).
Видзы (Ново-александр. у.).
Вейверы (Марьям. у.).
Вейсее (Сейнск. у.).
Вилкомиръ у. городъ.
Вильна.
Веприи (Вилком. у.).
Войткушки (Вилком. у.).
Высокій-Дворъ (Трокск. у.).
Гродно (Городень) по литовски Gardinas.
Гирдишки (Росс. у.).
Годлево (Марьямп. у.).
Гельваны (Вил. у.).
Гелуце им. (Росс. у.).
Гедройци (Вил. у.).
Гераніоны (Ошмян. у.).
Годутишки (Свенц. у.).
Ганушишки (Трок. у.).
Даукши (Кальвар. у.).
Деваптова (Вилком. у.).
Довойново-Колнуе им. (Росс. у.).

1) Лундель. Объ изученіи говоровъ. Перевелъ А. Васильевъ. С.-Петербургъ 1887. (Приложеніе къ Извѣстіямъ Имп. Русск. Геогр. Общ. за 1887 годъ, Т. XXIII.).

Девенишки (Ошмян. у.).
Довгелишки (Свенц. у.).
Дорсунишки (Трокскаго у.).
Друскеники (Гродпен. у.).
Дубинки (Вил. у.).
Евье (Трокскаго у.).
Езно (Трокскаго у.).
Жосли (Трок. у.).
Жижморы (Трок. у.).
Жирмуни (Лидск. у.).
Жмуйдки(Жемаймт-кеме)(Вилком.у.).
Заблотишки (Свенц. у.).
Интурки (Вил. у.).
Ковно (Каунас) городъ.
Конява (Лидск. у.).
Крони (Трокск. у.).
Кукутишки (Свенцян. у.).
Кунигишки (Вилком. у.).
Кальварія у. городъ.
Колтыняны (Росс. у.).
Колтыняны (Свенц. у.).
Крожи (Росс. у.).
Комаи (Ново-алек. у.).
Кейданы (Ков. у.).
Кельми (Росс. у.).
Кивили дер. (Тельшев. у.).
Кракополь (Кальвар у.).
Купишки (Вилком. у.)
Людвиново (Марьямп. у.).
Лукнишки (Шавельск. у.).
Лейпуны (Сейнск. у.)
Лабонары (Свенц. у.).
Лынгмяны (Linkménai) (Свенц. у.).
Мацкишки (Лидск. у.).
Меречь (Трокск. у.).
Меленгяны (Свенц. у.).
Мацьково (Сеинск. у.).
Мили (Свенц. у.).
Маляты (Вил. губ.).
Марьямполь у. городъ.
Междурѣчье (Трок. у.).
Муснпки (Вол. у.).
Мирославъ (Кальвар. у.).
Нача (Лидск. у.).
Нединги (Трокск. у.).
Окмяны, Aktenai (Шавельск. у.).
Олава (Трокск. у.).
Олькеники (Валькеникаі) (Трокск. у.).
Опуле, усадьба (Тельш. у.).
Ораны, Варéнаі (Трокск. у.).
Першукшты (Свенц. у.).
Подавине (Кальвар. у.).
Подубисси (Шав. у.).
Поневѣжь уѣзд. городъ.
Попеляны (Шав. у.).
Пошили (Росс. у.).
Пуни (Трок. у.).
Прелаи (Прок. у.).
Потаранцы дер. (Трок. у.).
Подберезье, Пабирже (Вил. у.).
Повондены (Тельшев. у.).
Покроженты (им. Росс. у.).
Понемунекъ (Ново-алек. у.).
Путкалнъ, Шкудск. в., Тельш. у.
Радунь (Лидск. у.).
Рѣша (Вил. у.).
Ротница, Ratnicze (Трок. у.).
Россіены (Raseinai) у. городъ.
Свенцяны (Švintenai) у. городъ.
Свядосы (Вилком. у.).
Солечники (Вил. у.).
Седлисскъ (Ошмян. у.).
Сумелишки Sameliškai (Трок. у.).
Сейны у. городъ.
Скаудвили (Росс. у.).
Солы им. (Вилком. у.).
Скоробуцяны (Между-рѣчская вол.) (Трокс. у.).
Троки (новые).
Троки (старые).
Таурогенъ (Росс. у.).
Тельши у. городъ.
Таурогина (Ново-алекс. у.).
Трокеле (Ошмян. у.).
Тверечь (Свенц. у.).
Урдомино (Кальвар. у.).
Удрія (Кальвар. у.).
Шавкяны (Шавел. у.).
Шавли у. городъ.
Шкуды (Тельш. у.).
Шимкайцы (Россіен. у.).
Эржвилки (Росс. у.).
Эйшишки (Лидск. у.).
Юргеляны им. (Трокск. у.)
Янишки (Вилен. у.).
Яшупы (Вил. у.).

II.

Указатель именъ.

---

*) Нижеслѣдующіе указатели составлены какъ къ отчету, такъ и къ моему изданію Катихизиса Н. Даукши (Зап. Т. 53, кн. 2): числа и слова, печатанныя курсивомъ относятся къ отчету 1887 года, остальныя всѣ къ изданію Н. Даукши 1886 года.

IIIa.

Литовскія слова.

IIIb.

Славянскія слова.

ОПЕЧАТКИ и ДОПОЛНЕНІЯ.

9, 7 читай *огнепоклонники* вм. *огнеклонники*.

12, 12 читай *ťaí* вм. *ťxí*.

43, 30 земянин вм. землнии.

44, 11 Юхнатювъ вм. Юхнайгювъ.

44, 20 Яну вм. Япу.

44, 31 Трейнелисъ вм. Трейнелиса.

44, 38 уподобаня вм. уподобаыя.

44, 40 своего вм. своею.

45, 24 досталася вм. досталося.

45, 35 семь вм. семъ.

46, 9 чотыры вм. чотыре.

46, 13 маемъ яко властъною вм. моемъ яко властною.

46, 15 оборочати вм. оборочити.

69, въ примѣчаніи относительно слова «ilgasis» = долгея̀ прибавить нужно: по Ст. де-Шодуару «Обозрѣніе русскихъ денегъ и иностранныхъ монетъ съ древнихъ временъ» С.-Петербургъ, 1837, стр. 35, «Долгея отъ слова: долгій, происходитъ, длинный, можетъ быть такъ названа по своему продолговатому виду. Она ходила въ Новгородѣ и объ ней упоминается въ договорахъ сего города съ В. К. Тверскимъ Михайломъ Ярославичемъ (1305—1308 гг.), но въ другихъ договорахъ Новгородскихъ съ симъ же В. К. Тверскимъ, съ братомъ его Ярославомъ Я—ичемъ, 1270 г., и съ сыномъ его Алексѣемъ Михайловичемъ, 1327 г., вмѣсто *«долгеи»* написаны уже *куны*, изъ чего видно, что *долгѣи*, *куны* и *рѣзаны* были въ одной цѣнѣ. Въ договорахъ 1305—

1308 г. сказано: «а дворянамъ твоимъ како пошло *погонъ* имати отъ князя по є (5) *кунъ*, а отъ Тіуна по двѣ *долгьи*». Въ договорахъ же 1370—1305—1317: а дворянамъ твоимъ, како пошло погонъ имати отъ князя є (5) *кунъ*, а отъ Тіуна по к (2) куны».

По французски онѣ называются lingots, по нѣмецки Stabgeld. Интересно, во всякомъ случаѣ, то, что Даукша равняетъ долгеи съ гривнами, которыя дѣйствительно, въ болѣе новое время, имѣютъ вѣсъ полъ фунта или 43—48 золотниковъ (Срв. А. Куника «О русско-византійскихъ монетахъ Ярослава I. Владиміровича». С.-Пет. 1860., стр. 11).

На стр. 83 прабавляй нижеслѣдующіе стихи 18—24, конецъ 3-ей главы:

18. Erſzkiecius teypag iźdos tau ir uśnius: ir walgiſi źolę łauko.

19. Prakayte weyda tawo walgiſi doną, net ſugryſzy źiameń, delto jog imtas eſi iſz jos: dulkiemis nes eſi, ir dulkieſna ſugryſzy.

20. Prieg tam pramino Adomas wardą moteries ſawo Eva: delto jog ira Motyna wiſu giwuju.

21. Ir padare WIESZPATS Diewas Adomuy ir moteriy jo rubus iſz odu, ir apwiłko jos.

22. Tare tada WIESZPATS Diewas: Sztey, źmogus ſtojoś kaypo wiens iſz muſu, źynodamas giar ir pikt: Dabargi tada, kad neiſztieſtu rąkos ſawo, ó neimtu teypag iſz Medzia źywato, ir walgitu, ó gitu and amźu:

23. I zſiuńte tada ghi WIESZPATS Diewas iſz ſoda Eden, kad abdyrbtu źiamę, iſz kuros buwo imtas.

24. Ir iſzware źmogu: ir paſtate Cherubim ties Uźtekiemą, ſoda Eden, ir liepſnotą, aſztrumą kaławijo kurſey wartes: kad ſaugotu kiałą medzio źywata.

СОДЕРЖАНІЕ.

Ant Dienos Andrieiaus S.

Ewangeliá ape pawadinima keturiu Apaſtalu Mattheußiep S. 4. Cap.

ANuo metu: Wáikßcziodamas Jeſus per marés Galiléos/ pamâte du brôlu/ Simona kuris búwo wadinimas Petrú/ ir Andreiu brôli io/ beláidzenczius tinkla ĩng marés (nes' búwo zweiei) ir táre iiemus/ eikite páſkui mane ir padarĩſsiu ius zwéieis arba zúkliieis zmoniu. O iie tůiau palike tinklús/ êio páſkui ii. O pazigêies nůg ten' pamâte kitu du brôlu. Jokûba Zebedêußo ir Jôna brôli io/ tůté (arba aldióti) ſu Zebedéußu téwu iu/ bewârzanczius tinklus ſawús/ ir pawadino iůs/ o iie tůiau palike tinklús ir Téwa/ nuêio páſkui. *Mat: 1.* *Mar: 1.* *Lucæ 5.*

IZGVLDIMAS.

TOii ßwentá Ewangeliá kuria girdêiote brôlei mielauſieii/ apraßinẽie mũmus paßaukima ir pawadinima ant' vrêdo Apáſtalißko/ keturiu zweiu o letúißiu: ir didi iu intikêiima/ ir wéiku paklusnúma/ iog teisus wiſsa pamẽté/ sẽke Wießpati mûſu Jéſu Chriſtu. Kur dẽra paſtębêtis ſtebukligos ißmintiés Diewo/ kam' Wießpatis nemokitus ir ketús/ kam' dwi pori brolu pawadint' têikes ant' teipo didzio vrêdo Apáſtalißko. O paſkui to ißwiſt' kokſai yra vrêdas iu/ ir wiſsu piemenu arba ſakitoiu zódzio Diewo: ir kaip mes tóli nůg to ſtropumo ir gréito paklusnúmo/ kuri iie turêio ant' wienó iſakimo Wießpatiés mûſu.

I.

ANweizdêkimes gérái/ kokié búwo ßitái tie/ kuriůs cze W. Jzganitoios aprinkt' ſaw ir paßaukt' têikes. Wáikßcziodamas/ tieg/ W. Jéſus per marés Galiléos/ iſtwido du brolu/ Simoná Pétra ir Andréiu/ o iie tinkla láidze martosn'/ nes búwo zwęięi: ir táre iiemus: éikite páſkui manę/ ir aß ius padarĩſsiu zúkliięis zmoniu. Cze rẽgimę/ iog ßitai ßitie kuriůs Wießpatis aprinkt' ir pawadint (arba pazádint') têikes búwo ketáis/ bęt' wienók' búwo ſaw broleis/ tatái yra/ méile broilißka ſudęrá tarp ſawęs ir ißtikimái nůßirdzei ſaw padéda/ ir ne vzſpeio iu Wießpatis pateikáuieńczíu/ bęt' prieg dárbo/ o dárbo ne kátto/ kuris' ne paziſta fálßeus/ nei wilaus: iog ßitái izg bédro ėzero pęna ſaw gamino/ wienu zodziu tarent búwo zwęięis.

Jr cze kas paklauſtu/ kam' Wießpatis/ ne karalús/ ne kunigaikßczius/ ne didzturius/ neißmintigůſius to paſáulo/ bęt' bęmókſlus/ griſnůſius/ ir ketůſius ißrinkt' têikes ant' teip didzio vrêdo Apáſtalißko: padare tai pir-